

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖRNEKLERLE SUNAK TİPOLOJİSİ

Ahu Gürer

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Akın ERSOY

2006

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “.....Örneklerle Sunak Tipolojisi.....” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Adı SOYADI

Ahu GÜRER

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı :
Anabilim Dalı :
Programı :
Tez Konusu :
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OY BİRLİĞİ ile O
DÜZELTME O* OY ÇOKLUĞU O
RED edilmesine O** ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir. O Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
 O Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

ÖNSÖZ

2005 – 2006 Dönemi’nde Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “Örneklerle Sunak Tipolojisi” isimli bu çalışma sırasında, benden hiçbir desteğini esirgemeyen ve her konuda destek olan hocam, Yrd. Doç. Dr. Akın ERSOY’a, Almanca çeviriler ve dijital destek için Eser TURUNÇKAPI’ ya, çalışmalarım sırasında, başta yazım olmak üzere her aşamadaki yardımı ve sonsuz sabrıyla Murat ATAMTÜRK’e ve aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ahu GÜRER

2006

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Örneklerle Sunak Tipolojisi
Ahu GÜRER

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Arkeoloji Programı

Yunan ve Roma Toplularında oldukça önemli bir yere sahip olan sunak örneklerinin tipolojik bir görüntüsünü elde etmek amacıyla yapılan bu çalışmada, genel anlamıyla, Tanrılarına ulaşmak isteyen İnsanoglu'nun bu ulaşım için seçtiği en basit ve yalın yer olan sunaklar, ayrıntılı biçimde incelenmeye çalışılmıştır. Yunan ve Roma toplumunda, çok farklı sunu ve sunak tipleri olduğu gibi bunu izleyen çok yoğun bir de ritüel pratiği bulunmaktadır. Yunan dininde kutsal alanların yeri çok fazla değiştirilmediği için sunak çoğunlukla kutsal alana yapılan ilk mimari öge olmakta ve buraya yapılan tüm kutsal mimari yapılara öncülük etmektedir. Zamanla hem kamusal, hem dinsel, hem kültürel hem de idari bir öge haline gelmiş, Tanrılar yerine Tanrılaştırılmış hükümdarlara da adanır olmuşlardır. Farklı kültürlerle beraber çok Tanrılı Yunan kült düşüncesi içinde sunaklar vazgeçilmez ama karmaşık bir öge halinde yerini almıştır. Bu konuda belirgin olarak yapılan tek bir yayın ile bağımsız birçok makalenin bulunması, bu ögenin farklı birçok biçimde adlandırılmasına neden olmuş, belirli bir tipolojinin bulunmaması da kimi aşamalarda zorlayıcı olmuştur. Çok belirli kriterleri olmamasına rağmen sunaklar çalışmada Portatif, Sabit ve Diğerleri olarak adlandırılmış, belirgin bir tipolojiye daha kolay ulaşmak amacı güdülmüştür. Çalışmada bu başlıklar altında incelenen sunaklar dönemlere yayılarak tüm özellikleri ile irdelenmiş, katalog ve tipolojik özellikleri de ayrıntılı biçimde yazılmış, görüntülerle zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1) 2) 3)

ABSTRACT

Master Thesis

Typology of Altars with Samples

Ahu GÜRER

Dokuz Eylul University
Institute Of Social Sciences
Department of Archaeology

The target of this thesis named as “Typology of Altars with Samples” is, to have a typological outcome of the altars which an important form of Greek and Roman architecture. In Greek and Roman Community, there are too many forms and offers of altars as there is a deep ritual practicals. The “Altar” is the pioneer element of Greek and Roman architecture, because it’s the first element that built in the holy place and in Greek religion we rarely seen the alteration of the holy element’s places. The Altar have been a religious, administrative and common function in the course of time. There is only a book and a few contributions about this element and because of that, there are too many classifications. Out of the exact criterias, in this thesis, there is a classification of altars in three headlines, “Portable Altars”, “Importable Altars” and “The Other Forms of Altars” and researched with catalogue and pictures.

Keywords: 1)

2)

3)

ÖRNEKLERLE SUNAK TİPOLOJİSİ

YEMİN METNİ	ii
YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
LEVHA LİSTESİ	ix
GİRİŞ	xiii
1. ANTİK ÇAĞ'DA SUNAK ve SUNU KAVRAMI	1
1.1. Sunaklara Genel Bakış	1
1.2. Sunakların Ortaya Çıkışı	1
1.3. Sunak Tipleri, İşlevleri ve Konumu	2
1.4. Sunu Törenleri	7
2. DÖNEMLER İÇİNDE SUNAK ÖRNEKLERİ	13
2.1. Sabit Sunaklar ve Örneklerle Tipolojisi	14
2.1.1. Arkaik Öncesi Dönem	16
2.1.2. Arkaik Dönem	19
2.1.3. Klasik Dönem	22
2.1.4. Hellenistik Dönem	25
2.1.5. Roma Dönemi	28
2.2. Portatif Sunaklar ve Örneklerle Tipolojisi	32
2.2.1. Arkaik Öncesi Dönem	34
2.2.2. Arkaik Dönem	35
2.2.3. Klasik Dönem	36
2.2.4. Hellenistik Dönem	39

2.2.5. Roma Dönemi	41
2.3. Diğer Sunak Tipleri	43
SONUÇ	47
KAYNAKLAR	57
KATALOG	
LEVHALAR	

LEVHA LİSTESİ

- LEVHA 1A- Hellenistik Dönem’de Ege Bölgesi Portatif Sunak Dağılımı (Berges, 1986, bei. 2) 1B- Alacahöyük orthostad kabartması, (Alp, 2002, s.12 res.9)
- LEVHA 2 A-Sparta Artemis Orthia 2 (Yavis, 1949, s. 109 fig. 69) 2 B-Samos Heraion Sunak 1-8 ((Yavis, 1949, s. 118 fig. 67)
- LEVHA 3 A- Olympia Hera Sunağı önünde sunu ayini (www.samos.com internet adresi) 3 B-Ephesos Arkaik Sunak Planı, Liman, 2003, 3C- Kyrene Apollon (Yavis, 1949, s.121, fig.90)
- LEVHA 4 A-Selinus Demeter Malophoros Kutsal Alanı Planı (Yavis, 1949, s.111, fig.49) 4B- Arkaik Paestum Demeter Tapınağı’nın Günümüzdeki Görünümü (www.wikipedia.org adresinden)
- LEVHA 5A- Aegina Aphaia 1 (Yavis, 1949, S. 101) 5B- Kerkyra Artemis (Yavis, 1949, S.115, Fig.70)
- LEVHA 6A- Selinus Demeter Malophoros 2 (Yavis, 1949, S.132, Fig.36) 6B- Miletos Monoendri (Dinsmoor 1975, 140, fig. 51)
- LEVHA 7A- Selinus A-D Sunakları (Yavis, 1949, s. 122 fig. 36) 7 B- Paestum Poseidon Tapınağı ve Sunağı (Yavis, 1949, s. 122) 7 C- Syrakusa Athena Triglif Sunak Rekonstrüksiyon ve Tabakalanma (Yavis, 1949, s. 125, fig.71-2)
- LEVHA A- Akragas Demeter-Kore Kutsal Alanı 8-14 no’lu Sunaklar (Yavis, s.103, fig.25) 8 B- Atina 12 Tanrı Sunağı Plan (www.perseus.tufts.edu)
- LEVHA: 9A Perachora Hera Akraia Plan (Plommer & Salviat 1966, 207-215) 9B Lagina Hekate (www.archaeology-classic.com internet adresi)
- LEVHA 10 A- Priene Mısır Tanrıları Kutsal Alanından Sunak (Wiegand&Schrader, Priene, S.70, Fig.82) Levha: 10 B- Priene Athena (www.perseus.tufts.edu)
- LEVHA 11- Magnesia Artemis Leukophyrene, (M. Şahin, *Anadolu’lu Bir Mimar Hermogenes*, İstanbul, 2002, s. 23-24)
- LEVHA 12A- Kos Asklepios Sunağı (www.travel-to-kos.com) 12 B- Kos Dionysos Sunağı (www.travel-to-kos.com)
- LEVHA 13 A-Syrakusa Hieron II Sunağı Planı ve Günümüzdeki Hali (Yavis, 1949, s.189, fig.47)
- B - Pergamon Zeus Sunağı Plan ve Rekonstrüksiyon (Akurgal, 1998, s.266 – 268 ve Smith, 2002, sf.161 Yavis, 1949, s.197-8, fig. 48, Radt, 2002, s.167-178)

LEVHA 14 A - Klaros B (Büyük Apollon Sunağı) ve Hayvan bağlama blokları (Şahin, 1998 s.44-8) B - Klaros B ve G Sunakları (Şahin, 1998, s.44-8)

LEVHA 15- Teos Dionysos Tapınağı ve Sunağı ve bugünkü durumu (M . Şahin, Anadolu'lu Bir Mimar Mimar Hermogenes, İstanbul, 2002, s. 24-27 ve www.perseus.tufts.edu adresi)

LEVHA 16 A- Ephesos Domitianus Sunağı (Scherrer, 2000, s.92,) B- Thasos Poseidon (Yavis, 1949, s. 185, fig.87)

LEVHA 17 Ara Pacis www.wikipedia.org , www.harpy.uccs.edu adresleri ile M.Wheeler-Roma Sanatı ve Mimarlığı-s.158-161

LEVHA 18 A- Akragas Demeter Kore Kutsal Alanı Sunak 3-4-6-7 ve kutsal kuyu Yavis, 1949, s.135, fig.27

B- Selinus Zeus Meilichios Sunağı Yavis, 1949, s.134, fig.49 C- Delos Hera Sunağı Rekonstrüksiyon Yavis, 1949, s. 179, fig.84

LEVHA 19 A- Selinus Küçük Metoplu Tapınak Sunağı (Yavis, 1949, s.184, fig.37)

B- Atina Kare Planlı Portatif Sunak (www.perseus.tufts.edu adresi)

C- Atina Yuvarlak Planlı Portatif Sunak (Yavis, 1949, s.146 www.perseus.tufts.edu adresi ve Ath. Mitt., 1879, 337-50)

LEVHA 20 A- Pompeii Zeus Meilichios Sunak Rekonstrüksiyonu (Yavis, 1949, s. 181, fig. 46)

B- Pompeii Dor Tipi Sunak (Yavis, 1949, s. 183, fig. 43)

C- Olympia Batı Teras'ta bulunan Sunak (<http://www.utexas.edu/courses> sitesinde Olympia linkinden)

LEVHA 21 A- Atina Aphrodite Sunağı (www.perseus.tufts.edu adresi ile beraber Yavis, 1949, s.178) 21B- Pompeii Hellenistik Portatif Sunak (Yavis, 1949, s. 156, fig.41)

LEVHA 22 A- B- Priene Tiyatro Sunağı (Yavis, 1949, s.181, res.45 ve <http://www.perseus.tufts.edu> Adresi) C- Pompeii Apollon (Yavis, 1949, s. 183, fig. 86)

D- Pergamon Portatif Sunak (Yavis, 1949, s. 158, fig.42)

LEVHA 23 A- Delos Yuvarlak Portatif (<http://www.perseus.tufts.edu> ayrıca, Yavis, 1949, s.144) 23B- Cumae Portatif (Yavis, 1949, s. 147, fig.40)

C- Priene Bouleterion'dan Ele Geçen Portatif Sunak (<http://www.perseus.tufts.edu>)

- D- Civita Castellana Sunağı (Kleiner, Roman Sculpture, s.52, resim 32-33)
- LEVHA 24 A- Pompeii Sunak 9 (Yavis, 1949, s. 162 fig. 76)
- B- Pompeii Sunak 10 (Yavis, 1949, s. 162, fig.77)
- C- Miletos Tiyatro Sunağı (Anadolu, 2001, s.39, res.80)
- D- Domitius Ahenobarbus Sunağı Frizinden yine Sunak Tasvirli bir Sahne (Kleiner, Roman Sculpture, s.49-51)
- LEVHA 25 A- Glanum Herakles Sunağı (<http://perseus.tufts.edu> adresinden)
- B- Euromos Zeus Sunağı (<http://perseus.tufts.edu> adresinden)
- C- Olous Aphrodite Tapınağı ve Sunağının Bugünkü Durumu (Yavis, 1949, s.60 ve BCH, LXI, 1937, s.474)
- LEVHA 26 A- Dreros Apollon Sunağı (Yavis, 1949, s. 61, fig.22)
- B- Tirnyos Kuyu Sunağı (Yavis, 1949, s. 36, fig.20)
- C- Perachora Hera Limenia Kutsal Alanından Kuyu Sunağı (Yavis, 1949, s. 63, fig.60)
- LEVHA 27 A- Prinias A ve B Tapınakları ile beraber Sunak Planları (Yavis, 1949, s.61, fig.23) 27B- Vroulia Kuyu Sunağı (Yavis, 1949, s.131, fig.24)
- LEVHA 28 A- Messenia Pamişos Sunağı (Yavis, 1949, s.110, fig.29)
- B- Akragas Demeter Kore Kutsal Alanından Sunak 1 (Yavis, s.73, fig.26 ve 63)
- LEVHA 29 Akragas Demeter Kore Kutsal Alanı Genel (Yavis, 1949, s.131, fig.26)
- LEVHA 30 A- Akragas Demeter Kore Kutsal Alanından Sunak 8 (Yavis, 1949, s.73 , fig.61) 30B- Eleusis Echara www.perseus.tufts.edu adresinden
- C- Atina Eschara (www.perseus.tufts.edu ve Wycherley 1978, 66)
- LEVHA 31 Didyma Apollon Tapınağı Yuvarlak Planlı Sunağı (www.perseus.tufts.edu adresinden ve Soner Liman tez, s.11 ile beraber, G. Gruben, *Die Tempel der Griechen*, Mönih, 1966, s.344,345, resim 274, Yavis, 1949, s.209)
- LEVHA 32 A- Apollon Zoster Tapınak Sunağı (Yavis, 1949, s. 104, fig.31)
- B- Priene Demeter Kore Kutsal Alanı Yakınından Kuyu Tipi Sunak Rekonstrüksiyonu (<http://www.perseus.tufts.edu> adresi ve Yavis, 1949, s.218, fig.62)
- C- Samothraki (Yavis, 1949, s. 220)
- LEVHA 33 Olympia Zeus Rekonstrüksiyon (<http://www.utexas.edu/courses> sitesinde Olympia linkinden alınmıştır. Ayrıca bkz. Yavis, 1949, s.210, res.53)
- LEVHA 34 A- Eretria İsis (Yavis, 1949, s. 217, fig. 91)

B- Delos Kuyu Tipi Sunak Rekonstrüksiyonu (Yavis, 1949, s. 217, fig.50)
LEVHA 35 Çeşitli Arula Resimleri (Yavis, 1949, s. 171, levhalar:78-80-81-83)
LEVHA 36 Atina Agora planı Connoly, 1998, plan 3
LEVHA 37 Samos Heraion planından bir bölüm. Tsakos, 2003, plan 2

GİRİŞ

“Örneklerle Sunak Tipolojisi” adlı bu çalışmada hedeflenen en önemli amaç, Hellen inanç dünyasında oldukça önemli bir yere sahip olan ve kutsal yapılar içinde azımsanmayacak bir değeri olan sunakların tipolojik açıdan incelenmesidir. Hellen dünyasında sahip olduğu önemli konuma karşın bugüne dek akademik açıdan çok da yoğun biçimde ele alınmamış olan ve tapınağın en özel elemanlarından biri olan sunak ögesi sınırlı çalışmalar ışığında araştırılmıştır. Bu konuda özellikle C.G Yavis’in “Greek Altars” isimli kitabı çalışmada önemli bir yer tutmaktadır. 1949 basımlı bu kitap sonrasında bu konuda geniş çaplı ve çok önemli bir çalışma, tez ya da kitabın bulunmaması araştırma sürecini kısıtlasa da elde olan kaynaklar çerçevesinde, Yavis tarafından yazılan kitap içinde ya da bu yayının sonrasında bu konuda yapılan araştırmalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun neticesinde Yunan ve Roma esas olmak üzere dönemler içindeki sunak yapılarının tipolojisinin oluşturulması, yapıların karakteristiğini anlamak ve bu konuda kısıtlı da olsa bir veri tabanı oluşturmak hedeflenmiştir. Buluntu gruplarını dönemler içinde sınıflamak ve genel bir görünüm elde etmek amacıyla elden geldiğince çok kaynaktan yararlanılmaya ve resimlerle zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

İki ana bölümden oluşan çalışmada, ilk bölümde; yapılan araştırmalar çerçevesinde ve Hellen dini ile beraber kutsal yapılarının özellikleri de göz önünde bulundurularak “Antik Çağ’da Sunak ve Sunu kavramı” ana başlığı 4 alt başlık halinde incelenmiştir. “Sunaklara Genel Bakış” adı alan alt başlıklardan ilkinde sunak kelimesinin anlamı kaynaklar ışığında incelenmiş ve genel bir çerçeve içinde bu kutsal ögenin anlamı değerlendirilmiştir. “Sunakların Ortaya Çıkışı” alt başlığında ise sunakların oluşum serüveni incelenerek inanma ve sığınma ihtiyacı neticesinde Antik Çağ’da inşa edilen bu yapıların önemli bir kutsal öge haline gelişi incelenmeye çalışılmıştır. “Sunak Tipleri, İşlevleri ve Konumu” isimli üçüncü alt başlıkta farklı sunak formları gözden geçirilerek incelenmiş, dönemler içinde ortaya çıkan tüm sunak tipleri ile beraber bunların işlevleri ve Antik Yunan ve Roma kentinde ya da kutsal alanında konumlanması gözden geçirilmiştir. Söz konusu bölümün dördüncü

ve son alt başlığında ise “Sunu Törenleri” incelenmiş, insanların tanrılarına olan sevgilerinin gösterildiği ritüeller sırasında neler yapıldığı, törenlerin önem ve özellikleri kısaca irdelenmiştir. Daha da önemlisi bu törenler sırasında sunak ögesinin ne gibi bir yere sahip olduğu kısaca incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde “Dönemler İçinde Sunak Örnekleri” başlığı altında dönemin sanatsal ve kültürel yapısı ile bu yapının sunaklara yansımaları genel hatlarıyla incelenmiştir. Üç alt başlığa ayrılan bölümde ilk başlıkta sabit, ikinci alt başlıkta portatif ve üçüncü alt başlıkta da diğer sunak tiplerinin örneklerle tipolojik açıdan incelenmesi söz konusu edilmiştir. Ayrıca, aslen bu tip bir sınıflandırma ya da bu iki örneği ayıran belirgin kriterler olmasa da, diğer yayın ve çalışmalarda farklı ve birçok alt dala ayrılan sunak tipleri, araştırma doğrultusunda, diğer çalışma ve yayınlar incelenerek sabit ve portatif olarak ayrılmıştır. Bu alt başlıklardan sabit ve portatif sunaklar, daha yoğun sayı ve öneme sahip olduklarından dönemlere ayrılarak incelenmeye çalışılmış, özellikle sabit sunak tiplerine önemle değinilmiştir.

Bu iki bölümde kısaca ele alınan buluntuların, daha geniş ve detaylı sınıflandırma ve tipolojik bilgileri ise “Katalog” bölümünde; kronolojik sıraya sadık kalınarak ve çalışmadaki başlıklar gözönüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Aslen tipolojik sınıflandırma yöntemi ile yapılan bu çalışmanın ana bölümünü oluşturan katalog bölümünde, buluntular, aldıkları isim ile katalog ve levha numarası verilerek incelenmiştir. Bu numaralar altında sunağın tipi, malzemesi, buluntu yeri, adandıkları tanrı ya da kahraman, ölçüleri, tarihi ve bu verileri elde etmekte kullanılan kaynaklar belli bir düzen içinde tek tek yazılarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Metin içinde geçen ve katalog bölümünde incelenip sınıflandırılan ve görüntüye sahip buluntuların; resim, çizim ya da planları ise “Levhalar” bölümünde gösterilmiştir.

1. ANTİK ÇAĞ'DA SUNAK ve SUNU KAVRAMI

1.1. Sunaklara Genel Bakış

Sunaklar genel anlamıyla dinsel törenlerin yapıldığı ya da kurbanların sunulduğu, belirlenmiş yer ya da yapıdır. En basit formunda sunak, küçük bir yükselti biçiminde olup, kare ya da yuvarlak bir yapıda taştan ya da tahtadan inşa edilmiş biçimdedir.¹ Sunak kelimesi, en kısa anlatımı ile; “tanrılara adak adanan yer” olarak tanımlanabilir. Kurban kesilen ve tanrıya sunu yapılan, masaya benzer, yüksekçe olan, genellikle taştan ve/veya dörtgen şekilde yapılan, kurban kanlarının akmasına mahsus bir deliği olan mimari ögedir. Çoğunlukla temenosun içinde, tapınakta ya da yakınında, tiyatro yapılarında orkestrada, agora içinde ve evlerde yer aldığı bilinmektedir.² Sunaklar, C. G. Yavis’in “Greek Altars” isimli kitabında ise, sunakların genel karakteri başlığı altında, tanrılar için yapılan hayvan sunularının yakıldığı, ateşi sağlama amaçlı, kalıcı ya da geçici malzemeden yapılan yapı ya da birim şeklinde açıklanmıştır. Sunakların büyüklüğü, içinde sunu yapacakların çokluğu ile doğru orantılı gelişir. Sunakların yerlerine bakacak olursak, evde, kasaba türbelerinde, kamu alanlarındaki küçük sunaklarla, tapınak önlerinde, tören alanında yada dinsel alanlardaki anıtsal sunaklar görülen örneklerdendir.³

1.2. Sunakların Ortaya Çıkışı

Bütün dönemler içinde sunaklar; insanlara zor durumlarında başvurdukları bir yer olarak çok şeyler ifade etmiştir. Bu nedenle insanoğlu, adak, kurban ve sunularını, tanrıya ulaşacağını bildiği bir yerde yapmak istemiş ve bu sayede sunakların doğuşuna ve sonrasında da ilerleyerek neredeyse tapınak kadar önemli birer yapı haline gelişine ön ayak olmuştur. Buradan hareketle, insan faktöründen yola çıkmış olan sunakların; insanların sığınma ve inanma isteği neticesinde tanrıya hediyeler vererek onunla bütünleşmelerinde rol oynayan, dinsel yapılar olarak karşımıza çıktıklarını düşünmek yanlış olmayacaktır. İncelenen dönemler içinde

¹ www.perseus.tufts.edu adresinden sunak sözcüğü tanımı

² Saltuk, 1997, s.20

³ Yavis, 1949, s.54

sunak gelişiminin çok büyük farklılıklar göstermediği görülmüştür. Yani her dönemde her sunak tipine rastlamak mümkündür.

Bir koloninin yerini belirlerken kurucuların (*οικιστες*) en başta gelen görevi o yerin fiziksel alanını organize etmektir. Bu organizasyon içine kamusal alanlar (Agora, yollar, Nekropolis gibi) özel alanlar ve dinsel alanlar (Tanrılara ayrılmış kutsanmış bölgeler, tapınaklar) bulunur. Peki dinsel ve kutsal alanlar neye göre seçilmekteydi? kurucuların seçtiği belirli alanın kutsal olduğunu onlara gösteren işaretler neydi? Doğal faktörler; örneğin mağara, kaynak ya da tepeler ne derece önemli bir rol oynamaktaydı? Asıl önemli olan ve dinler tarihinin ana sorusu da şuydu ki, kurucular tanrılarına tapacakları yeri neye göre seçiyorlardı? Yunan kolonizasyonu kontekstinde bu soru özel bir yer kaplamakta ve cevabı da yalnızca kolonizasyon tarihinde değil, Yunan dininin genel özellikleri içinde yatmaktadır. Modern tarihçilerin bu soruya cevabına bakacak olursak, çok yardımcı açıklamalar içinde bulunmadıklarını görürüz.⁴

Martin Nilsson bu konuda “bizler bir yerin kutsal olduğunu, o yerde bulunan kutsanmış alandan anlamaktayız.” demektedir.⁵ Ancak anitikitede tapınak o bölgenin kutsallığı neticesinde o yere konumlanmaktaydı. Yani kısacası Yunan dininde bir alanın kutsallığı, mirasen sonraki kuşaklara geçmekte idi. Bu durumda, genel olarak kutsal alanın belirlenmesinde en fazla etkin olan kutsal mimari öğe sunak olmakta idi. Çünkü bazı istisnalar dışında, gerek yapım kolaylığı ve gerekse tapınım ve sunu görevini kendi başına da sürdürebilmesi özelliğinden ötürü, çoğu kez, bir kutsal alana ilk önce sunak yapılmakta, tapınak, temenos gibi daha büyük boyutlu kutsal mimari öğeler de onun ardından yapılmakta idi.

1.3. Sunak Tipleri, İşlevleri ve Konumu

Yavis, sunakların fonksiyonel karakteristiğini şu şekilde açıklar:⁶

A. Et sunularının yakılacağı kadar geniş ve ateşi alabilecek kadar boş alana

⁴ Malkin, 1987, s.5

⁵ Nilsson, 1969, s.9

⁶ Yavis, 1949, s.54-55

sahip olmalıdırlar. Olympos (Yer üstü) tanrılarına yapılan kutsamalar için yağlı et, kan, bağırsak ve kemik sunularını içine alabilecek büyüklükte, ayrıca Kitonyen (Yer altı) tanrılarına ait hayvan sunularını da karşılayabilecek şekilde olmalıdır. Bunun yanında yalnız hayvansal sunular değil yemek sunuları ve şarap, zeytinyağı libasyonu gibi sıvı sunularda (genel olarak ev sunaklarında görülse de) buralarda da yapılabilmektedir.

B. Tapınak önündeki sunaklar, geniş olmalı ve çok sayıda inananı alacak ve etkileyecek gözcü dinsel törenlere ev sahipliği yapabilecek bir merkez konumunda bulunmalıdır. Doğal olarak evlerde ya da kamusal alanlarda görülen sunakların daha küçük olduğu göze çarpmaktadır. Doğallıkla, bu sunaklarda dahi tanrıların kutsallığının korunması ve göze hitap etme aranan önemli bir şarttır.

C. Kitonyen (Yer altı) Tanrıları'na adanan sunaklara özgü bazı farklılıklar bulunmakta ve burada bazı özel kurallar geçerli olmaktadır. Örneğin bu tip sunaklarda kurban kanının saçılması ve/veya toprağa temas etmesi gereklidir. Bu nedenle bu sunaklar, alçak yapılar olmalı ve merkezinde oyuklar bulundurulmalıdır. Yer yani toprak ile mutlaka bağlantısı olmalı ya da en azından ana kayada bulunan doğal oyuntular üzerinde inşa edilmelidir.

Yer altı Tanrıları (Kitonyen Tanrılar); Gök Tanrılardan (Olympos Tanrıları) farklı konum ve görevde olduklarından sunak, sunu ve kutsamaları da daha farklı yapılırlar. (Sayıları oldukça fazla olmakla beraber aralarından en fazla bilinen örnekleri Hades, Persephone, Hermes Khitonios, Kirke, ve Hekate'dir.)

Homeros Odysseia'da Kitonyen tanrılara yapılan sunu biçimini oldukça açık biçimde anlatmıştır. Metinde cadı tanrıça Kirke; Hades ve Persephone için yapılan sunuları anlatan Homeros şöyle söyler:⁷

Orada kurbanları Perimedes ile Eurylokos tuttu. Ben de çektim kalçam boyunca sivri kılıcımı, ve bir çukur kazdım eni boyu bir arşın, çukurun üstünde sunu sundum teknil ölümlere, önce ballı sütle sonra tatlı şarapla sonra suyla, sonra da çukurun üstüne ak un serptim. Öte yandan ölümlerin güçsüz başlarına yalvardım yakardım, kurban edeceğime söz verdim İthake'ye döner

⁷ Homeros, Odysseia-XII-23-50, s.185

dönmez kısır ineklerin en iyisini konağında, en güzel armağanlarla donanmış bir odun yığını üzerinde. Bir de koç adadım Teiresias'ın yalnız kendisine, kapkara bir koç, sürülerimde en göze çarpan en alımlı. Adaklarla yakardıktan sonra ölülerin ünlü soyuna, aldım koyunları çukurun üstünde kestim. Kanlar aktı, tüttü kapkara ve ruhlar üşüştü, Erebos'tan doğru, ölmüşlerin ruhları.

Bu durumda Kitonyen tanrılara adanan sunakların en azından 10.yy'dan beri var olduğu söylenebilir. Gökyüzü tanrılarında adanan sunaklara *Τυσοιαι*, kurbanlarına *ιερεια*, kitonyen tanrılara adananlara *εναγισμοι*, kurbanlarına, *αφαγια* ya da *εναγισματα* denmektedir. Olympos tanrılarında adanan sunaklar yerden yüksek yapılırken Kitonyen tanrılara adanan sunaklar ise yere yakın yapılırlar. Bazen de çukur ya da hendek benzeri yerlere sunu yapılır bu çukura da *Βοτυνοο* denmektedir. Athenaios (Athenaios, IX, 78, 410) da bundan bahsetmekte ve bu sunakların batıya, Olympos tanrılarında adana sunakların ise doğuya doğru konumlandığından bahseder. Kitonyen tanrılara adanan sunaklara, “Çukur Törensel” (Katalog No: 88, Levha: 18A ve Katalog No: 89) uzatılmış kübik bir platformdan oluşup çoğunlukla da bel hizasına kadar yapılan⁸ “Alçak Anıtsal” (Katalog No:1, 7, 13, 15, 16, 28, 52 ve 77 ile Levhalar: 2A, 4A, 5B, 9A) ve “Kuyu” Sunakları, (Katalog No: 152, 153, 155-161 arası) örnek olarak verilebilir. Ayrıca “Eschara” olarak bilinen tip de yuvarlak bir ocak biçimindedir ve direk toprağa inşa edilmiş olan ve yakma deliği bulunan ocaklara denir. (Eleusis Eschara, Katalog No: 162, Levha 30B ve Atina Eschara, Katalog No:163, 30C)

Sunakların çok çeşitli şekillerde ve farklı malzemelerden yapıldıkları bilinmektedir. Mimari açıdan iki ana tipe ayrılırlar. Tek başına bir yapı halinde ya da taş veya toprakla bağıntılı yani, sabit olabilecekleri gibi, daha küçük boyutlu ve taşınabilir yani portatif de olabilirler. Yavis'in de kitabında incelediği bir tip olan ve yabancı dillerde tripod-sunak olarak adlandırılan Yunan sunak örnekleri arasına Minos ve Myken uygarlıklarından miras kalan üç ayak tipindeki sunaklar farklı bir

⁸ Yavis, 1949, s.93

tiptir.⁹ Bir diğeri de kişinin öldükten sonra sevenleri ya da taraftarları tarafından mezarına sunular bırakılması amacıyla yapılmış mezar-sunak tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yöneticilerin yüceltilmesi ve kendi sınıfının üstün gücü haline gelmesi ile bu tipin ortaya çıkması söz konusudur.¹⁰

Βουοσ ya da özellikle Roma'da *Ara* olarak adlandırılan sunaklar, kiremitten ya da taştan bir sunak masası, kaide, taş oyuk, ot yığını ya da daha önceki sunuların kalıntıları üzerinde inşa edilebilmekte idi. Birkaç santimetrelik örneklerin yanında çok daha büyük örnekler de bulunmaktadır. Özellikle büyük boyutlu örneklerde basamakların varlığı da söz konusu idi.¹¹

τεμενοσ ya da *templum* (Lat.) adı verilen tapınak veya kutsal alan içinde sunak, çoğunlukla merkezde bulunmakta ve tapınağın önünde giriş duvarının karşısına konumlandırılmakta idi. Birden çok tanrıya adanan tapınaklarda tek tapınak içinde birden çok sunağın bulunması da söz konusudur. Roma geleneklerine göre törensel amaçlar için yapılan ızgara, ayak, tepsi gibi malzemelerde demir kullanımı kesin bir ifade ile belirlenmiştir ve buna *piaculum* ya da *κατηαρμον* adı verilmektedir.¹²

Bu özel mimari öge, yapılış amacına göre farklı formlarda yapılabilir. Örneğin libasyon sunakları, çoğunlukla sıvıyı taşımak için bir oyuk bulundurur. Böylece sıvı sunakları, özellikle de kan ve şarap sunaklarına libasyon sunakları adı verilebilir. Yanık sunuların (örneğin tütsü ya da yanık et) yapıldığı sunaklar ise çoğunlukla ateş yakmak için bir oyuğa sahiptir. Tüm bu sunaklar, Mısır, Mezopotamya, Yunanistan, Roma ve hatta Aztek ve Maya kabilelerinde çok farklı formlarda olmakla beraber genellikle karmaşık platformlar, frizler, kornişler ve tenteler ile süslenmektedirler.¹³

⁹ Yavis, 1949, s.3, fig.1 Gournia'dan ve s.12, fig.6 Knossos'dan üçayak tipi sunaklar

¹⁰ Koch, 2001, s.126,

¹¹ Burkert, 1985, s.87-8

¹² Fairbanks, 1910, s. 69

¹³ www.answers.com/library/encyclopedia-cid-846342590 adresinden

Sunak, bomos, ara, altar, eschara gibi birçok ad alır. Daha düz olanları *βουοσ*, yanık sunularla (kül, tütsü gibi) yapılanları *εσχηαρα* (Yun. Izgara) olarak bilinir. Sunak ve altar terimleri aynı anlamda kullanılmaktadır. Özellikle Roma Dönemi'nden sonra sunaklara genellikle *Ara* denilmiştir. (örneğin Ara Pacis ve Ara Pietatis) Erken dönemde toprak üzerinde yükselen sunaklar daha sonra taş ya da mermer bir temel üzerinde yükselmeye başlamıştır.¹⁴

Sunaklar; mimari olarak farklı oldukları gibi malzeme açısından da değişkenlik gösterebilirler. Buluntuların yanısıra antik yazarlar da bize bu konuda bilgi vermiştir. Örneğin, Pausanias sunakların yapımında kullanılan materyalleri şöyle sıralar: kurbanların külü ve kanı (herhangi bir yapıya gereksinim duymaksızın yükselen küller üzerine sunu yapma şeklinde – Pau. 5.13.8), yontulmamış taşlar (daha kaba ve şekilsiz taşlardan oluşan basit sunak tipi Pau. 7.22.5), ahşap (Pau. 9.3.6), yanmamış kiremit (Pau. 6.20.11) ve gümüş (çok seyrek ve çoğunlukla küçük boyutlu sunak ve adak tipi – Pau. 2.17.6). Yazar aynı zamanda mezar sunaklardan (Pau. 2.28.9), tapınak içinde bulunanlardan (Pau. 5.14.4), kansız kurbanların sunulduğu sunaklardan (Pau. 1.26.5), birden çok tanrıya adananlardan (Pau. 1.31.1 ve 1.34.3) ve yeraltı tanrılarına adanan sunaklardan (Pau. 2.31.2) bahsetmektedir.

Yavis 'e göre yapı malzemesi bakımından bir sunak, monolitik (yekpare taştan) mason tipi işçiliğe sahip, kesme taş, pişmiş toprak, metal ya da kül veya toprak yığımından yapılma, kütük yığımından yapılma ya da ana kaya oyuğu içinde olabilmektedir.¹⁵

Sunakların konumu için Vitruvius şunları söylemektedir:

- Ölümsüz tanrıların tapınaklarının baktığı yön; sınırlayıcı nedenlerin bulunmadığı ve seçimin serbest olduğu durumlarda, tapınağın ve celladaki heykelin, gökyüzünün batı tarafını görmesi gerektiği ilkesine göre saptanır. Bu; adak ve kurbanlarla sunağa yaklaşanların, tapınak içindeki heykelin önünde dururken, gündeğümü yönünde olmalarını sağlar. Böylelikle adakta bulunanlar, gökyüzünün,

¹⁴ <http://www.perseus.tufts.edu> adresinden

¹⁵ Yavis, 1949, s.56

güneşin doğduğu yönüne bakarak dua edip kurban keserken aynı şekilde tanrıların heykelleri de doğudan geliyormuş, onları izliyormuş gibi görünecektir.¹⁶

Whycherley ise sunaklar için şu açıklamayı yapmaktadır¹⁷: bir tapınak yapılırken sunağı, olağan durumlarda, önce doğuda yapılır ve ender olarak tapınakta kesilen kurbanlar için de başka bir sunak bulunurdu. Kimi tapınaklar da önceden varolan bir sunağın yerine ya da çevresine yapılırdı. Çalışma içinde kataloğa dahil edilen örnekler bakıldığında, sunak yapısının bağlı bulunduğu tapınağın doğusunda yer alması ve çoğunlukla tapınaktan önce inşası söz konusudur. Örneğin Hermogenes' in tasarladığı pseido-dipteros (yalancı çift sıra sütunlu) Magnesia Artemis Leukophyrene Tapınağı'nda (Katalog No: 56, levha 11) ön cephede ışık-gölge oyunları ile ziyaretçilerin etkilenmesi amacıyla belirgin bir çaba görünmektedir. Ancak sunak, büyük ve görkemli yapısıyla ön cepheden gelen ziyaretçiler için bu etkiyi bozmaktadır. Bundan hareketle temenosta ilk olarak sunağın yapıldığı, daha sonra anıtsallık ve tapınma duygusunun artırılmak istenmesi ile tapınağın yapıldığı tahmin edilmektedir.¹⁸

Yavis tapınak konumlandırılması için şunları söyler¹⁹: Tapınaklara bağlı sunaklar genellikle tapınağın doğu girişi önünde, kült heykeline bakar biçimde yer alırlar. Ancak Olympia Zeus örneğinde olduğu gibi, bir tapınak farklı bir yönde yeniden inşa edilirse, genellikle yeni bir sunak yapımına girilmez. Sunak eski yön ve yerinde kalabilir. Tapınak ve sunak yapısı, bu kurallara uymaz biçimde ve yönde iseler, doğal olarak bu durum, daha erken bir sunağın varlığını ya da tapınağın yeniden inşa edildiğini göstermektedir. Doğru yönelmiş tapınak ve sunak yapısı ise çoğunlukla, aynı anda inşa edildiklerini göstermektedir.

1.4. Sunu Törenleri

Ritüel ya da ayin denebilecek sunu törenlerinde, insanların tanrılarına olan şükranlarını göstermeleri söz konusudur. Platon, tanrılar ve ölümsüzler arasındaki

¹⁶ Vitruvius, 1998, kitap 4, bölüm 5, s.84, Tapınak Hangi Yöne Bakmalıdır ?

¹⁷ Whycherley, 1993, s.84 ve dipnot 2

¹⁸ Şahin, 2002, s.82-83

¹⁹ Yavis, 1949, s.57

ilişki, kutsama ve ilahileştirme ile beraber tanrı sevgisinin korunması için yapılan her tören ritüel anlamını taşır demektedir. (Platon, Symposium, 188 b5-c2)

Estin ve Laporte'a göre²⁰ sunu, kurban ya da ayinler tanrılara göre de çeşitlilik gösterir. Gökteki tanrılar için bir el ya da her ikisi göğe, yeraltı tanrılarını içinse yere dönük olur. Her tanrının yeğlediği kriterler farklı olduğundan, sunu yapılan tanrıyı kurban hayvanının ile beraber hayvanın yaşı, cinsiyeti ve rengi ile tanımak mümkündür. (Örneğin Apollon'a boğa kurbanı daha fazla yapılmaktadır.) Gökteki tanrılar için sunu sabahları, yüksek bir sunak üzerinde yapılır. Genelde beyaz olan kurbanlık hayvanın başı yukarı kaldırılır. Rahip kurbanı parçalara ayırır, etinden kendisi yer, kalanını inananlara dağıtır; böylece onlar da hayvanın yaşamsal gücünü edinmiş olurlar. Daha önce de özelliklerine değinilen Yeraltı tanrılarını içinse kurban korkular içinde güneş batarken gerçekleştirilir. Hayvan siyah olup başı aşağıda alçak bir sunak üzerinde ya da bir bir çukurda kurban edilir. Kanı toprağa akıtılır, eti adak olarak tamamen yakılır.

Bahsedilen törenlerin belirgin birtakım şartları da vardı. Örneğin, yıkanmış ve temiz tören giysileri giyilmesi buna bir örnektir. Genellikle mor ya da beyaz tünik (*κηιτον*) ile beyaz bir yün baş bandı (*μιτηρα*) veya taç (*στεφανοσ*) kullanılmaktaydı. Temizlik özellikle aranan bir şarttı, hatta eğer mümkün ise, törenlerden önce akarsuda yıkanılırdı.²¹ Yunan stilinde, başlar açık iken, Roma stilinde rahiplerin başı, *capite celato* adı verilen başlık ile çevriliydi. Özellikle duruş ve tavır, dürüst, korkusuz ve dik olmalıydı. Bu tavır, tanrısal imajın duruş ile sembolize edilmesi için korunmaktaydı.²²

Vitruvius "de Architectura" isimli eserinde sunakların törensel açıdan konumu için şunları söylemektedir.²³ "Sunaklar, doğuya bakmalı ve her zaman dua edenlerle kurban adayanların yukarıya, tanrıya doğru bakabilmeleri için tapınak içindeki heykellerden daha aşağıda yer almalıdırlar. Her biri kendi tanrısına göre

²⁰ Estin, Laporte, 2004, s. 63

²¹ Burkert, 1985, s.56

²² Fairbanks, 1910,s.89

²³ Vitruvius, 1998, kitap 4, bölüm 9, s.92, prg.1 (sunaklar)

düzenlendiğinden farklı yükseklikte olurlar. Yükseklikleri şöyle ayarlanmalıdır : Jüpiter ve tüm Gök Tanrıları için mümkün olduğu kadar yüksekte, Vesta ve Toprak Ana için alçakta yapılmalıdırlar. Bu kurallara göre sunaklar planlar hazırlanırken ya da sonrasında ayarlanacaktır.”

Yunan dilinde *ηερειον* adı verilen kutsal sunular, çok önem verilen bir konu idi ve birçok şartı vardı. Örneğin süslemelerde Olympos tanrıları için kullanılan ana renk beyaz idi ve süslemelerle kurdeleler beyaz olmalıydı. Sunular çoğunlukla et, meyve, hububat, çiçek, sebze ve sunulmak istenen hayvanın şekli verilmiş ekmekler seklindeydi. Özellikle de sunu yapılan tanrının inananlarına verdiği neyse, sunulan malzeme de o olmaktadır. Yunanca *Ηεστια* Latince *focus* adı verilen sunak ateşi, saf ve *μιασμα* adı verilen çerçöp, kül ya da sunulan malzemelerin yanıkları ile kirletilirse ocakta yeni bir ateş yakılırdı.²⁴

Πομπε adı verilen tören alayında; kafasının üzerinde, içinde *σηραγισ* (Lat. *secespita* ya da *culter*) bir bıçak bulunan sepet taşıyan, *κανεφοροσ* adı verilen rahibeler bulunmakta idi. Bazen bu sepette diğer tören malzemeleri ya da ekmek ve/veya hububat da yer almakta idi. Kandil ve tütsü yani *λιβανοτοσ* (Lat. *tus*) da çoğunlukla görülmektedir Yine rahibeler, içinde kutsal su bulunan bir kase ya da sürahi taşımakta, tören alayına çoğunlukla müzik de eşlik etmekteydi. *Αυλοσ* adı verilen flüt benzeri üfleme bir çalgı ile şarkılar söylenmekteydi.²⁵

Ayin başlangıcında *περιερχεσται* adı verilen kutsal daire oluşturulur. Rahip yani *Ηιερευσ* ya da *Sacerdos* (Lat.) töreni yöneten kişidir ve sunağın etrafına kutsal malzemelerin bulunduğu sepet ya da kutsal suyun bulunduğu kapları koyarak tanrısına sunağın etrafındaki kutsal malzemeleri görmesi için yalvarır ve ardından şu duayı ederdi:²⁶

Kutsal boşluğu oluşturmak için daire kuruldu.

Tanrıların kutsal lütfü için sana yakarıyoruz.

²⁴ Fairbanks, 1910, s.100-103

²⁵ Burkert, 1985, s.56

²⁶ Aristophanes, Barış, 956-7,

*Onları, dini törenimizi gözetmeleri ve bu kutsanmış toprağı,
Işıktan duvarlarla çevirmeleri için çağırıyoruz.
Yukarıdaki gökle aşağıdaki toprağın birleşmesine
Olymposluların gücüyle ilişki kurmamıza izin verin!
Korku ve ihtilaf hiçbir izi kalmadan bizi terketsin ve
Bu kutsal yerde barış egemen olsun.
Bu fermanla artık söz fiile dönsün ve Eğer söylendiyse aynen yapılsın.
(Lat. Sit verbum factum hoc decreto.Ut dictum est, sic statim fiat.)²⁷*

Bu kutsal sözler ile donanan tapınak, kutsal daireyi oluşturan inananlar ile beraber, bir *ηιερον* (Lat. Fanum) haline gelir. Bu işlem tamamlandığında rahip burada kutsal olmayan ne varsa gitsin anlamına gelen şu son sözleri söyler:

ηκασ, ηκασ, ηστε βηβηλοι! (Antik Yunan dilinde)

Procul, o procul, este profani! (Latin dilindeki çevrilişi)

Ardından herkes sunak etrafında bir daire eğer bu mümkün değilse yarım daire biçiminde birleşir, rahip sırtı tapınağa dönük biçimde doğuya bakar halde sunağın sağ tarafında konumlanır. Tütsü kabını tutan yardımcısı ise aynı yönde ancak solunda ya da önünde yer alır.²⁸

Bu aşamada Burkert olanları şöyle açıklamaktadır.²⁹ Bunun ardından *αρκηεσται* adı verilen başlangıç seramonisine geçilir. Rahip kutsal sunak ateşinden bir parça (*κηερνιποσ*) alıp saf suya sokar ve böylece su kutsanmış olur. Bu kutsal suya Yunanca'da *ηυδορ Τηειον* Latince de - kutsal ateş tarafından çoşturulan su - anlamına gelen "aqua igne sacra inflammatta" denmektedir.³⁰ Bu suyla kutsama *κηερνιπτεσται* adını alır. Kutsanmak istenen inananlar yani *κηερνιβεσ* (Lat.; Lustratio) sıra ile bahsedilen suya ellerini sokmakta ve keten kumaşlarda kurulamaktadır. Bunun sonrasında, su; sunular, kutsal alan ve sunak üzerine serpiştirilir. Bu arada her katılımcı elinde fırınlanmış hububat (*ουλαι*) ya da ekmek

²⁷ Çoğunlukla antik yazarlar tarafından aktarılan ve ritüeller sırasında okunduğu söylenen bu dualar genel olarak tüm tanrılara ithaf edilmekle beraber, farklı tanrılara farklı duaların yapıldığı da görülür. Ancak çalışmada genel yakarmalar ele alınmıştır.

²⁸ Guhl-Koner, 1877, s.544

²⁹ Şahin, 2000, s.99-100

³⁰ Burkert, 1985, s.77

parçası (*μαζα*) tutmaktadır. Rahip sesizliği şu sözler ile sağlar: *Ευπημετε!* ya da Lat. *Favete linguis!* (Kurban töreni sırasında çalgıcılar tarafından flütle müzik çalındığı ve kesim sırasında müziğin durdurulduğu belirtilmiştir.)

Ardından rahip tanrının bir simgesi önünde durur ve (örneğin tapınaklarda tanrı heykeli ya da deniz tanrıları için deniz önünde) kollarını ona doğru uzatır. Avuç içleri, Gök Tanrıları için yukarı doğru, Yer Tanrıları için yere doğru bakmaktadır. Bazen dua edilen malzeme tanrının bir epiteti olabilir. Xenophon bu aşamada edilen bir duayı bize iletmiştir.³¹

“Δεμετερ Χηλοι (Verdure), Περσεφονε Κορι (Maiden),

Τεσμοφοροι (Hazine taşıyanlar) ve diğer tüm Tanrılar!

Size sunulanları lütfen kabul edin çünkü siz pek çok lütufları bağışlayan ve kehanetleri gözcüsü olmamızı sağlayansınız. Sizin korumanıza maruz olduğumuz ve himayenizi gördüğümüz için teşekkür eder ve daima size döneriz. Bize verdiğiniz iyilik ve başarıların yanısıra asla ölümlüleri yüceltmedik. Şimdi size yalvarıyoruz! Ölse de yaşayacağımızı biliyoruz (yaygın olan ahiret inancı burada da söz konusudur) ve çocuklarımız, kadınlarımız, arkadaşlarımız ve diğer tüm insanların mutluluğunu bize bağışlamanızı istiyoruz!

Fairbanks'in araştırmalarına göre, dua sonuçlandıktan sonra katılımcıların hepsi ellerindeki hububatı; kutsal alana, sunağa ve toprağa saçarlar törende hububatların saçıldığı bu aşamaya, *ουλοκηυτεστηαι* denmektedir. Bunun ardından tüm katılımcılar, Latince'de tütsü, şarap ve elimdeki taneciklerle kutsan anlamına gelen şu sözleri söylerler:³²

Macte hoc [mola et] vino et ture esto

Bütün bunların ardından kesim aşamasına gelinir. Burkert *απαρκηεστηαι* yani kutsal kesim aşamasında olanları şöyle sıralar³³: rahip kutsal sunuyu eline alır, ondan bir parça keser ve kutsal ateşte yakar. Sunağın önüne şarap

³¹ Xenophon, *Kyropedia*, 8-7-3

³² Fairbanks, s.101

³³ Burkert, 1985, s.57

ya da su libasyonu yapar, ya da sığ bir çanaktan (Yun. *πατερα*) aldığı sıvıyı avuç içleri ile döker. Sessizlik ister ve müzik ile beraber tören yakarışı başlar. Eğer katılımcılar arasında kadınlar bulunmaktaysa kurban kesimine kadar tiz bir ses ile muhtemelen baykuş sesinden temellenen bir çığlık atarlar. Bu, eski bir Akdeniz inancı olan baykuş biçimli kadın cadılara öykünme olarak kabul edilmektedir. Bunun ardından kesimi yapan kişi rahip değilse, rahibe döner ve *αγοι*? (Yun. keseyim mi?) der. Eğer rahip olumlu yanıt verir ve *ηοχ αγε* derse tek bir darbeye ve temiz olarak kesimi tamamlar. Eğer tek darbeye ve rahat biçimde yapılamazsa uğursuzluk geleceğine inanılır.

Kesimin bitiş aşamasında rahip şunları söyler:

Dikkatle bakın!

*Kesim bitmiştir. Tahullar da kesilmeli ve una dönüşmeli, üzüm de ezilmeli ve şaraba dönüşmelidir. Kurban da ölmeli ki etinden yiyebilelim. Doğa Ana'nın kanunu yaşamın yaşam üzerine kurulabileceğini söyler. Yaşamın özü onlardan (şarap, un ve et) bize geçip karışacak, aynen vaktimiz geldiğinde bizim de ona (Toprak Ana'ya) karışacağımız gibi!*³⁴

Kesim aşamasının ardından, kurbanın parçaları ve özellikle de, tanrılara ayrılan yenmeyecek kısımları (yani özellikle; deri, kemik ve diğer kısımları) ayırır. Rahip, tanrıya şükranlarını sunar ve diğer katılımcılarla beraber kurbandan bir parça tadar. Tanrılara sunulan kısımlar sunak ateşinde yakılır ya da en azından sunu yapar biçimde tanrılara doğru uzatılır. Aynı zamanda sunulacak olan diğer yiyecek ya da tütüsüler de burada yakılır. Herkes, uğurlu olsun anlamına gelen *ηιλατηε* ya da *ηρονια* der. Eğer tütüsü sunusu yapılıyorsa, rahip:

Yukarıdaki tanrılara tatlı tütüsüler yaktık.

Olympos eteklerine inananları taşınması ve

Bu tatlı kokularla onları göğe doğru yükseltmesi için

Tanrıların nimetlerini, gücünü, sevgi ve korumalarını diliyoruz.

³⁴ Burkert, 1985, s.45

Sıvı libasyonlarda ise sunu şarap ya da yağ ise sunak üzerine yapılır ve hatta eğer sunak ateşi alevlenirse bu tanrının kabul ettiği anlamına yorumlanır ve uğur sayılır. Bu sırada da *σπονδε* ya da Lat. *libatio* denilen dualar söylenir. Son duada ise şunlar söylenir³⁵:

*Törenlerini sonsuz bir aşk ve gururla gerçekleştirdiğimiz tanrılar!
Siz burada bizimle birlikte olduğunuz için şükran duyuyoruz.
Şimdi eğer gitmeniz gerekiyorsa geri dönün ya da kalın ve
Bu ziyafeti bizimle paylaşın.*

Törenin son aşamasında rahip katılımcılara, *ηερα εισι τελεια* (tüm inananları kutsuyorum) der. Bu sözler törenin bittiğini bildirir. Ardından kutsal yemek başlar. Kutsal kutlama yemeği *ηεστιασις* ya da *ενοκηια* ya da (Lat. *epulum*) adını alır ve yakılan ateş sönene dek devam eder. Sunuların tanrılara adanmayan kısımları sunak ateşi ya da farklı bir ateşte pişirilerek yenirken dans ve neşeli müzikler devam eder. Tüm yiyecekler (tanrılara sunulanlar dışında) normalde tüketilmektedir ancak aksi durumlar söz konusu olduğunda yiyecekler ya rahibe bırakılır ya da fakir insanlara verilir. Çoğunlukla bu törenler sırasında *αγωνεσ* (Lat. *ludi*) yarışmalar ve oyunlar da gerçekleştirilmektedir.

Eğer bu sıralama, dua ya da ritüellerde herhangi bir yanlışlık olursa tören yeniden başlamak zorundadır. Bu ikinci törene *insturatio* (Lat.) adı verilir. Törenin geleneklerinde Yunan ya da Roma toplumuna özgü bazı değişiklikler ve farklılıklar da bulunabilir.³⁶

2. DÖNEMLER İÇİNDE SUNAK ÖRNEKLERİ

Bu bölümde, daha önceki bölümde ana hatlarıyla anlatılan ve her yönüyle incelenen sunaklar, dönemler içinde incelenecek ve belirgin bir tipoloji çıkartılmaya çalışılacaktır.

³⁵ Burkert, 1985, s. 57-61

³⁶ Ogilvie, 1969, s.48

C.G Yavis, Yunan, Kıbrıs ve Roma sunaklarının bir çok alt başlığa ayrılabilceğini söylemektedir. Yazara göre, sunaklar kendi içinde özellikle sunak yapıları üzerinde temellenen 25 tane türdeş ya da farklı tipe ayrılır. Bu 25 tip 8 ana formda ele alınarak sadeleştirilmiştir³⁷:

- Ocaklar, kül ve yer sunakları
- Törenselle sunak tipi, çukur biçimli törenselle sunaklar ve kübik yığın biçimli olanlar
- Monolitik ve özellikle bezemeli monolitik tipe verilen ad olan monolitoid sunak formları (iki form da dikdörtgen ve silindirik olarak görülebilir) ile beraber basamaklı piramidel ve altıgen sunaklar.
- Basamaklı Anıtsal biçimli sunaklar
- Kolossal Sunaklar
- Kuyu sunakları ve kutsal kuyular
- Arula'lar (Terra-cotta sunak örnekleri)
- Basit sunaklar

Ancak çalışma esnasında incelenen Yunan ve Roma sunaklarının geneline bakıldığında, belirgin olarak iki alt başlık göze çarpmış ve sunaklar bu başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle birçok alt dala ayrılan sunaklar, bu çalışmada, "Sabit" ve "Portatif" olarak iki ana başlık altında incelenmiş, iki forma da yerleştirilemeyen örnekler de "Diğer Sunak Tipleri" adı altında tek ana başlıkta toplanmış ve üçüncü ve son bölümde incelenmiştir. Aslen Diğer Sunak Tipleri başlığı haricinde, Sabit ve Portatif Sunaklar şeklinde belirgin bir sınıflandırma ya da bu iki örneği ayıran belirli kriterler olmasa da, diğer yayın ve çalışmalarda farklı ve birçok alt dala ayrılan sunak tiplerinin, araştırma doğrultusunda, diğer çalışma ve yayınlar incelenerek sabit ve portatif olarak ayrılması daha anlaşılır bulunmuştur.

2.1. Sabit Sunaklar ve Örneklerle Tipolojisi

³⁷ Yavis, 1949, s.55

Sabit sunak örnekleri, tüm dönemler boyunca Yunan sitelerinde en sık rastlanan sunak örnekleri olarak görülmektedir. Çünkü genellikle tapınakların ana sunağı ya da tapınak yakınlarında görülen tipler bu sabit sunaklardan meydana gelmektedir. Bunun dışında, kamusal alanlarda, evlerde ve kutsal alanlarda da bu tipe sıkça rastlamak mümkündür.

Sabit sunak kavramı, kendi başına ayakta durabilen, büyük boyutlu ve/veya ana kayaya oyularak yapılan sunak tiplerini içine alan bir kavramdır. Çalışmanın ana kaynağı olan C.G Yavis'in "Greek Altars" isimli kitabında bu terimi, otokton (autochthonous = yerleşik) terimi karşılamaktadır. Otokton sunaklar için Yavis, "Yunan öncesi sunak benzeri yapılardan kökenlenir ve sunu masaları ile tören ateşlerinin yakıldığı ayaklar olarak bilinen tiplerden menşeyini alır." demektedir.³⁸ Sabit sunaklar, taş mimarisinin gelişimi ile doğru orantılı olarak ilerler ve özellikle Hellenistik Dönem'de daha büyük boyutlara ulaştığı göze çarpar. Klasik Dönem sonrası oranlar daha uyumlu olmaya başlamış sabit ve büyük boyutlu sunaklar portatif sunaklara nazaran daha çok önemsenen bir tip haline gelmiştir.³⁹

Dikdörtgen, kare ya da nispeten daha az da olsa yuvarlak örneklerine rastlanan sabit sunaklar, çalışmada 74 örnekle temsil edilmektedir. Bunlardan, 65 tanesi dikdörtgen planlı, 6 tanesi kare planlı ve 3 tanesi de yuvarlak planlıdır. Dönem özellikleri içerisinde ve çalışma çerçevesinde elde edilen verilere bakılacak olursa da Arkaik Öncesi Dönem'de 7 adet örnek ışığında incelenen sabit sunaklar, Arkaik Dönem'de 26 örnekle, Klasik Dönem'de 17, Hellenistik Dönem'de 13 ve Roma Dönemi'nde de 4 örnekle sunulmaya çalışılmıştır.

Yunan ve Roma Dünyasında önemli bir yere sahip olan sunaklar içinde oldukça büyük bir sayı ve yere sahip olan sabit formda sunak tipleri, çalışmanın da en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle sonraki bölümlerde 5 alt başlık

³⁸ Yavis, 1949, s.56 (Yazar tarafından otokton sunaklara dahil edilen kuyu sunakları form farklılığı açısından sabit olarak adlandırılmamış, bu çalışma içerisinde "Diğer Sunaklar" bölümünde incelenmiştir)

³⁹ Yavis, 1949, s.141

halinde ve dönemlere ayrılarak incelenecektir. Bu alt başlıklarda Arkaik Öncesi Dönem, Arkaik Dönem, Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemi içinde sabit sunaklar ve çalışma içinde incelenen örneklere yer verilmiştir.

2.1.1. Arkaik Öncesi Dönem Sabit Sunaklar

Yunan Dünyası içinde ele alınan dönem özelliklerine bakılacak olursa, M.Ö 7. yy öncesindeki süreci karşılayan dönemde, Hellen kültürünün temellerini oluşturan bir kültür atmosferi söz konusudur. Minos Uygarlığı (M.Ö 1600 – 2800), Myken Uygarlığı (M.Ö 1200 – 1600) ve Dor göçleri ile birlikte oluşan Geometrik Dönem bu atmosferin ortak paydalarıdır. Bütün bu kültür aşamaları, her alanda Yunan varlığını etkilemiştir.⁴⁰

Doğallıkla mimari ve dolayısıyla da sunaklar da bu etkileşimden nasibini almış, Tunç Çağından itibaren gelişen Yunan ve Pre – Yunan Dünyası içinde sunaklar, yeni yeni ortaya çıkan ancak görüldüğü günden itibaren önemli bir konumda bulunan bir kutsal öge halinde karşımıza çıkmıştır.

Mimaride yer eden bu kutsal ögenin temelini nereden geldiği sorusu burada önem kazanmaktadır. Özellikle tapınak ve daha da önemlisi sunakların çıkış noktasını oluşturduğu düşünülen kutsal ağaç tapımı (ağacın bir ruhu olduğuna inanma ve onları kutsal sayma) sözü edilmesi gereken önemli noktalardan biridir. Ağaç tapımının Yunan-Roma mitolojisinde de yeri bulunmaktadır. Örneğin meşe ağacı Zeus, defne ağacı Apollon, zeytin ağacı Artemis'in barınağıdır.⁴¹ Çalışmada da yer alan bir sunağın ağaç tapımı ile ilgili kökene sahip olduğu sanılmaktadır. M.Ö 10 yy'a tarihlenen Samos Heraionunda bulunan sunak (Katalog No: 2, Levha:2B) de bu temelden gelmektedir.

⁴⁰ Kronoloji için bkz. Saltuk,1997, s.230-2

⁴¹ Hançerlioğlu, 1975, s.22

Kutsal ağaç tapımı ile beraber, günlük kullanım öğelerinin (ocak, kuyu vb.) giderek kutsallaştırılmasının söz konusu olduğu bu dönemin özelliklerine bakılacak olursa, M.Ö 10. ve 9.yy'larda yeni ve bağımsız sunak yapılarının ortaya çıkmasından çok, din düşüncesinde ve inançlardaki değişim nedeniyle varolan sunak tiplerinde bir evrimden bahsedilmektedir. Bunun nedeni de sunakların bu evrim neticesinde farklılaşmasıdır. İnançlarda ortaya çıkan yenilikler sonucunda yanık et sunusu ortaya çıkmış ve kısa sürede de popüler hale gelmiştir. Bunun sonucunda sunakların fiziksel yapısı da değişime uğramıştır. M.Ö 1.binyıl öncesinde ne Kıbrıs'da ne de Ege'de görülen bu değişim, Yunan sunaklarının temellenmesinde önemli rol oynamaktadır. M.Ö 1.binyılın başında birdenbire ortaya çıkan büyük boyutlu ve taş işçiliğine sahip sunak tipleri söz konusudur. Minos-Myken temelli olmayan bu tipin nereden temellendiği sorusu, araştırmacıları; muhtemelen Dor kabilelerden alınan ya da geliştirilerek kullanılan bir tipe götürmektedir. Dönem içinde, Yunanistan ve Ege'de duraklayan Dor kabilelerin varlığı ve değişen din anlayışı, bu düşünceye zemin oluşturmaktadır. Ancak diğer tipler ve eskiden beri varlığını sürdüren sunu biçimleri de devam etmektedir. Bu durumda Geometrik ve özellikle Klasik Öncesi Dönem'de sunak mimarisi tümüyle Minos-Myken temelli olmamakla beraber, din anlayışı benzerlikler gösterir denilebilir.⁴²

Temeli tek bir uygarlıkta bulunmayan ve muhtemelen birçok yerden evrilerek Arkaik Öncesi Dönem'e kadar gelen sunak mimarisinin ilerlemesi, gelişmesi ve önem kazanması söz konusudur. Özellikle Myken Uygarlığı ve Geometrik Dönem'den itibaren gelişen ve gelişmekte olan mimari ile yine yukarıda belirtilen taş işçiliğinin ilerleyişi diğer tüm mimari öğelerle beraber sunak öğesinin de önemli bir konuma gelmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle ocak, kuyu, kül, terra-cotta obje gibi günlük kullanım öğeleri de bu konuma katkıda bulunmuştur.⁴³ Hellenler eski kutsal alanları benimsemeyi de bir ödev saymışlar; eski tanrılara sunaklar adanmışlar sonra da kutsal alanlara Hellen tanrılarını yerleştirerek buraları kendilerine özgü biçimde geliştirmişlerdir. Kült, kurallara uygun sürdürülecekse, bir de sunak gerekir çünkü sunak kutsal alanın asıl niteliğidir. Sunak dışında kutsal alana, belki tanrının bir heykeli dikilebilir, belki de bir tapınak yapılabilirdi. Daha sonralarıysa geniş

⁴² Yavis, 1949, s.76

⁴³ Bkz. Diğer Sunak Tipleri, s. 41

kutsal alanlara çok çeşitli yapılar eklendi.⁴⁴

Tarihsel gelişimle doğru orantılı ilerleyen bu değişim içerisinde, M.Ö 10.yy'da sunak kavramı artık evrensel boyutta kendini kabul ettirmiştir. Özellikle dönem özellikleri araştırıldığında Minos Myken orijininin yanısıra, farklı prensiplerde ve dönemlerde çok değişik coğrafi alanlarda değişik tiplerin görülmesi söz konusudur.⁴⁵ Buna örnek olarak aynı yüzyıl içerisinde (M.Ö 10.yy) görülen Dor düzenli Sparta Orthia (Katalog No:1) ve İon düzenli Samos (Katalog No: 2) verilebilir.

Sabit sunaklara bakılacak olursa, Ege'de özellikle M.Ö 10. yy'dan itibaren çok daha sık görülmeye başlanan sabit sunak tipleri her dönemde olduğu gibi, Arkaik Öncesi Dönem'de de, erken örneklerine oranla daha gelişmiş olarak ortaya çıkar. Temelinde Minos-Myken örneklerine benzerlik bulunur. Bu dönemden sonra özellikle M.Ö 9.yy' da karşımıza alçak anıtsal (Katalog No:1, 7, 13, 15, 16, 28, 52 ve 77 ile Levhalar: 2A, 4A, 5B, 9A) ve kuyu tipi (Katalog No: 152, 153, 155-161 arası örnek olarak verilebilir.) sunaklar yoğun biçimde gelmektedir. Ancak bu iki tip Minos-Myken orjinli olarak kabul görmemektedir.⁴⁶

Çalışmada ele alınan ve Arkaik Öncesi Dönem'e tarihlenen 7 adet sabit sunaktan en erken tarihe verilen örnek, Sparta'da bulunan Artemis Orthia Kutsal Alanı'ndan Artemis Orthia II sunağıdır. (Katalog No:1 Levha:2A) Dikdörtgen plana sahip bu sunak, C.G Yavis tarafından alçak anıtsal olarak değerlendirilmiştir. 9 x 1.50 m. ölçülerinde yapılan bu örnek, M.Ö 9. yy'a tarihlenmektedir. Çalışma içinde katalogda kullanılan ve Samos Heraionu'ndan ele geçen 4 sunak da Arkaik öncesi sabit sunaklara örnek verilebilir. Samos'da bulunan ve Samos III – IV – V ve VI olarak adlandırılan sunaklar basamaklı anıtsal olarak değerlendirilmiş ve Katalog No: 2,3,4,5 olarak numaralanmıştır. Samos'da bulunan bu sunaklar, Arkaik Öncesi Dönem'dendir ve sırasıyla Samos III – M.Ö 8.yy ilk yarı, Samos IV ve V – M.Ö 8.yy 2. yarı, Samos VI – M.Ö Erken 7.yy şeklinde tarihlenir. Bu örneklerin ardından

⁴⁴ Whcherley, 1993, s.80

⁴⁵ Boardman, 1996, s.29 ve 48

⁴⁶ Yavis, 1949, s. 119

çalışmada Arkaik Öncesi Sabit Sunaklara ait katalog bölümünde, C.G Yavis⁴⁷ tarafından, basamaklı anıtsal sunak olarak adlandırılan iki sunak ele alınmıştır. M.Ö 7.yy'a tarihlenen Olympia Hera (Katalog No:6) ve Selinus Demeter Malophoros kutsal alanında bulunan M.Ö 7.yy'a ait sunak (Katalog No:7) incelenmiştir.

Bu sunak örneklerinin geneline bakıldığında, dönem mimarisine benzer biçimde, sonraki dönemlere oranla daha alçak ve dikdörtgen bir form içinde oldukları gözlenmektedir. Bu örnekler Arkaik Öncesi Dönem sabit sunak mimarisinin de bir özeti biçimindedir. Buna göre daha büyük boyutlara sahip ölçüler, taş malzeme kullanımı ve özellikle yerel tanrılara adanan sunak örneklerinin dönemin sunak mimarisi karakteristiğini oluşturduğu öngörülmektedir. Elde bulunan verilere dayanılarak ve kazısı yapılarak araştırılmış Arkaik Öncesi Dönem sabit sunak örneklerinin bu özellikleri birçok örnekte aynı olmakla beraber istisnai öğeler de söz konusu olabilmektedir.

2.1.2. Arkaik Dönem Sabit Sunaklar

Arkaik Dönem içinde, tanrıların başlı başına bir varlık olmaları ile tahta ve kerpiç tapınaklar taş yapılar şeklini almakta, bu yapıların plan bakımından düzensiz şekilleri bırakarak bu şekiller yerine özellikle dikdörtgen şeklini aldığı göze çarpmaktadır.⁴⁸

Mimari açıdan başlıca özellikleri bu şekilde olan Arkaik Dönem içinde sunak mimarisine bakılacak olursa, sunakların aniden ortaya çıkan bazı durumlarda bir noktaya toprak ve taşların toplanmasıyla dahi oluşturulabildiğini görmekteyiz. Arkaik Dönem'den itibaren ise daha kaliteli ve nitelikli mermer malzemenin toplanarak sunak yapımında kullanılması söz konusudur. Ancak çoğunlukla sunaklar, bu dönemde halen taş veya kerpiç malzeme dahilinde de inşa edilmekteydiler.⁴⁹

⁴⁷ Yavis, 1949, s.120

⁴⁸ Mansel, 1984, s.227

⁴⁹ Liman, 2005, s.6

Arkaik Dönem içinde, ticaretin yaygınlaşması ile artan gelirler, yeni yapıların gereksinimlerine ait finansmanın daha kolay karşılanmasını sağlamıştır. Özellikle kent tanrılarının tapınakları, siyasal ve ticari gelişmeden daha yüksek bir düzeyde ancak bu gelişmeden kesinlikle kopmadan sayıca çoğalarak çevreye yayılmıştır. Bununla kalmayıp, daha görkemli biçimler alan tapınak ögesi, Arkaik Dönem'in başından itibaren bir kentin sanat alanında en yetkin başarılarını somutlaştıracak ve en büyük özelemlerini dile getirecek elverişli bir araç olarak seçildi. Arkaik Dönem kentinde mimari görkem iddiasında olan tek yapı tapınaktı. Tapınaklar için giderek dayanıklı, güzel ve değerli malzemeler kullanıldı. Kerpiç ve tahtanın yerini taş aldı.⁵⁰ Zaten Yunan toplumunda, kent aynı zamanda, dinsel bir topluluktu. Tapınaklar ve diğer kutsal alanlar kentsel çerçevenin bir parçasıydı. Kent içindeki kimi yerler doğal olarak kutsaldılar ve kültürel uygulamayı da beraberinde getirmekteydiler.⁵¹ Bu kutsallığın ve kültürel uygulamanın doğal olarak görüldüğü en önemli yerler de sunaklar olarak göze çarpar.

Mimaride görülen bu durumdan sunaklar da etkilenmiş ve oldukça büyük boyutlu yapılmalarının yanısıra, sayıca da çoğalarak önemlerini büyük ölçüde arttırmışlardır. Bu durumu görebileceğimiz en önemli sunaklar, 32 x 22 m. plan üzerinde bulunan ölçülerindeki Ephesos Artemis Arkaik Sunağı (Katalog No: 8), 38.40 x 17.70 m ölçülerindeki Samos Heraionu Rhoikos Sunağı (Katalog No:10a) olarak gösterilebilir. Bunların yanısıra daha az bilinen ama boyutlarıyla dikkat çeken diğer sunak örnekleri, 22 x 5 m. ölçülere sahip Kyrene Apollon (Katalog No: 9), 18.20 x 7.40 m. ölçülere sahip Selinus D (Katalog No: 23), 21.20 x 6.26 m. ölçülere sahip Paestum Poseidon (Katalog No: 259, 29.50 x 10.57 m. ölçülere sahip Akragas Herakles, (Katalog No: 27), 25 x 8 m. ölçülere sahip Selinus B (Katalog No: 29) ve 28.50 x 13.80 m. ölçülere sahip Aegina Aphaia 2 (bkz Katalog No: 30) sunaklarıdır.

Arkaik Dönem'deki yapıların büyük bir kısmı ya ölen kişinin hatırası için anıt olarak dikilmişler ya da kutsal alanlara hem sunu hem de süsleme amacıyla bırakılmışlardır. Mezar anıtlarına ve kutsal alanlara yapılan bu tür sunular, tarımı ya

⁵⁰ Whycherley, 1993, s.7

⁵¹ Owens, 2000, s.4

da ticari yaşamı kendilerine bağlı gruplar ve köleler sayesinde büyük çapta kontrol altında tutan zengin ailelerin güçlü olduğu toplumlarda kolaylıkla anlaşılacağı üzere, kişilerin ya da belli sülalelerin zenginliğinin de göstergesi olmuşlardır. Yapılan sunuların niteliği kısmen içinde yer aldıkları kutsal alanda bulunan diğer anıtlar ile de doğrudan ilişkilidir. Ünü bütün Yunan dünyasına yayılmış bu kutsal alanlardaki büyük mimari anıtlar, Delphi (Katalog No: 22) ya da Olympia’da (bkz Katalog No: 31) olduğu gibi ancak bireylerin ya da kent devletlerinin yaptıkları bağışlar ile karşılanabilmiştir.⁵²

Döneme damgasını vuran en önemli sunaklar olan Ephesos Artemis ve Samos Hera Kutsal Alanlarındaki sunaklar, tapınakları ile beraber Arkaik Dönem sunak mimarisi içinde oldukça önemli bir yere sahiptirler ve birçok sunağa öncülük etmişlerdir. Katalog No: 8’de aktarılan Ephesos Artemis Kutsal Alanı’ndan sunak yapısı, dikdörtgen biçimli (ya da atnalı veya U biçimli) bir yapıdır ve maviye yakın beyaz mermerden yapılmıştır. 15 cm. kalınlığında mermer plakalarla kaplı sunağın kabartma ve heykellerle süslü olduğu tahmin edilmekte, meander motifli mermer frize sahip oluşu ve yakınında bulunan heykel parçalarının çokluğu bu görüşü desteklemektedir. M.Ö 570 yılına verilen tapınak sayesinde tarihlenebilmektedir.⁵³

Bir diğer önemli yapı da Samos Heraionu Rhoikos Sunağı (Katalog No: 10a, Levha:4C) olarak bilinen Tapınaktır.⁵⁴ Rhoikos ve Theodoros, Samos'un Naukratis kolonisiyle birlikte Mısır ve yurt dışındaki işlerinin iyice arttığı bir dönemde etkin olmuşlardır. İşte tam bu evrede Rhoikos’ dan Hera adına bir tapınak yapılması istenmiştir. Anıtsal formuna, M.Ö 560 yılında, anıtsal tapınağın izinde ilerleyen büyüklükte ve aynı aks üzerinde yeniden düzenlenmesiyle kavuşmuştur. Rhoikos’un Yeni Sunağı adı verilen bu sunak, 38.40 x 18.70 metre boyutlarındadır ve bir “*Thrinakos*” ile 3 taraftan çevrelenmiş durumdadır. Tapınağa bakan uzun kenar ise açık bırakılmıştır. Duvarların iç kısmında, savaştan hayvanların ve sfenkslerin bulunduğu friz ve etkileyici bir kymation işlenmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi’nde sunak, yeniden, bu kez, mermer malzemedan inşa edilmiş ve Arkaik

⁵² Boardman, 2001, s.69

⁵³ Gruben, 1979, s.329

⁵⁴ Tsakos, 2003, s.21

mimari dekorasyonu aynen kullanılmıştır. Sunağın etrafında kentin kült aktiviteleriyle ilgili ipucu olabilecek pek çok figürin (özellikle kadın ve hayvan figürinleri) ele geçmiştir. Kurbanların kül yığınları, sunağın önünde kümelenmiş ve belli bir dönem sonrasında “Kül Sunağı” olarak da anılmaya başlanmıştır. Hatta Pausanias bu sunağı, Olympia Zeus sunağı ile bir tutmuş ve ikisini de “Kül Sunağı” olarak tanımlamıştır. Düşüncelere göre kutsal alanı önemli kılan içinde bulunan bu büyük sunaktı. Tapınağın önünde yer alır ve yalnızca tapınağın değil tüm kutsal alanın kült aktivitelerini barındırırdı. Bu sunak temel olarak basamaklı değil ama sadece bir basamaktan oluşmuş bir sunaktı ve rahip bu sunağa görevini yapmak için çıkarken hiçbir zaman kutsal küllere basmak zorunda kalmazdı.⁵⁵

Genel çerçevede bakıldığında, değişen dönem özellikleri ile de beraber her tür alanda görülen genişlemenin sunak konusunda da görüldüğü anlaşılır ve Arkaik Dönem sabit sunaklarında bir genel özellik olarak daha önceki dönemlere oranla daha büyük boyutlu ve daha süslü yapılar olduğu görülür.

2.1.3. Klasik Dönem Sabit Sunaklar

Yunan Dünyası'nın her yönden gelişip önem kazandığı Klasik Dönemde özellikle kesme taş malzeme ve işçiliğin gelişmesi ile, tüm mimari öğelerle beraber sabit sunak yapılarında da boyutlar artmış, süsleme daha çok önem kazanmıştır.⁵⁶ Özellikle bu dönem Yunan sunaklarında Klasik Dönem içinde varolan genel havaya da bağlı olarak sunak yapılarının çok daha görkemli ve gösterişli yapıldığı göze çarpmaktadır.⁵⁷

Geometrik ve Arkaik Dönem'den ayrı olarak Klasik Dönem tümüyle tek başına incelenmelidir. Çünkü dönem boyunca bir çok başkalaşım göstermiş ve gelişkin formların görüldüğü Arkaik Dönem'den farklı olarak yeni birçok sunak tipi ortaya çıkmış, elde olan tiplerde de çok küçük değişimler söz konusu olmuştur. Bahsedilen bu yeni tipler bu dönemde ortaya çıkmasına karşın çoğunlukla,

⁵⁵ Hoffmann, 1953, s. 192-5

⁵⁶ Yavis, 1949, s.91

⁵⁷ Saltuk, 1997, s.20

Hellenistik Dönem sonrasında görülmeye başlanan Kolossal (Katalog No: Levha: 54, 10B ve Katalog No:56, Levha: 11) tümüyle pişmiş topraktan oluşan örnekler (Katalog No: 178, Levha 35A ve Katalog No:179, Levha:35A) ve kısa kenardan basamaklı anıtsal tipler (Katalog No:62 ve Katalog No:57, Levha: 10A) olarak sınıflanmıştır. Klasik Öncesi Dönem'e göre değişen özellikler, özellikle dikdörtgen monolitik (Katalog No: 79 Levha:18A, K. No:83, L:18B, K. No: 112, L: 21B, K. No:113, K. No:114, L: 22D, K. No:118 ve 118A, K.No:132-5, K. No: 141, L:24B) ve basamaklı anıtsal tiplerde (Katalog No: 2, 3, 4, 5 Levha: 2B, Katalog No:6 Levha:3A, Katalog No: 9 Levha: 3C Katalog No:10 Levha: 2B , Katalog No: 11 Levha: 4B, Katalog No: 12, Katalog No: 17-21, Katalog No:23, 24 Levha: 7A, Katalog No: 25 Levha: 7B, Katalog No:26 Levha: 7C, Katalog No:27, Katalog No:29, 30, 31, Katalog No: 36, Katalog No:38-47 Arası, Katalog No: 57 Levha: 10A, Katalog No: 59 Levha: 13A, Katalog No: 60-62 arası, Katalog No: 69 Levha:15) en belirgin halini alır.⁵⁸

Sunak mimarisini de büyük boyutta etkileyen dönemin mimari özelliklerine bakılacak olursa, denge ve uyumun artık iyiden iyiye mimaride söz sahibi olduğunu görmek mümkündür. Ayrıca sadelik ve özellikle kutsal alanlarda tanrıya dönme ve kutsallık göze çarpmaktadır.⁵⁹ Bununla birlikte sunak mimarisinde de sade bir form olan dikdörtgen monolitik sunaklar daha popüler hale gelmiş ve farklı alt dallara ayrılarak süslemelerde de farklılıklar göstermiştir. Bu dönemde en çok görülen tip özellikle kamusal alanlar ve evlerde olmak üzere yine monolitik sunaklardır. Özellikle Klasik Dönem boyunca Yunan sitelerinde en sık rastlanan tip olarak görülmektedir. Formuna göre silindirik ve dörtgen olarak ikiye ayrılır. Ayrıca bazı örneklerde sunak gövdesinde birtakım yazılara rastlanmaktadır. Monolitik sunaklar genellikle kamusal alanlarda, evlerde, kutsal alanlarda ve tapınakların yakınında göze çarpar, ancak çoğunlukla tapınağın ana sunağı olarak kullanılmamaktadır. Monolitik sunaklar çoğunlukla benzer ölçülerde olmakla beraber, birçok farklı ebatta görülebilir.⁶⁰

⁵⁸ Yavis, 1949, s. 140

⁵⁹ Mansel, 1984, s.357-8

⁶⁰ Yavis, 1949, s.141

Çalışmada bu tipin bir örneği olarak Katalog No: 35'de görülen ve Atina'da bulunan çalışmanın Klasik Dönem sabit sunakları arasında tek kare forma sahip olan örneği olan Atina 12 Tanrı sunağı verilebilir. Kare planlı, taş duvarlarla çevrili, doğu ve batıdan girişi bulunan sunak, Peisistratos tarafından M.Ö 522'de kurulmuştur. Agora'nın kuzey bitiminde bulunur. M.Ö 480 Pers tahribi sonrasında M.Ö 425'de yeniden inşa edilmiştir. Cadde uzaklıklarını ölçmek için merkezi nokta görevi görür. M.Ö 5.yy'dan itibaren, muhtemelen içinde bulunduğu alan, aynı zamanda bir sığınma yeri olarak da kullanıldığından Şefkat tanrıçasına da atfedilmiştir. (Pitymerhamet Sunağı) ayrıca bu sunak Roma Dönemi'nin en önemli sabit sunağı olan Ara Pacis Augustae yapısına da esin vermiş hatta modellik etmiştir.⁶¹

Klasik Dönem'de, Yavis'e göre önemli bir yere sahip olan bir diğer tip de basamaklı anıtsal sunak tipidir. Yazara göre basamaklı anıtsal sunaklar da dönem içinde çok sayıda ve büyük boyutlu olarak görülmeye başlanmıştır. Yazar basamaklı anıtsal sunakları iki bölüme ayırır. İlk bölüm, son basamağı *prothysis*'i (sunu yapılan ve sunağın ilk girişinde yer alan açıklık) oluşturan basamaklar ve ikinci bölümse, düz yapılu bir sunak yapısı. Merdivenler genellikle uzun kenarda görülse de Katalog No: 38, Katalog No: 57, Levha: 10A, Katalog No: 62 gibi kısa kenardan basamaklı sunak tiplerine de rastlanmaktadır. Ayrıca bazı durumlarda, sunağın basamaklı kısmından uzanan bir de merdiven yolu bulunabilmektedir.⁶² Bu tip anıtsal sunaklarda yapılan törenler sırasında genellikle rahip, yüzü kült heykeli ile aynı yöne bakar biçimde tapınağa arkasını döner şekilde konumlanır. İnananlar ise sunak ve tapınak arasındadır ve genellikle sunağa bakar biçimde yer alır. Rahip sunu sırasında arkası katılımcılara dönük ancak kült heykeline bakar biçimde yer alır ancak, ara ara da kalabalığın heykelle yüz yüze gelmesi için aradan çekilir veya döner. Her iki durumda da kalabalık, sunağı ve tapınağı görür halde konumlanmaktadır. M.Ö 7.yy'dan itibaren bu tipteki sunakların daha belirli ve özellikle de daha geniş hatlara sahip oldukları göze çarpar.⁶³

⁶¹ Connoly-Dodge, 1998, s. 25-7 ve 81

⁶² Yavis, 1949, s.185

⁶³ Burkert, 1985, s. 56

Bu belirgin büyük boyutluluk çalışmamızda, 11.50 x 30 m. boyutlarındaki Atina Dionysos Sunağında (Katalog No: 42), 40.58 x 2.42 m. boyutlarındaki Nemea Zeus Sunağında (Katalog No: 45), 10.90 x 23.0 m. boyutlarındaki Tegea Athena Alea Sunağında (Katalog No: 47) ve özellikle de 56 x 26 m boyutlarındaki Akragas Olympieion Sunağında (Katalog No:40) görülebilir.

Özellikle Klasik Dönem’de basamaklı ve büyük boyutlu sunaklar, tapınakla uyumu, gösterişli yapısı ve törenlerin daha rahat yapılması nedeniyle büyük tapınaklarda vazgeçilmez bir tip haline gelmiştir. Yapımı oldukça pahalı ve zahmetli olduğundan, büyük merkezlerde ve dönem içinde artan refahın da etkisiyle özellikle büyük boyutlu tapınakların yakınına ve geniş ölçülerde yapılması şaşırtıcı değildir.⁶⁴

2.1.4. Hellenistik Dönem

Hellenistik Dünyanın yeni yöneticileri kenti uygun ve sürekli bir propaganda aracı olmanın yanısıra, bir denetim ve Hellenleşme aracı olarak da gördüler. Kentsel mimarlık ve kamu alanları tasarımı da bundan derin bir biçimde etkilendi. Tekil yapılardaki anıtsallık, kentlerin tasarımındaki anıtsallık ve görsel kompozisyonla birleşti.⁶⁵ Bunun sonucunda sunaklar da büyük oranda değişime uğradı. Daha önce kutsallığı ve dine uygunluğu önemsenen sunaklarda mühim olan öge, gösteriş ve belirginlik haline geldi.

Hellenistik Dönem’de sunak tipleri, ilahi kültlerin yanında bazı hükümdar kültleri için de kurgulanmaktaydı. Bu sebeple hem eski dönemlerden kalma sunakların kullanımı devam ettirilmiş, hem de yeni amaca hizmet eden yeni sunaklar yaptırılmıştır. Krallık egemenliği altındaki siteler, statülerini kralın karşısında koruma amacı ile, kraliyet kültü kurarak ona çeşitli sunular vermekteydiler. Dioskurlar ve Herakles gibi kahramanların kültü varken krallık kültü kurmakta bir gariplik olmayacağını düşünen siteler, ilahi kültleri tekrar ettirir biçimde, büyüklü

⁶⁴ Yavis, 1949, s.115-8

⁶⁵ Owens, 2000, s.76

küçük sunaklarla krallarını ve kahramanlarını onurlandırmıştır.⁶⁶ Katalog No: 59 ile gösterilen Syrakusa Hieron II Sunağı da bu verileri doğrular niteliktedir. Zeus Eleutherios (Kurtarıcı Zeus) için Syrakusa Tiranı Hieron II 'ye adanmıştır. 194.95 x 20.85 m. plan üzerinde kurulan yapı, tiyatro yapısının güneyinde, 1 stadion uzaklıktadır. (yaklaşık 177.6 m.'lik ölçü birimi) Rampaya sahiptir, ayrıca sütunları da bulunmaktadır. 6 basamaklı podyum üzerinde yer alır ve M.Ö 269-215 tarihine verilir.⁶⁷

Ayrıca özellikle bu dönemde, kahramanların yanısıra 12 tanrı dışında, Katalog No: 53, Lagina Hekate Sunağı ve Katalog No: 57, Priene Mısır Tanrıları Kutsal alanından sunak örneklerinde olduğu gibi, farklı tanrı ve tanrıçalara adanan sunaklar da bulunmaktadır.

Klasik Dönem sunakları dindar yapı ve tanrıya beğendirme söz konusu olduğundan gösterişli biçimlere sahiptiler. Hellenistik Dönem sunakları ise daha süslü ve anıtsal birer yapı olarak yorumlanabilmektedir. Ancak burada amaç dindarlıktan çok kendini gösterme çabasıdır.⁶⁸ Bu durumu Pergamon Zeus Sunağında görmek mümkündür. (Katalog No: 66 Levha:13 B) Oldukça gösterişli ve büyük boyutlu olarak yapılan sunak, 5623 metrekarelik bir teras üzerinde, 35.64 m x 33.40 m. gibi kareye yakın bir platform üzerine kurulmuştur. Anıtsal sunak mimarisinin en önemli örneklerinden biridir. Bu yapı biçimi ve içinde barındırdığı unique özellikleri ile sunak mimarisinde farklı bir yere sahiptir. Bu önemli yapı sonrasında sunak literatürüne “Pergamon Zeus Tipi Sunak” terimi girmiş ve Ara Pacis gibi dönemini etkileyen büyük yapılarla beraber daha küçük boyutlu birçok benzeri çok farklı yerleşimler içinde görülmüştür.

Pergamon Zeus Sunağı, taban alanı itibarıyla, batısında bulunduğu Pergamon Athena Tapınağı'ndan takriben 4 defa daha büyüktür. Özellikle yapılan sunağın anıtsallığı ve sunak üzerindeki frizlerin hikayeci ve gösterişli anlatımı bu durumu doğrular niteliktedir. Kralların başardıkları işlerle ilgili konuların nüfuz ettiği daha

⁶⁶ Price, 2004, s.72

⁶⁷ Yavis, 1949, s.189

⁶⁸ Saltuk, 1997, s.20

üst bir anlatım da böyle bir saray destanı ile anlatılmak istenmiş olabilir.⁶⁹ Pergamon'un I. Attalos zamanında Galatlara karşı kazandığı büyük zafer üzerine II. Eumenes zamanında (M.Ö. 197- 159) yapılan sunağa Büyük Sunak ya da Zeus Sunağı denilmektedir. M.Ö 170 yılında yapımına başlandığı bildirilen ve M.Ö 159'da Eumenes iktidarının son bulmasıyla inşası sona eren ve bitmeden bırakıldığı düşünülen sunağın üç tarafı duvar ve sütunlarla çevrilidir. Batıda ise yukarı doğru uzanan 24 basamaklı merdiven görülür. Ana meydanın girişi doğudadır, ancak sunak avlusuna çıkan merdivenler batıda olduğundan sunağa gelenler merdivenli cepheye varabilmek için yapının iki yanından birini (kuzey – güney) dolaşmak zorundadır. Dış yüzde sütunlu galeriler bulunmaktadır. Kuzey, güney ve doğu yüzlerini kuşatan ve Tanrılarla Gigantların savaşını anlatan (Gigantomachia) içeren yüksek kabartmalara sahiptir. Kabartmalar yaklaşık 130 m. uzunluğunda ve 2.30 m. yüksekliğindedir. Sunağın iç yüzünde de dış yüzde olduğu gibi sütunlu galeriler planlanmış ancak tamamlanmamıştır. Duvarın iç yüzünü, Pergamon krallık soyunun atası olarak kutsanan Herakles'in oğlu Telephos destanından sahneler süsler.⁷⁰

Hellenistik Dönem'in belki de en önemli sunağı sayılan Pergamon Zeus Sunağı'nın yanı sıra yine anıtsallığıyla göz dolduran bir diğer sunak da 15.80 x 23.10 m. ölçülerinde ve 15 basamaklı Magnesia Artemis Leukophyrene Sunağı'dır. (Katalog No: 56) Hatta üzerinde 12 tanrının resimlerinin yer aldığı 3.15 m yüksekliğindeki kabartmaları ile Zeus Sunağı'nı bile aşar niteliktedir. Bulunan yapı elemanlarına göre, sütun ve yarım sütunlu portikolarla çevrilidir. Üst yapısı İon tipindedir ve M.Ö 220 tarihine verilir.⁷¹

Dönem içinde sunaklara verilen önemin yoğunluğu, görüntüsü ile olduğu kadar, yapımında çalışanların ustalığı ile de hissedilebilmektedir. Örneğin Kos Asklepios Sunağı'nın kabartmalarının yapımında Praksiteles ekolünden sanatçıların çalıştığı bilinmektedir. (Katalog No:58) Günümüze belirgin örnekleri kalmamış da olsa, bu sunağın tek örnek olmadığı öngörülmüştür.⁷²

⁶⁹ Smith, 2000, s.168

⁷⁰ Radt, 2002, s.167-178

⁷¹ Bingöl, 1998, s.36-41

⁷² Smith, 2002, s.185

Çalışmada kullanılan 74 adet sabit sunak örneği içinde, 17 örnekle temsil edilen Hellenistik Dönem sabit sunaklarının, 3 tanesi kare plan üzerindedir. (Lagina Hekate Katalog No: 53, Priene Athena, Katalog No: 54 ve Kos Dionysos, Katalog No:55) bunların dışında kalan sabit formda Hellenistik sunak örnekleri dikdörtgen planlı olup 14 tanedir. (Katalog No: 56 – 70) genel özelliklerine bakılacak olursa, dönemin genel karakteristiği ile doğru orantılı olarak Kolossal Sunakların önemli bir yere sahip olduğu ve özellikle gösterişli yapıya önem verildiği görülmektedir. Ayrıca farklı kült, kahraman ya da yarı tanrılara adanan birçok sunağın varlığı da söz konusudur. Sabit sunak örnekleri çerçevesinde özellikle önemli bir yere sahip olan Hellenistik Dönemde sunak mimarisi ve yapım tekniklerinin en üst seviyeye ulaştığı öngörülmektedir.

2.1.5 Roma Dönemi

Roma İmparatorluğu, en güçlü olduğu dönemde, tüm Akdeniz havzasını, Britanya dahil Kuzey ve Orta Avrupa'nın önemli bir kısmını ve Fırat nehrine kadar Ortadoğu'yu içine almaktaydı. Bu geniş topraklar, farklı kültürlere, farklı inanç ve geleneklere sahip çeşitli halkları kapsamaktaydı.⁷³ Bu duruma sunak örneklerinde de rastlanmakta ve örnekler içerisinde etnik açıdan belirgin bir etkileşim görülmektedir.

Etnik özellikler gösteren sunak ögesinin, gerek nitelik ve gerekse nicelik açısından artmasına da elverişli olan Roma Dönemi'nde, aynı zamanda, kentlerin önde gelen yurttaşları, kamu takdiri ve önemli kamu görevleri için birbirleriyle rekabetteydiler. Kentler onur ünvanları elde etmek için birbiriyle yarışmaktaydı. Roma İmparatorluğu tarafından yaratılan bu rekabet ruhunun birçok sonucu oldu. Geniş kamu hizmetleri sağlandı ve inşaat etkinliğinde kitlesel bir artış oldu. Bu durum, kentlerin; kamu yapılarının ihtişamı ve kentsel hizmetlerin çeşitliliği ile rakiplerini özendirmek ve onları geçmek için çabalamaları sonuçta mimarlığın ve süslemenin gelişmesini besledi.⁷⁴ Bunun sonucunda da özellikle tapınak mimarisi yerine daha küçük boyutlu olan sunaklar göze çarpmaya başladı. Çalışmada, Roma

⁷³ Owens, 2000, s.123

⁷⁴ Owens, s.124

Dönemi'ni temsil eden 5 sabit ve büyük boyutlu örneğe karşın, 18 adet portatif ve küçük boyutlu örneğin bulunması, ayrıntılı inceleme altına alınacak belirgin ve büyük boyutlu örneklerin inşasının var olan sunakların halen kullanılması nedeniyle azalması neticesinde ortaya çıkmıştır. Ancak araştırılan örnekler sınırlı da olsa, yine de inşa edilen Roma Dönemi sabit sunaklarının Ara Pacis Augustae (Katalog No: 73) 'de olduğu gibi çok gösterişli, ayrıntılı ya da büyük boyutlu olması durumu da söz konusu edilmektedir. Ayrıca önceki dönem sunak yapılarının kullanılmaya devam etmesi ve var olan bir sunağın benzer şekilde ya da aynen yeniden inşa edilmesi gibi özelliklerle de karşılaşılabilinmekteydi. Bu duruma; Samos Heraionu'nda bulunan ve Rhoikos Sunağı olarak bilinen örneğin (Katalog No: 10a, Levha: 4C) Roma Dönemi'nde aynı şekilde yeniden yapılması ya da Klaros Apollon Sunağı'nın (Katalog No: 67, Levha:14 A) hem Apollon hem de Dionysos için Roma Dönemi'nde yeni bir tadilatla kullanılması gibi durumlar örnek gösterilebilir.

Roma Dönemi mimari yapılarının ve dolaylı olarak sunakların ele alınarak anlatılması sırasında ele alınması gereken bir diğer konu da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Bir binanın yapılması sırasında; istek, para, malzeme ve ustalık gibi birçok etkenin başarılı biçimde biraraya toplanmasının gerektiği bir konumda, Roma Dönemi özellikle M.Ö 30 – M.Ö 235 yılları arasında, bu bakımdan yeterli iradeye sahipti. Devlet, senato, şehir meclisleri, esnaf birlikleri gibi toplulukların yanı sıra bir binanın tüm ya da bir kısım giderlerini karşılayacak kadar zengin olan kişiler de bina yapımı konusunda büyük bir istek içindeydiler.⁷⁵ Bunların başında da doğal olarak imparatorlar ve diğer devlet adamları gelmekteydi. Augustus adına yapılan Ara Pacis (Katalog No:73) ve Tiberius'un yaptırdığı Ara Pietatis Sunak örnekleri (Katalog No: 74) bu duruma örnek gösterilebilecek sunaklardır.

Roma Döneminde; dönemin her kurumunda olduğu gibi sunak yapıları da daha içe kapalı özellik gösterirler. Wheeler, Tapınak örneğinde, bu durumu eskinin dışa dönük tapınaklarının yerini artık inandığı tanrısı ile kişisel bir tapım paylaşan insanlar ve yaptığı tapınakların alması olarak değerlendirmiştir.⁷⁶ Bu durum özellikle

⁷⁵ Colledge, 1997, s.6

⁷⁶ Y,a,g,e s.14

Roma Döneminden itibaren ailenin kendi arasında, dış dünyaya kapalı olarak sunu yapabileceği ev yapıları içinde de karşımıza çıkmaktadır. Roma evinin önemli bir bölümü de Roma ev halkının ruhlarının korunduğu bir türbe işlevi gören “*lararium*”dur. Ev halkı, *lararium*da, evi koruyan tanrı ve ruhlara günlük ritüellerde bulunmaktaydı. Genellikle villa tipli yapılarda karşımıza çıkan *lararium*lar duvara monte biçimde üçgen alınlıklı çatısı olan köşeli bir niş biçimindeydiler ve özellikle Pompeii olmak üzere birçok Roma yerleşimindeki evlerde karşımıza çıkmaktaydılar.⁷⁷

Roma Döneminde değişen din inancı sunak örneklerini de farklılaştırmıştır. Özellikle sunaklar üzerinde gösterilen tasvirlerde ya da kült heykellerinde değişim ve farklılıklar göze çarpar. Daha içe kapalı bir yaşam sürmeye başlayan Roma toplumu ev koruyucuları sıfatına sahip birtakım doğüstü varlıklara sığınmaya başlar. Örneğin *Genius*, ailenin babasını ve evlilik yatağını korur. Yılan biçimli ya da ihramlı bir adam olarak gösterilmiştir. İyilikçi *Manes*’ler koruyucu atalardır. Bunların sunağı, ocağın yanı başında yükselir. İki *Penates* yiyeceklere göz kulak olur, *Lar* da ocakta oturur ve belirli günlerde onun için ayin yapılırdı.⁷⁸ Çalışmada bulunan sabit Roma sunakları içinden buna bir örnek verilecek olursa Barış simgeleyen kutsal ruh *Pietas*’a adanan *Ara Pietatis* (Katalog No:74) görülebilir.

İmparatorluk Döneminde tüm alanlarda olduğu gibi sunak yapıları da anıtsallaşma yolunda ilerlemiş ve özellikle portatif olanlar sayıca artış göstermiştir. Bunu sunak tipleri ve sunak mimarisi konusunda olduğu kadar heykeltraşlık ve kabartma konusunda da döneme damgasını vuran sunak yapısı *Ara Pacis Augustae* yani Augustus Barış Sunağı da doğrulamaktadır. Augustus’un İspanya ve Galya zaferleri anısına yaptırılan sunak inşası, Tanrıça *Pax* (Roma Barış Tanrıçası) ve diğer tanrıların kutsandığı büyük bir tören ile başlanmıştır ve sonra, Augustus’un karısı *Livia*’nın doğum gününde, M.Ö 30 Ocak 9 yılında tamamlanmıştır. Augustus’un

⁷⁷ Gülbay, 2003 s. 6 ve Connoly-Dodge, 1998, s.171

⁷⁸ Estin-Laporte, 2004, s.210

kuzeyden Roma'ya girdiği Via Flaminia (Flaminia Yolu) üzerinde bulunmaktadır.⁷⁹ Günümüzde tamamen sağlam durumdadır. Atina agorasında bulunan Klasik Dönem Şefkat Sunağı (Katalog No: 35) ve Pergamon Zeus Sunağı (Katalog No:66, Levha 13 B) Ara Pacis Sunağı'nın öncülleri olarak gösterilmektedir.⁸⁰ 6 m. yüksekliğinde ve 11.625m.(kuzey-güney) x 10.55 m.(doğu-batı) ölçülerindeki sunak kuzeyde ve güneyde, yüksek kabartmalı levhalarla çevrili bir podyum üzerinde yükselmekte ve batısında da merdivenli girişi yer almaktaydı. (bkz. Levha 17) Bu kabartmalı levhalarla dış yüzlerinde insan boyundaki figürlere yer verilmişti. Bunlardan güneydekiler, Augustus ve kraliyet ailesini temsil ediyordu. Kuzeydekiler ise hakimler, senatörler ve dini cemiyetlerin üyelerini betimliyordu. Bazılarının eş ve çocukları da betimlenmişti. Figürler girişe doğru resmi geçit anında gösterilmişlerdi ve bazıları birbirleri ile ağırbaşlı halde konuşur halde resmedilmişti.⁸¹ Uzun bir sıra oluşturan vakur figürler M.Ö 440 dolaylarında yapılan Athena'daki Parthenon tapınağının dini alay frizine çok şey borçluysa da burada figürlerin sertliği; gerçek birer portre olarak işlenen başların özelliği ve alaya çocukların da eklenmesiyle hafifletilmiştir.⁸² Güneybatı panelde Aeneas'ın kutsanması, güneydoğu panelde ise Pax Romana ile çocukları Tellus (dünya) ve Italiae (İtalya) resmedilmiştir. Kabartmalar, kanatlı ve boynuzlu olarak gösterilmiş olan görkemli aslan motifi ile çerçevelendirilmiştir. Bu motifin bazen de akanthus (kenger yaprağı) ile zenginleştirilerek Augustus Dönemi içinde çok kullanılmış olduğu bilinmektedir.⁸³

Yukarıda anlatılan Roma Dönemi sabit, dikdörtgen sunak örnekleri dışında Katalog No: 70 Levha: 16A'da Ephesos İmparatorlar Tapınağı Yakınındaki Sunak incelenmiştir. Ephesos'da, İmparatorlar Tapınağı olarak bilinen yapının doğusunda, bir podyumun üzerinde yer alan sunak, Tanrılaştırılmış Domitianus ve ataları onuruna inşa edilmiş ancak, Domitianus'un "*damnatio memoriae*"ye uğraması neticesinde babası Vespasianus'a adanmıştır.⁸⁴ Roma Dönemi sabit sunakları içinde Thassos'da bulunan ve 1.92 x 1.61 m. ölçülerinde küçük boyutlu bir sunak olan Thassos

⁷⁹ Kleiner, s.90

⁸⁰ Colledge, 1997, s.38

⁸¹ Wheeler, 2004, s.158-159

⁸² Colledge, 1997, s.39

⁸³ Kleiner, s.90

⁸⁴ Scherrer, 2000, s.92

Poseidon Sunağı Katalog No: 71’de incelenmiştir. Katalog No: 72’de ise Hadrian Dönemine tarihlenen ve 8.40 x 6.10 m ölçülerindeki Notion Athena Tapınak Sunağı incelenmiştir. Ardından yukarıda ayrıntılı olarak bahsedilen Ara Pacis (Katalog No: 73) gelir. Katalog No: 74 ise Roma’da bulunmuş olan ve barışı simgeleyen Pietas ve Tiberius adına adanmış Ara Pietatis yapısıdır. Yapının geri planında Magna Mater tapınağının ve yerel bir kurban töreninin gösterildiği sunağın da bulunduğu kabartması oldukça önemlidir. Özellikle Roma ve Pompeii’de çok fazla örneğin görüldüğü bu dönem içinde benzer özelliklere sahip örnekler elenerek özellikle katalog bölümündeki tüm kriterlerin elde olduğu örnekler tercih edilmiştir.

Roma Dönemi kutsal yapılarında; çevresi merdivenli taş platformun Yunan örneklerine göre yükseldiği, podyum, sütunlu sundurma gibi öğelere daha sık rastlandığı ve iki boyutlu bir görüntünün tercih edildiği bildirilmiştir.⁸⁵ Bu durumun ana işlevi, tören ve hitap sırasında ön cephe ve podyumla halkı etki altına almaktır. Sözü edilen bu durumu anıtsal ve/veya sabit sunaklarda da görmek mümkündür. Roma Dönemi içinde birçok mimarlık yapısında olduğu gibi sunaklar da; Tanrılaştırılmış İmparator ve onun yönetimi ile ilgili bir propaganda aracı olarak inşa edildiklerinden, Ara Pacis Augustae (Katalog No:73) örneğinde olduğu gibi oldukça görkemli yapılmış ve kabartmaları da İmparatorun başarılarını anlattığı bir reklam tabelası niteliğine dönüşmüştür.

2.2. Portatif Sunaklar ve Örneklerle Tipolojisi

Çalışmada bu başlık altında incelenecek olan sunaklar, portatif olarak adlandırılmakta ve daha çok küçük boyutlu ve/veya tek bir kütlede oluşan sunaklar bu türe girmektedir. Daha önceki bölümde incelenen sabit sunak formlarından ayrı olarak daha çok sayıda olmaları kaçınılmazdır. Yapımı kolay ve boyutları küçük olduğu için her dönemde tercih edilen portatif sunaklar bazı araştırmalarda “taşınabilir sunaklar” adı altında incelenmektedir.⁸⁶

⁸⁵ Wheeler, 2004, s.86

⁸⁶ Bkz. S. 13, paragraf 1, Daha önce de sözü edilen sabit-portatif ayrımının varlığı burada da söz konusudur. Aslen birçok dala ayrılan sunaklar, bu çalışmada, “Sabit” ve “Portatif” olarak iki ana

C.G Yavis ise bu çalışmada portatif olarak adlandırılan sunak örneklerini, “Greek Altars” isimli yayınında non-otokton (yerleşik olmayan-non-autochthonous) başlığı altında incelemiştir. Bahsedilen yayında (daha önce anlatılan sabit sunaklar dışında) “Kuyu Sunakları”, “Ocak Sunaklar”, “Hellen Öncesi Sunak Benzeri Yapılar” ile beraber “Kutsal Ateş Sunakları” dışındaki tüm sunaklar bu tipe dahil edilmiştir.⁸⁷

Portatif sunaklar, genellikle tapınak içinde kült heykeli önünde bulunuyorlardı. Libasyon sunuları çevresine saçılır ve sunu malzemeleri (örneğin yiyecek sunuları ya da tütsü veya benzeri sunular) üzerine konurdu. Temelinde, Minos-Myken Kutsal Alanları’nda görülen ve niş benzeri yapılan duvar tezgahları olduğu tahmin edilmektedir.⁸⁸ Yuvarlak gövdeli sunak tipinin öncüleri ise II.Bin Hitit örneklerinde aranmaktadır. (bkz. Levha 1B) Bazen tahta veya metalden yapılanlara rastlanmış ancak bunlar kalıcı malzeme olmadıklarından fazla ele geçmemişlerdir. Formları ve kolayca taşınabilir olmaları, bu sunakların yer, kullanım ve yayılım alanlarını da artırmıştır. Portatif sunaklar belli merkezlerdeki atölyelerde, olasılıkla da lahitlerle aynı yerlerde üretilmişler, ancak ister Anadolu’da ister Anadolu dışında olsun yöresel özellik ve işçilik geleneklerini gittikleri yerlere de taşımışlardır.⁸⁹

Çalışmada, Portatif Sunak örneklerinden, 71 sunak kataloğa dahil edilmiştir. Bu örneklerden 43 tanesi dikdörtgen, 13 tanesi kare ve 15 tanesi de yuvarlaktır. Bu planlara sahip olan tapınaklardan, 4 tane örnek Arkaik Öncesi Döneme tarihlenirken, 11 tanesi Arkaik Dönem, 17 tanesi Klasik Dönem, 20 tanesi Hellenistik Dönem ve 19 tanesi de Roma Dönemi’ne tarihlenmektedir.

başlık altında incelenmiş, iki örneği ayıran belirgin kriterler olmasa da, incelenen diğer yayın ve çalışmalarda farklı ve birçok alt dala ayrılan sunak tipleri, araştırma doğrultusunda, diğer çalışma ve yayınlar incelenerek sabit ve portatif olarak ikiye ayrılmıştır.

⁸⁷ Yavis, 1949, s.56

⁸⁸ Y,a,g,e s.75-6

⁸⁹ Diler, 1989, özet

Tez kapsamında incelenen sabit ve portatif sunak örneklerinin geneline bakıldığında, özellikle Arkaik Dönem ve sonrasında yapılan büyük boyutlu ve sabit tipte sunakların varlığını koruduklarını, ender olarak değiştirilerek yeniden kullanıma açıldıklarını ya da değiştirilmeden kullanıldıklarını görmek mümkündür. Bu nedenle Arkaik ve özellikle de Klasik Dönem sonrasında büyük boyutlu sunak inşası, Yunan toplumunun gelişmekte olduğu bu dönemlere nazaran azalmıştır. Ancak bu durum genel çerçevede içinde büyük boyutlu ve sabit sunaklar için geçerli olurken, portatif sunaklar yapımı kolay olduğundan daha fazla yapılır gibi görünmektedir. Roma Dönemi'nde bu durum daha da artmış ve özellikle yuvarlak portatif tipler döneme damgasını vurmuştur.

Bir sonraki bölümde yukarıda kısaca anlatılan dönem özellikleri daha ayrıntılı olarak ele alınacak, çalışmada kullanılan örneklerle zenginleştirilerek dönemler içinde portatif sunak mimarisi ve tipolojik özellikleri daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır.

2.2.1. Arkaik Öncesi Dönem

Özellikle portatif sunakların görüldüğü Hitit (bkz. Levha 1B), Myken ve Minos örneklerinden temellendiği tahmin edilen Arkaik Dönem öncesi sunak mimarisinde kerpiç ve taş kullanımı yoğun olarak göze çarpar.

Daha önce de belirtildiği gibi döneme ocak ve kuyu sunakları damgasını vurmuştur. Yine de dönem içinde portatif olarak tabir edilen sunakların varlığı söz konusudur. Çalışmada 4 örnekle temsil edilen Arkaik Dönem öncesi portatif sunaklardan Katalog No: 75 ile numaralanan Samos Heraion I Sunağı'dır. Yavis tarafından "Törensel Sunak" olarak adlandırılan⁹⁰ bu tip, 2.40 x 1.30 m. ölçülerinde, kerpiç ve taştan yapılmış, M.Ö Erken 10.yy'a tarihlenen ve Hera'ya adanan bir örnektir. Çok benzer özelliklere sahip olan Samos Heraion II sunağı ise M.Ö 9.yy

⁹⁰ Yavis, 1949, s.97, fig.67

ortalarına tarihlenir ve çalışmada Katalog No:76 Levha: 2B'de incelenmiştir. Katalog No: 77'de ise Artemis Orthia I Sunağı görülmektedir. Alçak ve küçük bir sunak olan bu örnek, M.Ö 9. yy'a tarihlenir ve kutsal alanın içinde yer alır.

2.2.2. Arkaik Dönem

Portatif sunak tiplerinin Arkaik öncesine göre daha sık olarak görüldüğü dönem olan Arkaik Dönem'de dikdörtgen ve kare olmak üzere üç planda incelenecek sunaklar, Yavis sınıflandırması altında da incelenecek, non-otokton sunak tiplerinin Arkaik Dönem'deki genel çerçevesine ulaşılmaya çalışılacaktır.

Bu genel çerçevenin kaynağına değinilecek olursa, daha önceki dönemlerde örneğin Minos-Myken sunak mimarisinde sehpa benzeri ayaklar (stand) dışında portatif sunak kullanımına rastlanmamaktadır. Arkaik Dönem öncesinde görülen üçayak ocaklar, törensel birtakım ateşler ya da kuyu tipleri de tümüyle kutsal bir işlev ya da anlam taşımadığı ve çoğunlukla sunak amaçlı olmadıklarından, Arkaik portatif sunak tipinin öncüsü olarak gösterilememektedir.⁹¹ Bu noktada, dönem içinde yeni ortaya çıkmaya başlayan, daha sonra Hellenistik ve Roma Dönem'lerinde görülen yeni sunak tipleri söz konusudur. Bunlardan çalışma içinde Katalog No: 83 ile gösterilen Selinus Zeus Sunağı, Yavis tarafından dikdörtgen monolitik olarak adlandırılır ve yeniliği adandığı kültte yatar.⁹² Zeus'un Meilichios sıfatı yılan biçimi ile özdeşleştirilir ve Kitonyen özellik gösterir. Bu nedenle özellikle Arkaik Dönem ve sonrası sunak mimarisinde görülen Kitonyen tanrılara adanan sunak formunun ayrıntılı incelenmesinde fayda görülmüştür. (bkz. S.3 ve 4, Kitonyen tanrılar ile sunu ve sunakları hakkında bilgi)

Çalışmadaki Arkaik Dönem portatif örnekler bakılacak olursa dönem içinde incelenen örnekler, çalışmada 11 örnekle gösterilmiştir. (Katalog No: 79-90) Bunlardan 3 tanesi kare diğerleri dikdörtgendir. Dikdörtgen örnekler bakıldığında,

⁹¹ Yavis, 1949, s.125

⁹² Y,a,g,e, s.134, fig.49

ilk sıralarda 4 örnekle Akragas Demeter Kore Kutsal Alanı'ndan sunak örnekleri görülmektedir. (Katalog No: 79-82, Levha 18A) Katalog No:83'de Selinus'ta bulunan Zeus Tapınağı Arkaik sunağı bulunmaktadır ve bu sunağın adandığı tanrıça Selinus'ta Zeus ile beraber tapım gören Pasikroteia'dır. Zaten muhtemelen burada söz konusu olan ikiz sunak tipi yeraltı tanrılarına işaret eder. Tezde yer alan dikdörtgen planlı diğer portatif Arkaik sunak örneklerinden ikisi, Atina'dan (Katalog No: 84-5) bir diğeri de Selinus Demeter Malophoros kutsal alanındandır. (Katalog No: 86) kare planlı örnekler arasında ise, Katalog No: 87'de Locri'de bulunan sunak, Akragas Demeter Kore Kutsal Alanı Sunak 7 (Katalog No:88) ve Sirakusa'da bulunan Ortygia Athena Tapınağı yakınındaki sunak (Katalog No: 89) incelenmiştir.

2.2.3. Klasik Dönem

Klasik Dönem portatif sunaklarına geçmeden önce dönemin genel özelliklerini anlamak ve sunak formlarını bu özellikler çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü Arkaik Dönem sonrasında özellikle din anlayışı ve buna bağlı olarak sunakların yapısında birtakım değişiklikler göze çarpmaktadır.

Klasik Dönem'de daha dindar bir toplum yapısı görülmeye başlanmıştır. Tanrılara karşı duyulan korku ve kültüsel ve kutsal olana sonsuz saygı söz konusudur. Ölüm ve sunu, dönem içinde Tanrılara kavuşma olarak algılanmakta ve yüceltilmektedir. Klasik Dönem'de anıtsallaşan ve büyüyen sabit ve büyük boyutlu sunakların yanısıra, portatif sunak örnekleri de, Tanrıların sunu törenlerinde ve Tanrılar için olduğu kadar, yönetici sınıfından kahramanların cenazelerinde ve görece az sayıdaki resmi devlet kahramanları için kullanılmaktaydı.⁹³ Bunun bir sonucu olarak yapımı daha kolay olan ve daha kolay inşa edilebilecek portatif sunakların kullanımı yaygınlaşmış, dönemin genel karakteristiği neticesinde sayıca da çoğalmıştır.

⁹³ Price, 2004, s.81

Bu dindar yapı içerisinde, sunu törenleri ve sunuların niteliği de farklılık ve çeşitlilik gösterir. Örneğin sıvı sunuları, peksimet sunuları, rekoltenin ilk ürünleri, hatta saç bile olabilmektedir. (özellikle kül sunaklarında). Ayrıca belli bir ölçüyü aşan her kazanç (özellikle av ve ticaretle) sunu olarak verilebilmektedir. Çok yoksul olan dindarlar ise hayvan kurban etmek yerine onun kilden bir kopyasını sunabilirler.⁹⁴

Portatif sunaklar kategorisi içinde, C.G Yavis⁹⁵ tarafından kullanılan bir terim olan ve oldukça alışılmadık bir yapıya sahip monolitoid sunaklar da bulunmaktadır. Form ve işlev olarak monolitik sunaklarla aynı olmakla beraber, üzerlerinde boya ve/veya sıva kullanımı söz konusu olduğundan bu adı alırlar. Klasik Dönem ve sonrasında yaygınlaşmıştır. Ancak özellikle dönem içinde yani ortaya çıkmasından kısa süre sonra ileri bir inşa tekniği ile görülmesi şaşırtıcıdır. Çünkü form gelişimi göstermeden oldukça gelişmiş haliyle görülür. Bu durumda taş yığını üzerine inşa edilen törensel sunaklardan temellenmesi ve muhtemelen M.Ö 7-6. yy'da ortaya çıkmış olması mantık dışı görünmemektedir. Çalışma içinde yer alan ve Klasik Dönem'e tarihlenerek bu forma ait olan 2 örnek de bulunmaktadır. Bunlardan Katalog No: 90 Atina, Zeus-Athena sunağı, kabartmalara sahiptir ve üzerinde bir adak yazıtı bulunmaktadır. Bir diğer monolitoid sunak örneği de Katalog No: 91'de incelenen Olynthos A8 evinden çıkarılan ve yüzeyi renkli sıvayla kaplı, kabartmalı örnektir.

Çalışmada incelenen Klasik Dönem dikdörtgen portatif sunaklarında monolitoid tipe dahil olmayanlar ise, Katalog No: 91-102 arasında yer almakta, 2 tanesi de tiyatro sunağı olarak adlandırılmaktadır. (Katalog No: 101 Thorikos ve Katalog No: 102 Eretria Tiyatro sunakları)

Kare planlı örneklere bakılacak olursa, çalışmada 2 örnekle temsil edilen Klasik Dönem kare planlı portatif sunak örneklerinin ikisi de Atina'dan ele geçmiştir. Katalog No:103, Levha:19B ile gösterilen ve üç tarafında alçak kabartma

⁹⁴ Estin, Laporte, 2004, s.62

⁹⁵ Yavis, 1949, s.127

figürler bulunduran sunak, Arkaistik stildedir ve M.Ö 400'e tarihlenir. Orijinal hali tam olarak korunmamakla beraber kabartmalarında bir yüzde Hermes Kriophoros (koyun taşıyan Hermes), çıplak ve sakallı olarak sağa dönük, ayakta tasvir edilmiştir. Sol kolu üzerinden attığı chylamys giymekte ve sol kolunda kerykeion (habercilik asası) taşımaktadır. Kafasının etrafında bir şerit bulunmaktadır. Diğer yüzde, bir kadın figürü belki Aphrodite, ¾'lük duruşla, sağa dönük biçimdedir. İnce bir khiton ile kısa kıvrımlı bir giysi giymekte ve sol koluyla bir kısmını tutarak omzu üzerinden attığı bir örtü taşımaktadır. Kare planlı bir diğer Klasik dönem portatif sunak örneği de Atina propylaea yakınında, Athena Hygieia (temizlik ve sağlık kültü) heykeli ile aynı tanrının sunu masası arasında yer alır. Katalog No:104, Levha:35'de incelenen bu sunak volütlere sahiptir ve M.Ö 5.yy ya da biraz daha erkendir.

Çalışmada, yuvarlak örneklerden de 2 sunağa yer verilmiştir. Katalog No:105 Levha:19C yine Atina Agorasından ele geçmiş bir örnektir. Yavis⁹⁶ tarafından silindirik monolitik sınıflamaya giren sunak, mermerdendir ve kabartmalara sahiptir. M.Ö 400-300 arasına tarihlenir. Kabartmalarında 12 tanrının tasvir edildiği düşünülen bu sunakta sekizinin görüntüsü elimizdedir. Bir tanrıça (belki Amphitrite) bir kaya ya da sunak üzerinde oturan Poseidon ile yüzyüze gösterilmiştir. Yukarı kaldırdığı sol kolunda bir meşale tutar biçimde gösterilen Demeter profili sağa dönük biçimde oturmaktadır. Athena ¾ lük duruşla sağa dönük oturmakta kemerle belden sıkıştırdığı bir peplos giymektedir. Zeus bir taht üzerinde oturmakta, ¾'lük duruşta sola dönük oturmakta ve sol elinde bir asa taşımaktadır. Hera sola dönük ¾'lük duruşta ve sol elinde bir kythara olduğu halde diğer bir figürle yüzyüze gösterilmektedir. Silindirik kaideye sahip olan yuvarlak sunağın alt kısmında torus profilli oyuk bulunur. Bir diğer sunak da Katalog No:106'da incelenir ve Miletos'dan ele geçmiştir.

Çalışmada Katalog No:90 – 106 arasında incelenen ve 16 örnekle temsil edilen portatif Klasik Dönem sunaklarından, iki tanesi kare (Katalog No: 103-104),

⁹⁶ Yavis, 1949, s.136

iki tanesi yuvarlak formda (Katalog No:105-106), diğer örnekler ise dikdörtgen formludur. (Katalog No: 90-102)

2.2.4. Hellenistik Dönem

Hellenistik Dönem'in genel özellikleri ve bunların portatif sunaklara yansımalarına bakılacak olursa, dönem içinde tüm sanatçılar, B. İskender'in fetihleriyle ufku genişleyen toplumun yeni isteklerine cevap aramışlardır. Bunun sonucunda sanatın her alanında ve mimaride, var olan repertuarın hem nicelik hem de nitelik açısından çoğalmasa söz konusu olmuştur. İskender'in Pers'leri yenmesi ile Yunan Dünyası Ege havzasından Hindistan'a kadar uzamıştır. Doğuda kurulan yeni Hellenistik şehirler kozmopolitleşerek kültürel ve sosyal açıdan çeşitlenmiş, toplum hem geleneksel ve klasik olanı hem de yeni ve aykırı olanı ister hale gelmiştir.⁹⁷

Hellenistik Dönem'den itibaren inanç sisteminin zayıflaması ve artık halkın ölümlü hükümdarlardan medet umması söz konusudur. Bunun en çarpıcı kanıtlarından biri, Atina'da M.Ö 4. yy sonunda Demetrios Polierkhetes şerefine söylenen bir ilahidir. Antik Yunan dünyasından bugüne tam olarak gelen ve bir hükümdara hitap eden tek kült ilahisinden yapılan alıntıda şöyle der: *Öteki tanrılar ya sağırlar ya yoklar ya da bizi hiç önemsemiyorlar. Oysa biz sizin varlığınızı görüyoruz. Ağaçtan ya da taştan değil, gerçek olarak.* Aynı konu için bir diğer kanıt olarak da, Mısır'da M.Ö 3. yy' da yazılan Abderalı Hekataios'un yapıtında, tanrıların ölümlerinden sonra ilahlaştırılan hükümdarlar olduklarını ileri sürmesi gösterilebilir.⁹⁸ Bu sistem içinde daha önce açıklanan ve bu dönemde de söz konusu olan portatif örneklerde sayıca çoğalma bunu kanıtlar niteliktedir.

Dinle siyaset arasındaki geleneksel ayrımın Hellenistik Dönem'e uygulanması, hükümdar kültürünün her iki kategoriye de tam olarak uymaması ve

⁹⁷ Smith, 2002, s.9

⁹⁸ Price, 2004, s.85

dolayısıyla çağlarına ait alanlara tam olarak yerleştirilememesi gibi bir sonuç doğurur. Ancak Hellenistik siteler gördükleri siyasal iyilikler karşısında şükran duygusuyla bağışladıkları sunuları hükümdar kültlerine verir. Önce daha küçük çaplı sunular söz konusuysen sonrasında tanrılara sunulan sunularla yarışır hale gelir.⁹⁹

Hellenistik Dönem’de, özellikle kahramanlık kültleri için, ayinlerin gece düzenlenmesi, siyah kurban hayvanları, belirli cinste sunaklarda sunu yapılması söz konusudur. Ancak yaygın kanı, kahramanlık kültleri ile ilahi kült arasında çok belirgin farklar olmadığı yönündedir. Plutarkhos bu konuda şunları söyler: (Plutarkhos, Aristides, 21) “Resmi geçit şafakta savaş boruları ile başlar, mersin çelenkleri ile dolu araba ilerler, sonra kara bir boğa ardından saçı kapları ve süt ve zeytinyağı güğümleri taşıyan özgür doğmuş gençler, ve ardından da hükümdar gelir. Hükümdar boğa’yı hazır yakılmak üzere olan odunların üzerinde boğazlar ve yeryüzünün Zeus ve Hermes’ine okunan dualarla Yunanistan için ölen cesur insanları ziyafete ve orda oluk gibi akıtılan kurban kanına davet eder. Daha sonra kanı bir kase şaraba karıştırır, içer ve sıvı sunusunu şu sözleri söyleyerek döker: “Hellenlerin özgürlüğü için ölen insanlara içiyorum”

Yavis tarafından törensel olarak adlandırılan ve çalışmamızda portatif sunaklar kategorisine sokulabilecek olan bazı tiplerin, Yeraltı Tanrılarına adanmış oldukları tahmin edilmektedir. Bu kategoriye sokulan sunakların üst kısmında aşağı doğru ilerleyen, normalde görüldüğü gibi ateş yakma amaçlı değil direk toprağa ulaşan ve sunuları tanrıya iletmişine inanılan bir deliği bulunur.¹⁰⁰ Buradan hareketle genellikle sıvı sunuların yoğunlaştığı tahmin edilebilir. (Katalog No: 107 Levha:20C, Katalog No: 108 Levha:20B, Katalog No: 109 Levha:20B, Katalog No: 110 Levha:21A ve 35, Katalog No: 111 Levha:2A-B, Katalog No: 115 Levha:21C, ve Katalog No: 116 Levha:20C)

Çalışmada 7 yuvarlak, 3 kare ve 10 dikdörtgen olmak üzere 20 örnekle temsil edilen Hellenistik Dönem portatif sunak örnekleri, Katalog No:107-116 arasında

⁹⁹ Y.a.g.e, 2004, s.64-65

¹⁰⁰ Yavis, 1949, s.128-37

dikdörtgen, 117-119 arasında kare ve 119-125 arasında yuvarlak formlara sahip sunaklardan seçilmiştir. Dönemin önemli kentleri olan Pergamon, Priene gibi kentlerden de örneklerin bulunduğu sunaklarda genel olarak oyma, volüt, kabartma gibi bezeme özelliklerinin artışa geçtiği ve silindirik sunakların önem kazandığı görülür.

2.2.5. Roma Dönemi,

Portatif Roma sunakları dörtgen ya da silindirik olarak görülebilirler. Etrüsk geleneğinde olan silindirikler en eskileridir. Köşeliler daha çoktur, fakat tipleri değişir. Bunlar genellikle genişçe bir kaide üstüne oturtulmuşlardır. Ayrıca üst taraflarında da kurbanın kanı için tekne gibi bir oyuk ve kanların akmasına mahsus bir delik vardır.¹⁰¹

Bu tip sunakların üst kısmında çoğunlukla bir oyuk bulunmaktadır. Ancak bazılarının üst kısmı düz bırakılmıştır. Bezemelilerde yumurta ok motifi, Taenia bezemesi ya da Torus profili görülmektedir. Klasik Dönem'den itibaren ve özellikle Roma Dönemi'nde popüler olmak üzere sunak üzerindeki rölyeflerde ve bezemelerde insan ya da hayvan figürleri görülmeye başlanır. Triglif, Bucrania, Rozet gibi farklı süslemlerde görülür. Dikdörtgen monolitik sunaklar bazen üst bölümün kısa kenarlarında, ateşin ve küllerin sınırlandırılması amacıyla yapılan yükseltilmiş bariyerlere sahiptir. Bu bariyerler çoğunlukla bir volüt şeklinde olup bazen de bir silindir ya da sarmal şeklinde olabilir.¹⁰²

Çalışmada dokuzu dikdörtgen, dördü kare ve altısı yuvarlak olmak üzere toplam 19 örnekle anlatılmaya çalışılan Roma Dönemi portatif sunakları, Katalog No: 126 -144 arasında yer alır.

¹⁰¹ Saltuk, 1997, sf.20

¹⁰² Yavis, 1949, s.144 - 7

Rodos, Sparta, Thera, Falerii, Delos gibi oldukça farklı yerlerden derlenmeye çalışılan yuvarlak örneklerden (Katalog No: 126-129 ve Katalog No: 130 Levha: 23A) özellikle Falerii'den ele geçen ve Civita Castellana (Katalog No:131, Levha: 23D) olarak adlandırılan sunak, Venüs, Vulcanus ve Mars için Augustus Döneminde yaptırılmıştır. Yine farklı alanlardan derlenen bir diğer grup da kare sunaklardır. (Katalog No: 141 Levha: 24B, Katalog No: 142, Katalog No: 143 Levha: 25A, Katalog No: 144 Levha:25B) Pompeii, Soli, Glanum ve Euromos'dan alınan örnekler Roma yayılımının ve bu yayılımın sunaklara yansımalarının önemli bir görüntüsüdür.

Dikdörtgen örnekler ise 132-140 arasındadır ve genel olarak farklı tanrılar yarı-tanrılar veya kahramanlara adanan örnekler bulunmaktadır. Örneğin Katalog No: 135'de incelenen ve Sparta'dan ele geçen sunak Keçi Tanrı Pan'a adanırken, Katalog No: 138'de Pompeii Palaistrasından ele geçen sunak yarı-tanrı olan Herakles'e adanmıştır.

Ayrıca tanrılardan farklı olarak hükümdarlara adanan örnekler de Roma Dönemi portatif sunaklar içinde görülmüştür. Katalog No: 134'de Julius Caesar'a adanmış örnek bulunmaktadır. Yine bir hükümdara, tanrılaştırılmış Domitius'a adanan ve Katalog No: 139'da gösterilen sunak Domitius Ahenobarbus Sunağı olarak bilinen esere aittir. Geç Cumhuriyet Dönemi anıtsal heykeltraşlığının günümüze gelen en iyi örneklerinden biri olmakla beraber, dönemin eklektik karakterini de çok iyi yansıtır. Domitius Ahenobarbus ya da Ahenobarbus ailesinin bir üyesi onuruna diktirilen bir anıt ya da sunak olmalıdır. Kabartmaları şu anda Paris ve Münih Müzelerinde bulduklarından; Paris – Münih Kabartmaları olarak da bilinirler. Münih'te bulunan kabartmalarda Poseidon (*Neptün*) ve Amphitirite'nin evliliği işlenirken, süsleme elemanları olarak, Nereidler, Tritonlar, deniz canlıları ve deniz altındaki hayat canlandırılmıştır. Paris Kabartmalarında ise iki konu işlenmiştir. İlk konu bir nüfus sayımını (*census*) göstermektedir. İkincisi ise bir Roma geleneği olan “*Suovetaurilia*” yani üç hayvanın kurbanı (boğa, domuz ve

koyun) sahnesidir. (Levha: 24 D) Mars'ın (*Ares*) onuruna sunulan hayvanların bulunduğu bu kabartmada bir de kare planlı sunak görülmektedir.¹⁰³

2.3. Diğer Sunak Tipleri

Bu bölümde, sabit ya da dikdörtgen sunaklardan farklı olarak adlandırılan ve özellikle Yavis tarafından belirgin biçimde sınıflanan diğer sunak tipleri incelenecektir. Çalışmada 35 farklı örnekle temsil edilen sunakların, 16 tanesi ocak-sunak, 4 tanesi kül sunağı, 13 tanesi kuyu sunağı ve 2 tanesi de arula biçimindedir.

Yine Yavis'e göre, sabit ve portatif örneklerden farklı olan bu formlar, mimari açıdan birbiriyle ilişki içine girerek farklı tipleri ortaya çıkarmıştır. Özellikle kül, ocak, kuyu gibi tiplerin çıkış noktası, günlük kullanımda el altında bulunan örneklerden türemiştir. Örnek verecek olursak,

- Kübik kül sunakları (Örn. Olympia Zeus), Alçak anıtsal ve törensel sunakların, törensel sunaklar da basamaklı anıtsal sunakların prototipidir.
- Ocak sunaklar ve topraktan temellenen yer sunakları, ev ocaklarından temellenir.
- Myken mimarisinde görülen kuyu ve çöplükler, duvar işçiliğine sahip kutsal kuyu biçimli sunakların öncüsü olmuştur.
- Bilinen diğer tipler de bu temelleri esas alarak türemişlerdir ve ikincil derecede öneme sahiptirler.

En erken törensel ocak sunak örneği Teselya-Dimini yerleşiminde bulunan Neolitik II Dönemine tarihlenen ve kare taşlarla oluşturulan dikdörtgen biçime sahip ve yuvarlak olarak çevrelenmiş, çatısız tiptir. Ulaşılabilen verilere göre burada törensel amaçlarla yapılmış olan ocak bulunmakta ve kabile kutsamalarında görev görmekte idi.¹⁰⁴

¹⁰³ Kleiner, s.49-50

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Wace and M. Thompson, Prehistoric Thessaly (1912) Cambridge

Özellikle Arkaik ve en fazla da Arkaik öncesi döneme damgasını vuran kuyu sunakları ve ocak sunakların işlevleri ve özellikleri şunlardır:

Mason taş işçiliği ile döşenmiş kuyu tipine sahip sunaklar olarak adlandırılabilen duvarlı kuyular, yere oyulmuş silindirik biçimli ya da biçimsiz bir kuyudan oluşur ve çoğunlukla yerin altına doğru ilerler. Tirnys ve Akragas'da bu tiplere rastlanabilir. Myken örneklerinden temellendiği belirtilmiştir.¹⁰⁵ Özellikle bu tip sunaklar muhtemelen kahraman ya da kralın öldükten sonra yüceltilmesi amacı ile onun gömüldüğü yere yapılmakta ve sunular da içerisine bırakılmakta idi. Myken çağlarında görülen bu geleneği Yunanlılar da devam ettirmiştir. Ayrıca özellikle Hellenlerde bu tip sunaklar yeraltına uzandığından Kitonyen (yeraltı ve toprağa ait) tanrılara adanan sunakların yapım özelliği olarak görülmüştür. Bu nedenle pek çok Kitonyen sunak kuyu ya da yer sunağı biçimindedir.¹⁰⁶

Çalışmada, Arkaik Öncesi Dönem'den 2 örnek (Katalog No: 152-153), Arkaik Dönem'den 6 örnek (Katalog No: 155 ve 157-161) Klasik Dönem'den 4 örnek (Katalog No: 166-196) ve Hellenistik Dönem'den de 7 örnekle (Katalog No: 171-177) temsil edilen kuyu sunakları, oldukça önemli bir sunak tipidir.

Kuyu sunaklarının ardından bir diğer önemli tip de ocak-sunak olarak adlandırılır. Özellikle Hellen öncesinde kaya yarıkları ya da oyuklara yapılan ve ev içinde bulunan ocak tipi sunaklar bazen de evin üstü açık alanında direkt toprağa iner vaziyette ve kille çevrelenmiş biçimde yapılmaktaydı. Bunlara *βοτῆροι* denmekteydi. Ocak olarak kullanılmakla beraber genellikle kül yatağı olarak ve kutsal işler için evin bir yerinde kullanılmaktaydı. Bu sunaklara çoğunlukla yiyecek ve özellikle meyve sunusu yapılmakta idi.¹⁰⁷

Ateş tapımından kalma genel halk inançlarına göre, kötü ruhlar ocak'tan korkarlar ve ona sokulamazlar. Bundan ötürü hastalar ocak başına getirilir ve ateşe yakın konur. Ocağa tütsü ve okunmuş kemikler atılır, bunların dumanından da iyilik umulur. Ocaktan alınan yarı yanmış odunlar hastaların başında dolaştırılır. Ayrıca

¹⁰⁵ Yavis, 1949, s.18

¹⁰⁶ Yavis, 1949, s.34

¹⁰⁷ Burkert, 1985, s.187

ocak tanrıları adı altında Tanrı Ares'le birleşen Lar isimli su perisinin meydana getirdiği ve adına Lares'ler denen bir Tanrılar Pantheonu bile bulunmaktadır.¹⁰⁸

Yavis'e göre¹⁰⁹, sonraları ocak tipi sunaklar, dumanın tapınağı ve kült heykelini karartması nedeniyle tercih edilmemeye başlandı. Daha önce üstü ocak ve küçük boyutlu olan ve bu orjinalden gelen tipler büyümeye ve üstü kapanmaya başlayınca bu sonuç doğdu. Minos duvar tezgahları Hellenlerde sunu ayaklarına ardından da sunu masalarına dönmüştür. Bu terim doğallıkla ev ya da tapınaklar içinde sunu amaçlı yapılan ocaklar için kullanılmaktadır ve canlı hayvanların bir odun yığını üzerinde yakıldığı ocaklar bulunur. En erken Hellen tapınakları arasında, ocak tipi sunaklara sahip tapınaklar bir grup olarak yer alır ve Myken planlarından Hellen planlarına geçişi temsil eder. Bu grup içinde dikkat çeken en önemli iki tapınak Dreros ve Prusias'tır. İç kısımda kolonlara, naosun ortasında bir ocağa ve naosun köşesine bir nişe sahiptir. Bu üyeler Myken prototiplerine dönüş izleri taşır. (Geç Hellas yapısı olan Korakou'daki "L yapısı" ve Tirnys'te Myken Dönemi'ne tarihlenen yapı benzeri) Dreros ve Prusias tapınakları Minos-Myken törensel ocaklarına ve üç ayak ocaklarına adaptasyon sürecindedir. Yeni dinin gereği olan yanık et sunuları bu tapınaklarda yapılmaktadır.

Çalışmada, Arkaik Öncesi Dönem'e ait 7 örnek (Katalog No: 145-151) ve Arkaik Dönem'e ait 2 örnek (Katalog No: 156 Thasos Herakleion ve 162 Eleusis Eschara) bulunmaktadır. Bunların dışında yine "Ocak Sunak" olarak da adlandırılabilen "Kül Sunağı" adı verilen bir tip de bulunmaktadır. Didyma ve Samos kül sunaklarının oluşturduğu örnekleri, çalışmada Katalog No: 163-5 arasında görmek mümkündür. Kül sunaklarına verilebilecek önemli bir örnek olan Katalog No: 170 ise oldukça bilinen bir yapı olan Olympia Zeus Sunağıdır. Pausanias'ın dahi bahsettiği bu sunak, kireçtaşı platform üzerine kurulmuştur ve 37.50 m. alt çapa, 9.60 m. üst çapa, 6.60 m. yüksekliğe sahiptir.

¹⁰⁸ Hançerlioğlu, 1975, s.462

¹⁰⁹ Yavis, 1949, s.57

Ayrıca küçük boyutlu, sunak benzeri terra-cotta sunu objesi olarak adlandırılabilir, bazen taştan ve / veya üstü boyalı, sıvalı ya da bezemeli yapılabilen ve ev sunaklarında da kullanılabilen Arulalar da bu dönemde görülmektedir.¹¹⁰ Çalışmada 2 örnek üzerinden anlatılan Arula'lar Katalog No:178 ve 179'da yer alır ve ikisi de Miletos'dandır. Ancak bilinen diğer önemli örnekler Olynthos ve Pompeii'den ortaya çıkarılmıştır.

¹¹⁰ Yavis, 1949, s.137

SONUÇ

Örneklerle Sunak Tipolojisi isimli bu Yüksek Lisans tezinde, çalışmaya başlamadan önce hedeflenen en önemli amaç, Yunan ve Roma mimarisinde yer alan ve mimari açıdan çok özel bir eleman olan sunakların ayrıntılı olarak incelenmesi ve bu konuda bir sınıflandırma altında belirgin birtakım bilgilere ulaşmak ve bu bilgiler çerçevesinde sunak yapısını derinlemesine irdelemektir. Bunun için yapılan araştırma neticesinde birçok sunak örneği incelenmiş ve kaynaklar taranarak birtakım sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Dinsel birçok kavramı içinde barındırdığı kadar, mimari bir yapı yada eleman olarak da Yunan ve Roma toplumlarında söz sahibi olan sunakların inceleneceği bu çalışma gerçekleştirilmiş, bunun için çalışma iki ana bölüme ayrılmıştır. “Antik Çağ’da Sunak ve Sunu Kavramı” adını alan ilk bölümde sunak kavramı ve sunu törenleri incelenirken, “Dönemler İçinde Sunak Örnekleri” isimli ikinci bölümde ise sunak örnekleri ayrıntılı inceleme altında, katalog sistemiyle ve dönemlere yayılarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezin ilk bölümünde sunaklar, işlevleri, konumu, kökenleri, sunu tipleri ve törenleri ile genel açıdan birtakım incelemelere tabi tutulmuştur. İnsanlara zor durumlarında bir nevi sığınma yeri olarak çok şeyler ifade eden sunaklar, adak, kurban ve sunularını, tanrıya ulaşacağını bildikleri bir yerde yapmak isteyen inananlara, tanrılarına açılan önemli bir kapı niteliğindedir. Tarihsel gelişim içinde başta daha basit olan bu yapı elemanı daha sonraları mimari ve kültürel olarak ilerleyerek neredeyse tapınak kadar önemli bir dinsel yapı haline gelmiştir.

Bir kutsal alanın yeri belirlenirken en fazla etkin olan kutsal mimari öğe sunak olmaktadır. Çünkü her zaman geçerli olmasa da, kolay inşa edilmesi ve kutsallık niteliğini tek başına da sürdürebilmesi özelliğinden ötürü, çoğu kez, bir kutsal alana ilk önce yada en azından tapınak öğesinden önce yapılan bir eleman olarak belirlenmiştir. Tapınak, temenos gibi daha büyük boyutlu kutsal mimari öğeler de çoğu kez sunak yapısının ardından ve onun konumuna uygun biçimde

yapılmaktadır. Bu durumda bugün elde olan ve araştırılan birçok kutsal alan, temenos, tapınak ve kutsal yapı da, bulunduğu alanda kendisinden önce yapılan sunak sayesinde konumlandırılmıştır. Bu da sunakların Yunan mimarisindeki önemini vurgular niteliktedir.

Sunaklar; mimari açıdan çeşitlilik gösterdiği gibi malzeme açısından da çeşitliliğe sahiptirler. Taş, mermer, terra-cotta, metal, kül gibi birçok malzemenin kullanıldığı sunaklar çoğunlukla kutsal alanın ortasında ve/veya bağlı bulunduğu bir tapınağın olduğu durumlarda söz konusu tapınağın doğusunda yer almaktadır ve tapınak içindeki heykellerden daha aşağıda bulunmaktadır. Farklı tanrılara göre düzenlendiklerinden farklı yükseklikte de olabilmektedirler. (Örneğin Gök Tanrıları için yüksekte, Yer Tanrıları içinse daha alçakta yapılmalıydılar.)

Bir tapınak sunağa göre farklı konumda yapılanırsa, sunak eski yerinde kalabilir. Tapınak ve sunak öğeleri olmasın gereken yön (doğusunda) ve aksın dışında bir konumda yer alıyorsa, buradan tapınaktan önce yapılmış olan ve daha erken bir sunak yapısının varlığı sonucuna varılabilir. Buluntuların yanısıra, Pausanias, Homeros, Vitruvius, Strabon gibi antik yazarlar da bizi bu konuda bilgilendirmekte, tezde de bu bilgilere elden geldiğince çok yer vermeye çalışılmıştır.

Mimari açıdan kayda değer bir form olan sunak, din açısından da orijinal bir yere sahiptir. Özellikle ritüel ve sunu kavramı, Yunan ve Roma dinlerinde büyük yer tuttuğundan bu iki kavramdan ayrı olarak düşünülemez olan sunaklar da, bu kültürlerde yerini bulmuştur. Çok tanrılı bu kültürler içinde sunu, kurban ya da ayinler de bu tanrılara göre çeşitlilik göstermekte, örneğin Olympos tanrıları ile Kitonyen Tanrılar arasında kesin bir ayırım ve değişkenlik görülmektedir. Farklı sunu, ritüel ve sunaklara sahip bu iki ana kültü, sunak ve ritüeli ile beraber örneğin kurban hayvanının yaşı, cinsiyeti ve rengiyle bile tanımak mümkündür. (Örneğin süslemelerde Olympos tanrıları için kullanılan ana renk beyaz idi ve kurban edilen hayvan gibi süslemelerle kurdeleler de beyaz olmalıydı. Sunular çoğunlukla et, meyve, hububat, çiçek, sebze ve sunulmak istenen hayvanın şekli verilmiş ekmekler seklindeydi.) Çalışmalar neticesinde Göksel Tanrıların sunakları ağaç kültüründen

temellenirken, Yer Tanrularına adananlar, bastığımız toprağın ta kendisi olan Toprak Ana'ya sunular verme isteği neticesinde ortaya çıkmıştır.

Antik yazarlar ve özellikle sunak tasvirleri sayesinde, kurban törenleri ve Yunan - Roma din pratiğinin büyük ölçüde anlaşıldığı ayinler hakkında pek çok bilgiye ulaşılabilmektedir. Bu nedenle bu konuya tez içinde oldukça geniş biçimde değinilmiştir. Ancak kısaca özetlenecek olursa ritüeller sırasında sunağa gelen inananlar ve onlara rehberlik eden bir de rahip bulunmaktadır. Rahip, tören sırasında tanrının bir simgesi önünde durmakta, kollarını ona doğru uzatmakta ve dua etmektedir. Dua sonuçlandıktan sonra katılımcıların hepsi ellerindeki hububatı; kutsal alana, sunağa ve toprağa saçarlar ardından, kesim aşamasına gelinir. Rahip kutsal sunuyu eline alır, ondan bir parça keser ve kutsal ateşte yakar. Sunağın önüne şarap ya da su libasyonu da yapılabilir. Kurban töreni sırasında çalgıcılar tarafından flütle müzik çalındığı ve kesim sırasında müziğin durdurulduğu belirtilmiştir.

Çalışmada ritüel törenlerine değinildikten sonra, sunaklar mimari açıdan iki ana tipe ayrılmıştır. Tek başına bir yapı halinde ya da taş veya toprakla bağıntılı yani, sabit olabilecekleri gibi, daha küçük boyutlu ve taşınabilir yani portatif de olabilirler. Bu ayrım daha belirgin bir sınıflama altında daha rahat bir sonuca varmakta yardımcı niteliktedir.

Çalışmanın ana kaynağı olan “Greek Altars” isimli kitabında, C.G Yavis, Yunan, Kıbrıs ve Roma sunaklarının bir çok alt başlığa ayrılabilceğini söylemektedir. Yazara göre, sunaklar kendi içinde 25 tane türdeş ya da farklı tipe ayrılır. Bu 25 tip 8 ana formda ele alınarak sadeleştirilmiştir: Ocaklar, kül ve yer sunakları, Törenselsunak tipi, çukur biçimli törenselsunaklar ve kübik yığın biçimli olanlar, Monolitik ve özellikle bezemeli monolitik tipe verilen ad olan monolitoid sunak formları (iki form da dikdörtgen ve silindirik olarak görülebilir) ile beraber basamaklı piramidel ve altıgen sunaklar, Basamaklı Anıtsal biçimli sunaklar, Kolossal sunaklar, Kuyu sunakları ve kutsal kuyular, Arula'lar ve Basit sunaklar.

Ancak çalışma esnasında incelenen Yunan ve Roma sunaklarının geneline bakıldığında, belirgin olarak iki alt başlık göze çarpmış ve sunaklar bu başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle birçok alt dala ayrılan sunaklar, bu çalışmada, “Sabit” ve “Portatif” olarak iki ana başlık altında incelenmiş, iki forma da yerleştirilemeyen örnekler de “Diğer Sunak Tipleri” adı altında tek ana başlıkta toplanmış ve üçüncü ve son bölümde incelenmiştir. Aslen Diğer Sunak Tipleri başlığı haricinde, Sabit ve Portatif Sunaklar şeklinde belirgin bir sınıflandırma ya da bu iki örneği ayıran belirli kriterler olmasa da, diğer yayın ve çalışmalarda farklı ve birçok alt dala ayrılan sunak tiplerinin, araştırma doğrultusunda incelenerek sabit ve portatif olarak ayrılması daha anlaşılır bulunmuştur.

Tezde ikinci ana başlıktaki ilk alt başlık olarak ele alınan “Sabit Sunak” örnekleri, tüm dönemler boyunca Yunan sitelerinde en sık rastlanan form olarak görülmektedir. Tapınak Yapısının ana sunağı ya da tapınak yakınlarında görülen tipler bu sabit sunaklardan meydana gelmektedir. Bunun dışında, kamusal alanlarda, evlerde ve kutsal alanlarda da bu tipe sıkça rastlamak mümkündür.

Sabit sunak kavramı, kendi başına ayakta durabilen, büyük boyutlu ve/veya ana kayaya oyularak yapılan sunak tiplerini içine alan bir kavramdır. Çalışmanın ana kaynağı olan C.G Yavis’in “Greek Altars” isimli kitabında bu terimi, otokton (autochthonous = yerleşik) terimi karşılamaktadır. Sabit sunaklar, taş mimarisinin gelişimi ile doğru orantılı olarak ilerler ve özellikle Hellenistik Dönem’de daha büyük boyutlara ulaştığı göze çarpar.

Dikdörtgen, kare ya da nispeten daha az da olsa yuvarlak örneklerine rastlanan sabit sunaklar, çalışmada 74 örnekle temsil edilmektedir. Bunlardan, 65 tanesi dikdörtgen planlı, 6 tanesi kare planlı ve 3 tanesi de yuvarlak planlıdır. Dönem özellikleri içerisinde ve çalışma çerçevesinde elde edilen verilere bakılacak olursa da Arkaik Öncesi Dönem’de 7 adet örnek ışığında incelenen sabit sunaklar, Arkaik Dönem’de 26 örnekle, Klasik Dönem’de 17, Hellenistik Dönem’de 13 ve Roma Dönemi’nde de 4 örnekle sunulmaya çalışılmıştır.

Arkaik öncesi Sabit sunak örneklerinin geneline bakıldığında, dönem mimarisine benzer biçimde, sonraki dönemlere oranla daha alçak ve dikdörtgen bir form içinde oldukları gözlenmektedir. Daha büyük boyutlara sahip ölçüler, taş malzeme kullanımı ve özellikle yerel tanrılara adanan sunak örneklerinin dönemin sunak mimarisi karakteristiğini oluşturduğu öngörülmektedir. Arkaik Dönemde ise her tür alanda görülen genişlemenin sabit sunaklar konusunda da görüldüğü anlaşılır. Yunan Dünyası'nın her yönden gelişip önem kazandığı Klasik Dönem'de ise özellikle kesme taş malzeme ve işçiliğin gelişmesi ile, tüm mimari öğelerle beraber sabit sunak yapılarında da boyutlar artmış, süsleme daha çok önem kazanmıştır. Klasik Dönem sunakları dindar yapı ve tanrıya beğendirme söz konusu olduğundan gösterişli biçimlere sahiptirler. Hellenistik Dönem sunakları ise daha süslü ve anıtsal birer yapı olarak yorumlanabilmektedir. Bu dönemin en önemli sabit sunak örneği olarak sayılan ve Pergamon'da bulunan sabit sunak örneği, sonrasında sunak literatürüne "Pergamon Zeus Tipi Sunak" terimi girmiş ve Ara Pacis gibi dönemini etkileyen büyük yapılarla beraber daha küçük boyutlu birçok benzer yapı, çok farklı yerleşimler içinde görülmüştür. Pergamon Zeus Sunağı, bu yapı biçimi ve içinde barındırdığı kendine has özellikleri ile sunak mimarisinde farklı bir yere sahiptir. Ayrıca farklı kült, kahraman ya da yarı tanrılara adanan birçok sunağın varlığı da söz konusudur. Sabit sunak örnekleri çerçevesinde özellikle önemli bir yere sahip olan Hellenistik Dönemde sunak mimarisi ve yapım tekniklerinin en üst seviyeye ulaştığı öngörülmektedir. Roma Dönemi içinde ise birçok mimarlık yapısında olduğu gibi sabit sunaklar da; daha içe kapalı bir yapı içinde ve görkemli yapılandırılmıştır. Tanrılaştırılmış İmparator ve onun yönetimi ile ilgili bir propaganda aracı olarak inşa edildiklerinden, Ara Pacis Augustae (Katalog No:73) örneğinde olduğu gibi oldukça görkemli yapılmış ve kabartmaları da İmparatorun başarılarını anlattığı bir reklam tabelası niteliğine dönüşmüştür.

"Dönemler İçinde Sunak" örneklerinin incelendiği ikinci bölümün ikinci ana başlığı ise "Portatif Sunaklar" olarak belirlenmiştir. Daha çok küçük boyutlu ve/veya tek bir kütlede oluşan sunaklar portatif olarak adlandırılan türe girmektedir. Daha önceki bölümde incelenen sabit sunak formlarından ayrı olarak daha çok sayıda olmaları kaçınılmazdır. Yapımı kolay ve boyutları küçük olduğu için her dönemde

tercih edilen portatif sunakları, C.G Yavis, “Greek Altars” isimli yayınında non-otokton (yerleşik olmayan-non-autochthonous) başlığı altında incelemiştir.

Çalışmada, Portatif Sunak örneklerinden, 71 sunak kataloğa dahil edilmiştir. Bu örneklerden 43 tanesi dikdörtgen, 13 tanesi kare ve 15 tanesi de yuvarlaktır. Bu planlara sahip olan tapınaklardan, 4 tane örnek Arkaik Öncesi Döneme tarihlenirken, 11 tanesi Arkaik Dönem, 17 tanesi Klasik Dönem, 20 tanesi Hellenistik Dönem ve 19 tanesi de Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Tez kapsamında incelenen sabit ve portatif sunak örneklerinin geneline bakıldığında, özellikle Arkaik Dönem ve sonrasında yapılan büyük boyutlu ve sabit tipte sunakların varlığını koruduklarını, ender olarak değiştirilerek yeniden kullanıma açıldığını ya da değiştirilmeden kullanıldığı neticesine varılmıştır. Bu nedenle Arkaik ve özellikle de Klasik Dönem sonrasında büyük boyutlu sunak inşası, Yunan toplumunun gelişmekte olduğu bu dönemlere nazaran azalmıştır. Ancak bu durum genel çerçeve içinde büyük boyutlu ve sabit sunaklar için geçerli olurken, portatif sunaklar yapımı kolay olduğundan daha fazla yapılır gibi görünmektedir. Roma Dönemi'nde bu durum daha da artmış ve özellikle yuvarlak portatif tipler döneme damgasını vurmuştur.

Portatif Sunakların dönemler içindeki konumuna bakılacak olursa, özellikle portatif sunakların görüldüğü Hitit (bkz. Levha 1B), Myken ve Minos örneklerinden temellendiği tahmin edilen Arkaik Dönem öncesi sunak mimarisinde kerpiç ve taş kullanımı yoğun olarak göze çarpar. Bu genel çerçevenin kaynağına değinilecek olursa, daha önceki dönemlerde örneğin Minos-Myken sunak mimarisindeki ayaklar dışında portatif sunak kullanımına rastlanmamaktadır. Arkaik Dönem öncesinde görülen üçayak ocaklar, törensel birtakım ateşler ya da kuyu tipleri de tümüyle kutsal bir işlev ya da anlam taşımadığı ve çoğunlukla sunak amaçlı olmadıklarından bu çerçevede incelenmemiştir. Klasik Dönem'de anıtsallaşan ve büyüyen sabit ve büyük boyutlu sunakların yanısıra, portatif sunak örnekleri de, Tanrıların sunu törenlerinde ve Tanrılar için olduğu kadar, yönetici sınıfından kahramanların cenazelerinde ve görece az sayıdaki resmi devlet kahramanları için kullanılmaya başlamıştır.

Hellenistik Dönem'in genel özellikleri ve bunların portatif sunaklara yansımalarına bakılacak olursa, dönem içinde tüm sanatçılar, B. İskender'in fetihleriyle ufku genişleyen toplumun yeni isteklerine cevap aramışlardır. Bunun sonucunda sanatın her alanında ve mimaride, var olan repertuarın hem nicelik hem de nitelik açısından çoğalmasa söz konusu olmuştur. Dönemin önemli kentleri olan Pergamon, Priene gibi kentlerden de örneklerin bulunduğu sunaklarda genel olarak oyma, volüt, kabartma gibi bezeme özelliklerinin artışa geçtiği ve silindirik sunakların önem kazandığı görülür. Roma Dönemi portatif sunakları ise dörtgen ya da silindirik olarak görülebilirler. Etrüsk geleneğinde olan silindirikler en eskileridir. Köşeliler daha çoktur, fakat tipleri değişir. Bu tip sunakların üst kısmında çoğunlukla bir oyuk bulunmaktadır. Ancak bazılarının üst kısmı düz bırakılmıştır. Bezemelerde yumurta ok motifi, Taenia bezemesi ya da Torus profili görülmektedir. Klasik Dönem'den itibaren ve özellikle Roma Dönemi'nde popüler olmak üzere sunak üzerindeki rölyeflerde ve bezemelerde insan ya da hayvan figürleri görülmeye başlanır. Triglif, Bucrania, Rozet gibi farklı süslemlerde görülür. Ayrıca tanrılardan farklı olarak hükümdarlara adanan örnekler de Roma Dönemi portatif sunaklar içinde görülmüştür.

Tezde incelenen ve "Diğer Sunaklar" olarak adlandırılan üçüncü alt başlıkta ise sabit ve portatif sunaklardan ayrı olarak incelenen ve kuyu, ocak, kül, pişmiş toprak gibi farklı yapı malzemeleri ve farklı formlarda yapılan sunaklara yer verilmiştir. Yavis'e göre, bu formlar, mimari açıdan birbiriyle ilişki içine girerek farklı tipleri ortaya çıkarmıştır. Özellikle kül, ocak, kuyu gibi tiplerin çıkış noktası, günlük kullanımda el altında bulunan ve türlere ismini veren kuyu, ocak gibi öğelerden türemiştir. Kübik kül sunakları (Örn. Olympia Zeus), Alçak anıtsal ve törensel sunakların, törensel sunaklar da basamaklı anıtsal sunakların prototipidir. Diğer formların kaynakları da belirlidir. Örneğin ocak sunaklar ve topraktan temellenen yer sunakları, ev ocaklarından temellenir. Myken mimarisinde görülen kuyu ve çöplükler, duvar işçiliğine sahip kutsal kuyu biçimli sunakların öncüsü olmuştur.

Bu bölümde, sabit ya da dikdörtgen sunaklardan farklı olarak adlandırılan ve diğer sunak tipleri çalışmada 35 farklı örnekle temsil edilmiş, 16 tanesi ocak-sunak, 4 tanesi kül sunağı, 13 tanesi kuyu sunağı ve 2 tanesi de arula biçiminde belirlenmiştir.

Özellikle Arkaik ve en fazla da Arkaik öncesi döneme damgasını vuran kuyu sunakları ve ocak sunaklar oldukça sıradışı bir örnek olarak sunak mimarisi içinde yerini almıştır. Mason taş işçiliği ile döşenmiş kuyu tipine sahip sunaklar olarak adlandırılabilir duvarlı kuyular, yere oyulmuş silindir biçimli ya da biçimsiz bir kuyudan oluşur ve çoğunlukla yerin altına doğru ilerler ve altı kapalı yapılabilir.

Kuyu sunaklarının ardından bir diğer önemli tip de ocak-sunak olarak adlandırılır. Özellikle Hellen öncesinde kaya yarıkları ya da oyuklara yapılan ve ev içinde bulunan ocaklardan temellenen sunaklar bazen de evin üstü açık alanında direk toprağa iner vaziyette veya kille çevrelenmiş biçimde yapılmaktaydı. Ocak olarak kullanılmakla beraber genellikle kül yatağı olarak ve kutsal işler için evin bir yerinde kullanılmaktaydı. Bu sunaklara çoğunlukla yiyecek ve özellikle meyve sunusu yapıldığına araştırmalar sonucunda rastlanmıştır. Ancak ocak tipi sunaklar, zaman içinde ve tapınakta kullanılmaya başlandıktan sonra, dumanın tapınağı ve kült heykelini karartması nedeniyle tercih edilmemeye başlandı. Daha önce üstü ocak şeklinde olan ve daha küçük boyutlu olarak görülen tipler büyümeye ve üstü kapanmaya başlayınca bu sonuç doğdu.

En erken Hellen tapınakları arasında, ocak tipi sunaklara sahip tapınaklar bir grup olarak yer alır ve Myken planlarından Hellen planlarına geçişi temsil eder. Bunların dışında yine “Ocak Sunak” olarak da adlandırılabilir “Kül Sunağı” adı verilen bir tip de bulunmaktadır. Didyma ve Samos kül sunaklarının tezdeki incelemelere dayanarak önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Ayrıca küçük boyutlu, sunak benzeri terra-cotta sunu objesi olarak adlandırılabilir, bazen taştan ve / veya üstü boyalı, sıvalı ya da bezemeli yapılabilen ve ev sunaklarında da kullanılabilen Arula adı verilen tipler de başlarda

muhtemelen sunu objesi olarak yapıldıktan sonra zamanla tek başına önem arz eden bir öge haline gelmiştir.

Sunak, insanlar için oldukça önemli ve gerekli bir ögedir. Çünkü rutin dinsel törenler haricinde, çoğunlukla kurban ve/veya sunma, adama durumu insanların zor ve sıkıntılı dönemlerinde tercih ettikleri bir durumdur ve sunaklar da bu görevi gören en basit mimarlık yapılarıdır. Yunan ve Roma toplumunda, çok çeşitli sunak tipleri ve sunu-ritüel varyasyonları vardır. Tanrılara sunu yapılan yada adak adanan bu mimari öğelere Yunan şehrinin birçok mimari elemanı içinde yada bağımsız olarak şehrin her yerinde rastlamak mümkündür. Ayrıca bir tapınağa bağlı, küçük yada büyük boyutlu, farklı sunuları içerir biçimde veya belirgin tek bir sunu maddesini alacak biçimde yapılabilirler.

Gerek doğal ve coğrafi gerekse kültürel birtakım nedenler neticesinde konumlandırıldığı tahmin edilen sunakların, temenos veya tapınak olmaksızın kutsal işlevini sürdürebildiğinden mimari işçiliğin dahi gelişmediği çok erken dönemlerden beri süregeldiği söylenebilir. Zaten Yunan dininde kutsal alanların yeri çok fazla değiştirilmediği için sunak çoğunlukla kutsal alana yapılan ilk mimari öge olmakta ve buraya yapılan tüm kutsal mimari yapılara öncülük etmektedir.

Yunan mimarisinde bu derece önemli bir konuma sahip olan sunaklar, zamanla hem kültürel hem de idari bir öge haline gelmiş, zamanla tanrılar yerine hükümdarlar yada tanrılaştırılmış devlet adamlarına da adanır olmuşlardır. Farklı kültürlerle beraber çok tanrılı Yunan Din düşüncesi içinde sunaklar, vazgeçilmez ama karmaşık bir mimari eleman halinde yerini almıştır. Çünkü birçok farklı tanrıya sahip Yunan Dini'nde her tanrı için ayrı tip ritüeller, ayrı dua kalıpları, ayrı sunu biçimleri ve en önemlisi de ayrı tipte birçok sunak yapısı bulunmaktadır. Tezde özellikle ana kaynak dışında, W. Burkert'in Yunan dinini ve ritüellerini incelediği "Greek Religion" kitabı oldukça yararlı bir kaynak olarak birçok bilgiye varmada yardımcı olmuştur.

Bu karışık yapı içerisinde farklı birçok sunu ve ritüel tipi ile beraber değişik şekillerde pek çok yapıya sahip olan sunak örneklerinin incelenmesi özellikle Yunan-Roma mimarisi ve kutsal düşüncesi içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu konuda belirgin olarak yapılan birkaç yayın ile bağımsız birçok makalenin bulunması, bu ögenin farklı birçok biçimde adlandırılmasına ve belirgin bir tipolojinin bulunmaması da kimi aşamalarda kafa karışıklığına neden olmuştur. Belirli kriterleri olmamasına rağmen portatif, sabit ve diğerleri olarak adlandırılan sunaklar bu karışıklığı önlemek ve belirgin tipolojiye daha kolay ulaşmak amacını gütmektedir. Çalışmada bu başlıklar altında incelenen sunaklar dönemlere yayılarak tüm özellikleri ile irdelenmiş, katalog ve tipolojik özellikleri de ayrıntılı biçimde yazılmış, görüntülerle zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aktseli, Dimitra (1996) *Altare in der Archaischen und Klasischen Kunst*. Mnih
- Akurgal, Ekrem. (1998). *Anadolu Uygarlıkları*. Ankara
- Alp, Sedat. (2002). *Hitit Gnei*. Ankara
- Anadolu, M. Usman (1970). *Küçük Asya'da bulunan Roma İmparatorluk ağı Tapınakları*. İstanbul.
- Anadolu, M. Usman. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Mimarlık Yapıları*. İstanbul
- Aristophanes, *Barış*. (1988). ev. Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul
- Berges, Dietrich (1986) *Hellenistische Rundaltare Kleinasiens*. Freiburg
- Bingöl, Orhan. (1998). *Menderes Magnesia'sı*. Ankara
- Boardman, John (1996). *Greek Art*. New York
- Boardman, John (2001) *Yunan Heykeli: Arkaik Dönem*. ev. Y. Ersoy. İstanbul
- Buitron-Oliver, Diana. (1992). *The Greek Miracle – Sculpture from the Dawn of Democracy-The 5.th century*. Washington
- Burkert,Walter, (1983). *Homo Necans: The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth*. California
- Burkert,Walter, (1985). *Greek Religion*. Cambridge
- Carter, Joseph Coleman. (1983). *The Sculpture Of The Sanctuary Of Athena Polias At Priene B.A Ph.D - Reports Of The Research Comitee Of The Society Of Antiquaries Of London No:XLII-Londra*
- Colledge, Malcolm. (1997). *Roma Sanatı*. ev. Solmaz Turun. İstanbul
- Connoly, Peter Connoly-Hazel Dodge. (1998). *The Ancient City – Life in Classical Athens & Rome*. UK.
- De Luca, Gioia De Luca – W. Radt. (1999). *Sondagen im Fundament des Grossen Altars*. Berlin
- Diler, Nee K. (1989). *Pamphyha Bölgesi Girlandlı Sunakları*, Danı. Prof.Dr. F.ıık. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum
- Estin, Colette Estin, Helene Laporte. (2004). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. ev. Musa Eran, Ankara

- Fairbanks, Arthur. (1910). *A Handbook of Greek Religion*, New York
- Ferrero, Daria de Bernardi. (1980). *Batu Anadolu Eskiçağ Tiyatroları*. çev. Erendiz Özbeyoğlu. Ankara
- Fraser, P.M. (1977). *Rhodian Funerary Monuments*. Londra
- Fyfe, Theodore. (1936). *Hellenistic Architecture*. İngiltere
- Graham, J.W (1972). *The Palaces of Crete*. New Jersey
- Grant, Michael. (1979). *The Art and Life of Pompeii and Herculaneum*. İtalya
- Gruben, Gottfried. (1966). *Die Tempel Der Griechen*. Münih
- Guhl, E. Guhl & W. Koner (1877). *The Life of the Greeks and Romans*. London
- Gülbay, Onur. (2003). *Roma Dini ve Lararium Kültü*. Anadolu'da Kent Planlaması ve Mimari Dersi Seminer Ödevi. Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy. İzmir
- Hançerlioğlu, Orhan. (1975). *İnanç Sözlüğü*. İstanbul
- Henrich, Brunner – K. Flessel – F. Hiller. (1990). *Lexikon Alte Kulturen (1)*. Almanya
- Hoffmann, H. (1953). *Foreign Influence and Native Invention in Archaic Greek Altars*. (A.J.A, 1953). Almanya
- Homer. Odyseia. (1998). Çev. Azra Erhat-A.Kadir. İstanbul
- Kleiner, Diana, E. E (1992). *Roman Sculpture*. Berlin
- Koch, Guntram. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*. çev. Z. Zühre İlkelen. İstanbul
- Lawrence, Walter (1973). *Greek Architecture*. İngiltere.
- Malkin, Irad. (1987). *Religion and Colonisation in Ancient Greece*. Hollanda,
- Mansel, Arif Müfit. (1984). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara
- Müller-Wiener, Wolfgang. (1988). *Griechisches Bauwesen in der Antike*. Münih
- Nilsson, Martin P. (1969). *Greek Folk Religion*. Pennsylvania
- Ogilvie, R. M. (1969). *The Romans and Their Gods in the Age of Augustus*, New York
- Owens, E.J (2000) *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*. çev. Cana Birsal. İstanbul
- Pausanias.(1918). *Description of Greece*. İngilizce çev. W.H.S. Jones. Londra.
- Platon.(2002). *Symposion*. Çev. Thomas A. Szlezak. Almanya
- Price, S.R.F. 2004. *Ritüel ve İktidar*. çev. Taylan Esin. Ankara
- Radt, Wolfgang. (2002). *Pergamon*. Çev. Suzan Tammer. İstanbul

- Richter, Gisela. (1984). *Yunan Sanatı*. çev. Beral Madra. İstanbul
- Saltuk, Secda. (1997). *Arkeoloji Sözlüğü*. İstanbul
- Scherrer, Peter. (2000). *Efes Rehberi*. Avusturya Arkeoloji Enstitüsü, Selçuk Müzesi işbirliği ile yayımlayan: Peter Scherrer, Türkçe Redaksiyon: İnci Türkoğlu. İstanbul
- Serdaroğlu, Ümit. (2004). *Lykia-Karia'da Roma Dönemi Tapınak Mimarlığı*. İstanbul
- Sismondo, Brunildo. (1977). *Archaic Style In Greek Sculpture*. Ridgeway-New Jersey.
- Smith, R.R.R. (2002). *Hellenistik Heykel*. çev. Ayşin Yoltar Yıldırım. İstanbul
- Strabon. *Geographika-Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap:XII-XIII-XIV*. Arkeoloji ve Sanat yayınları, 2000 basımı, İstanbul
- Şahin, M. (2000). *Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*. Ankara
- Şahin, Mustafa. (2002). *Anadolu'lu Bir Mimar-Hermogenes*. İstanbul.
- Şahin, M. Çetin. (1972). *Die Entwicklung der Griechen Monumentaltare*. Bonn
- Şahin, Nuran. (1998). *Klaros – Apollon Klarios Bilicilik Merkezi*. İstanbul
- Taşlıkılıoğlu, Zafer. (1963). *Anadolu'da Apollon Kültü ile İlgili Kaynaklar*. İstanbul
- Tsakos, Konstantin. (2003). *Samos – A Guide to the History and Archaeology*. Atina
- Vitruvius. (1998). “*De Architectura*” (*Mimarlık Üzerine On Kitap*. çev. Suna Güven.) İstanbul
- Wheeler, Mortimer.(2004). *Roma Sanatı ve Mimarlığı*. çev. Zeynep Koçel Erdem. İstanbul
- Whycherley, R.E. (1993). *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?* çev. Nur Nirven-Nezih Başgelen. İstanbul
- Xenophon. (1952). *Kyropedia*. Çev. Walter Miller, İngiltere
- Yavis, Constantine G. (1949). *Greek Altars*, Saint Louis

KATALOG

• SABİT PLANLI SUNAKLAR

SABİT PLANLI ARKAİK ÖNCESİ DİKDÖRTGEN SUNAKLAR

Katalog No: 1 Levha: 2A ARTEMİS ORTHIA 2

Tipi: Dikdörtgen planlı sabit sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı non-otokton tipler arasında, Alçak anıtsal sunak olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Taş ve mermer

Buluntu yeri: Sparta, Artemis Orthia Kutsal alanının içindedir.

Adanan tanrı: Artemis Orthia (Dik yamaçlar ve yalçınlar tanrıçası sıfatıdır. Artemis, Lakedaimon ve Sparta’da bu adla da tapım görmektedir.)

Ölçüleri: 9.00 x 1.50 m.

Tarihlendirme: M.Ö Geç 9.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.109, fig. 69, ve www.theoi.com adresinden mitolojik alanda yararlanılmıştır

Katalog No: 2 Levha: 2B SAMOS HERAİON 3

Tipi: Dikdörtgen planlı sabit sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı non-otokton tipler arasında, basamaklı anıtsal sunak olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Taş malzemedendir. Ayrıca çakıl taşlarla yapılmış bir yürüme yolunun sonunda yer alır. Üst yapı korunmamıştır. Mermerden olma olasılığı yüksektir.

Buluntu yeri: Samos Hera Tapınağı önünde

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 4.00 x 3.40 m.

Tarihlendirme: M.Ö 8.yy’ın ilk yarısı

Kaynakça: Yavis, 1949, s.118, fig.67, Ath. Mit. LVIII, 1933, s.174 – 210

Katalog No:3 Levha:2B SAMOS HERAİON 4

Tipi: Dikdörtgen planlı sabit sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı non-otokton tipler arasında, basamaklı anıtsal sunak olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Taş malzemedendir. Ayrıca çakıl taşlarla yapılmış bir yürüme yolunun sonunda yer alır. Üst yapı korunmamıştır. Mermerden olma olasılığı yüksektir.

Buluntu yeri: Samos Hera Tapınağı önünde

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 4.90 x 3.90 m.

Tarihlendirme: M.Ö 8.yy’ın 2. yarısı

Kaynakça: Yavis, 1949, s.118 fig. 67, Ath. Mit. LVIII, 1933, s.174 – 210

Katalog No: 4 Levha: 2B SAMOS HERAÏON 5

Tipi: Dikdörtgen planlı sabit sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı non-otokton tipler arasında, basamaklı anıtsal sunak olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Taş malzemedendir. Üst yapı korunmamıştır. Mermerden olma olasılığı yüksektir.

Buluntu yeri: Samos Hera Tapınağı önünde

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 11.50 x 4.40 m.

Tarihlendirme: M.Ö 8.yy’ın 2. yarısı

Kaynakça: Yavis, 1949, s.118, fig. 67, Ath. Mit. LVIII, 1933, s.174 – 210

Katalog No: 5 Levha: 2B SAMOS HERAÏON 6

Tipi: Dikdörtgen planlı sabit sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı non-otokton tipler arasında, basamaklı anıtsal sunak olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Taş malzemedendir. Üst yapı korunmamıştır. Mermerden olma olasılığı yüksektir.

Buluntu yeri: Samos Hera Tapınağı önünde

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 13.00 x 6.00 m.

Tarihlendirme: M.Ö Erken 7.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.119 fig. 67, Ath. Mit. LVIII, 1933, s.174 – 210

Katalog No: 6 Levha: 3A OLYMPIA HERA

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınağın 15 m. Önündedir.

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 5.90 x 3.80 m.

Tarihlendirme: M.Ö 7.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 120, www.samos.com

Katalog No:7 SELINUS GEOMETRİK

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, alçak anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş ve mermer

Buluntu yeri: Tapınak önünde

Adanan tanrı: Demeter Malophoros (koyun ya da elma taşıyan anlamında kullanılan bu sıfat yeryüzü nimetlerini taşıyan Demeter’e Selinus’da atfedilmektedir.)

Ölçüleri: 4.50 x 3.00 m

Tarihlendirme: M.Ö 7.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.111, fig.34

SABİT PLANLI ARKAİK DİKDÖRTGEN SUNAKLAR

Katalog No: 8 Levha: 3B EPHEOS ARKAİK

Tipi: Kısa kenarlardan birinin giriş olarak kullanıldığı dikdörtgen (U planlı) büyük boyutlu sunak.

Malzeme: Mermer plakalarla kaplı , mermer malzemeden

Buluntu yeri: Ephesos Artemis Tapınağı

Adanan tanrı: Artemis Ephesia

Ölçüleri: 32 x 22 m.

Tarihlendirme: Tapınak inşasına bağlı olarak M.Ö 570 civarı

Kaynakça: Scherrer, 2003, s.50 ve Soner Liman tez, s. 13

Katalog No: 9 Levha: 3C KYRENE APOLLON

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Kireçtaşından yapılmıştır. Ancak M.Ö 4.yy’da mermerden yeniden yapılmıştır.

Buluntu yeri: Kyrene Apollon Tapınağı önünde bulunur.

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: 22.08 x 5.00 m.

Tarihlendirme: M.Ö geç 7.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.121, fig.90

Katalog No:10 Levha: 2B SAMOS HERAİON 7

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer ve kireçtaşı

Buluntu yeri: Samos Hera Tapınağı önünde

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 13.00 x 6.00 m.

Tarihlendirme: M.Ö 7.yy 2. yarı

Kaynakça: Yavis, 1949, s.119, fig. 67, Ath. Mit. LVIII, 1933, s.174 – 210

Katalog No:10a Levha: 4C SAMOS HERAİONU RHOİKOS SUNAĞI

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, 3 kenarlıdır ve açık bir platform üzerindedir. Batı kenarında basamaklarla çevrelenir. Kuzey ve güney duvarları, kabartmalıdır ve anta duvarı görevi görürler. Dönemine göre, özellikle erken safhalarında, aynı tapınak gibi benzerlerine nazaran daha büyük bir

yapıdadır. 7 safhadan geçtiği tahmin edilmektedir. M.Ö 8-7. yy'lara ait olan safhada sunak, bilinmeyen nedenlerden dolayı (muhtemelen kültle ilgili olarak) tapınak aksında değil, kuzeybatı-güneydoğu yönünde inşa edilmiştir. Ancak sonradan tapınak aksına yerleştirilmiştir.

Malzeme: En erken safhada altar, molozdan yapılmış olup, Geç Bronz Çağ'a tarihlenmektedir. İlk yapıldığında kireçtaşı olan sunak, Roma döneminde mermer olarak yenilenmiş, ancak Arkaik yapının kabartmaları eski stilde kopyalanmıştır.

Buluntu yeri: Samos Hera Tapınağı önünde

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 38.40 x 18.70 m.

Tarihlendirme: Hera kutsal alanında bulunan anıtsal altanın yapılma tarihi, M.Ö 560-550 olarak belirlenmiştir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s.119, fig. 67, Ath. Mit. LVIII, 1933, s.174 – 210, Tsakos, 2003, s.21

Katalog No:11 Levha: 4B PAESTUM ARKAİK

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınak önünde yer alır.

Adanan tanrı: Ceres (Bereket tanrıçası Demeter)

Ölçüleri: 15.10 x 3.15 m.

Tarihlendirme: M.Ö erken 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 123 ve ayrıca Koldewey and Puchstein, Griechische Tempel I, s.152

Katalog No:12 LUCANIA

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınağın kuzeydoğusunda yer alır. Güneybatısında Hellenistik ve Roma Döneminde kullanılan bir kuyu tipi sunak bulunmuştur.

Adanan tanrı: Hera Argeia (Argos'lu Hera anlamına gelmektedir. Sunak, Yunanistan'ın Mora yarımadasında bulunan Argos'un koruyucu tanrıçası Hera için bugün İtalya'da bulunan Lucania'da bu sıfatla yaptırılmıştır.)

Ölçüleri: 6.95 x 2.15 m.

Tarihlendirme: M.Ö erken 6.yy

Kaynakça: Yavis,1949,s.123 ve ayrıca Koldewey and Puchstein, Griechische Tempel I, s.152

Katalog No: 13 ARTEMİS ORTHÍA 3

Tipi: Alçak anıtsal sunak tipi , dikdörtgen ve sabittir.

Malzeme: Taş ve mermer

Buluntu yeri: Kutsal alanın içinde, tapınağın doğusundadır.

Adanan tanrı: Artemis Orthia (Dik yamaçlar yalçınlar tanrıçası sıfatıdır. Artemis Lakedaimon ve Sparta'da bu adla da tapım görmektedir.)

Ölçüleri: 8.20 x 2.60 m.

Tarihlendirme: M.Ö Erken 6.yy'dan itibaren Bizans Dönemi'ne kadar (M.S 260) kullanılmıştır.

Kaynakça: Yavis, 1949, s.109, ve www.theoi.com adresinden mitolojik alanda yararlanılmıştır.

Katalog No:14 Levha:5A AEGİNA APHAİA 1

Tipi: Dar, dikdörtgen biçimli rampalı sunak

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Aegina Aphaia Tapınağı içinde yürüme yolunun sonunda

Adanan tanrı: Olympos tanrıları ile beraber Aegina'da tapım gören ağların ve balık avının tanrıçası Briomartis (Bu tanrıçaya Aeginalılar "gözden kayboluveren" anlamına gelen Aphaia adı ile seslenir ve yakarırdı.)

Ölçüleri: 4.50 x 1.20 m.

Tarihlendirme: M.Ö 6.yy başı

Kaynakça: www.theoi.com adresinden (Mitoloji ile ilgili kısımlar) ve *Pausanias, Guide to Greece*, 2.30.3 Yavis, 1949, s. 101

Katalog No: 15 Levha: 5B KERKYRA ARTEMİS

Tipi: Alçak anıtsal sunak tipi , dikdörtgen ve sabittir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Kerkyra Artemis Tapınağı önünde

Adanan tanrı: Artemis

Ölçüleri: Belirtilmemiştir.

Tarihlendirme: M.Ö Erken 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.115, fig.70

Katalog No: 16 Levha: 4A SELİNUS DEMETER MALOPHOROS 2

Tipi: Alçak anıtsal sunak tipi , dikdörtgen ve sabittir.

Malzeme: Taş ve mermer

Buluntu yeri: Tapınak önünde

Adanan tanrı: Demeter Malophoros (koyun ya da elma taşıyan anlamında kullanılan bu sıfat yeryüzü nimetlerini taşıyan Demeter'e Selinus'da atfedilmektedir.)

Ölçüleri: 16.50 x 3.00 m

Tarihlendirme: M.Ö Erken 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.111, fig.49

Katalog No: 17 KYRENE ARTEMİS

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Kyrene Artemis Tapınağı önünde bulunur

Adanan tanrı: Artemis

Ölçüleri: 13.00 x 5.00 m.

Tarihlendirme: M.Ö 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.121

Katalog No: 18 KLAROS A SUNAĞI

Tipi: Dikdörtgen sabit planlı sunak, düzensiz taşlardan yapılmış olan bir temel üzerinde yükselen, olasılıkla 4 basamaklı olan mermer bir yapıydı.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Apollon C tapınağının doğu cephesindeki iki açmada bulunmuştur.

Adanan tanrı: Apollon Klarios

Ölçüleri: 6 x 12 m.

Tarihlendirme: M.Ö 6.yy ortaları

Kaynakça: Soner Liman tez, s. 15 ve Nuran Şahin, 1998, s.42

Katalog No:19 Levha:6B MİLETOS MONOENDRİ

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak yapısı, sunak terasına bağıntılı koruma merdivenleri bulundurmaktadır. Sunağın kendisi iki dikdörtgen formdan oluşur: Sunak terası (11.5 x 10 m.) ve 6 basamakla ona bağlanan merdivenler. Yavis, kitabında bu sunağı, Törenselle olarak adlandırmıştır. Strabon döneminde yapı orjinal şeklini korumuştur. Yapılışından Bizans Dönemi'ne kadar sağlam kalmıştır. Bizans Dönemi'nde Hıristiyanlığın yayılışından sonra Altar'in bazı parçaları alınarak büyük ölçüde tahrip edilmiştir. 12. yy.da bölgedeki şiddetli deprem sonucunda Altar'in Didyma Apollon Tapınağı ile birlikte yıkıldığı tahmin ediliyor. Üst bölümdeki mermer parçaları deniz yoluyla taşınarak yol ve liman yapımında kullanılmıştır.

Malzeme: Mermer plakalarla kaplı kireçtaşı yapı

Buluntu yeri: Antik Poseidon burnu (Modern Tekağaç) kıyısında, Milet'in güneyinde ve Didyma'nın 7 km. uzağında yer almaktadır. Monoendri burnu üzerindeki kıyıda büyük bir platform üzerinde bulunur.Doğuya yönelmiş durumdadır ve merdivenli giriş yolu batıdadır. Kurban sunağının kendisi altar terasının içinde doğu duvarının yakınındadır.

Adanan tanrı: Poseidon Pater' e adanmıştır ayrıca Strabon, sunağın, Miletos'un efsanevi kurucusu Neleus tarafından kurulduğunu belirtmektedir.

Ölçüleri: 3.22 x 1.90 m.

Tarihlendirme: M.Ö 575 ayrıca Pers istilası (M.Ö 494) sonrasında mermerden yapılmış birçok portatif yuvarlak sunağın da farklı bir çok yerden toplanarak Delphinion'a getirildiği tahmin edilmektedir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 102, , fig.30, A. von Gerkan 1915, 443-466, pls. 1-27; Dinsmoor 1975, 140, fig. 51, Strabon, Geographika, kitap XIV, 14, c.637

Katalog No: 20 Levha: 9A PERACHORA ARKAİK

Tipi: 8 İon tipi sütunla çevrili olan dikdörtgen biçimli bir sunaktır. (İon sütunları muhtemelen üst yapıyı taşımaktaydı.) Kenarlarda triglif ve metoplar ile dekore edilmiş olduğundan “Triglif Sunak” da denmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Argos Bölgesinde Perachora’da bulunan sütunlarla çevrili bu sunak, liman bölgesinde, L biçimli stoanın batısında, Geometrik Hera Akraia tapınağının bitişiğinde bulunur.

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: .Sütunlarla beraber yaklaşık 8x10 m.’dir ve sütun yüksekliği 3 m. ’yi bulmaktadır.

Tarihlendirme: M.Ö 550’ ye verilen sunak, 6.yy Hera Akraia tapınağı ile çağdaş olmakla beraber, kolonlar muhtemelen M.Ö 400’de sonradan eklenmiştir.

Kaynakça: Plommer & Salviat 1966, 207-215

Katalog No:21 DELOS ANİOS SUNAĞI

Tipi: Dikdörtgen planlı sabit sunak Yavis kitabında bu sunağı, Törensel olarak adlandırmıştır. 4-5 basamağa sahip bu sunak basamaklı anıtsal sunakların bir minyatürü olarak da sayılabilir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Delos İtalyanlar Agorası’nın kuzeydoğu köşesine yakın yerde, aynı adlı tapınağın batısında yer alır.

Adanan tanrı: Yarı tanrı olarak adlandırılabilir Anios. Delos’da tapım gören bu kahraman Apollon ve Naxos’lu prenses Rhoios’un oğludur. Anios, aynı zamanda ünlü bir Delos kralı ve dindar bir Apollon rahibidir.

Ölçüleri: 3.45 x 3.02 m.

Tarihlendirme: M.Ö 500

Kaynakça: Yavis, 1949, s.105, www.theoi.com adresinden mitolojik alıntı yapılmıştır

Katalog No:22 MİLETOS DELPHİNİON

Tipi: Dikdörtgen planlı sabit sunak Yavis kitabında bu sunağı, Törensel olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Miletos’da bulunan Apollon Delphinion Tapınağının batı kenarı

Adanan tanrı: Apollon Delphinios (Kıyıların ve yunusların koruyucu tanrısı sıfatıyla Apollon)

Ölçüleri: 4.01 x 3.43 m.

Tarihlendirme: M.Ö Geç 6. yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 105

Katalog No:23 Levha:7A SELİNUS D TAPINAĞI SUNAĞI

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınağın güneydoğusuna köşesine bitişik olarak görülür.

Adanan tanrı: Zeus

Ölçüleri: 18.20 x 7.40 m.

Tarihlendirme: M.Ö 560 öncesine tarihlenir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 122 ve ayrıca Koldewey and Puchstein, Griechische Tempel I, s.152

Katalog No: 24 Levha: 7A SELİNUS C TAPINAĞI SUNAĞI

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Belirtilmemiştir.

Adanan tanrı: Zeus

Ölçüleri: 10 m. x ?

Tarihlendirme: Kesin olmamakla birlikte M.Ö 580-570 tarihine aittir. Ancak, Klasik Çağ özellikleri gösterir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 122 ve ayrıca Koldewey and Puchstein, Griechische Tempel I, s.152

Katalog No: 25 Levha: 7B ARKAİK PAESTUM (ENNEASTYLOS) TAPINAĞI SUNAĞI

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş ve mermer

Buluntu yeri: Tapınak önünde yer alır.

Adanan tanrı: Poseidon

Ölçüleri: 21.20 x 6.26 m.

Tarihlendirme: M.Ö 570-554

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 122 ve ayrıca Koldewey and Puchstein, Griechische Tempel I, s.152

Katalog No: 26 Levha: 7C SİRAKUSA ORTHYGİA – ATHENA SUNAĞI

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş, üst yapıda mermer süsleme elemanları ve mimari parçalar bulunur.

Buluntu yeri: Tapınak önünde yer alır.

Adanan tanrı: Athena

Ölçüleri: 9.00 x 5.15 m.

Tarihlendirme: M.Ö Geç 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 125, fig.71-2

Katalog No: 27 AKRAGAS HERAKLES

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınak önünde yer alır.

Adanan tanrı: Herakles

Ölçüleri: 29.50 x 10.57 m.

Tarihlendirme: M.Ö 540 - 480

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 123 ve ayrıca Koldewey and Puchstein, Griechische Tempel I, s.152

Katalog No: 28 HYMETTOS DAĞI HERAKLES KUTSAL ALANINDAN SUNAK

Tipi: Alçak anıtsal sunak tipi , dikdörtgen ve sabittir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Attika'da bulunan Hymettos Dağı Herakles Kutsal Alanının içinde, rustik alan olarak adlandırılan yerdedir. Pausanias da kitabında bundan bahsetmiştir.(*Pausanias 1.32.2*)

Adanan tanrı: Herakles

Ölçüleri: 4.80 x 2.00 m.

Tarihlendirme: Arkaik Döneme tarihlenmektedir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 110

Katalog No: 29 SELİNUS BASAMAKLI

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. 6 basamağa sahiptir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Selinus B Tapınağı olarak adlandırılan tapınağın doğusunda yer alır.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 25 x 8 m.

Tarihlendirme: M.Ö Geç 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 188-9

Katalog No: 30 AEGİNA APHAİA 2

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınak önünde yer alır. Doğusunda merdivene benzer buluntulara rastlanmıştır. Rampanın sonundadır.

Adanan tanrı: Olympos tanrıları ile beraber Aegina'da tapım gören ağların ve balık avının tanrıçası Briomartis (Bu tanrıçaya Aeginalılar "gözden kayboluveren" anlamına gelen Aphaia adı ile seslenir ve yakarırdı.)

Ölçüleri: 28.50 x 13.80 m.

Tarihlendirme: M.Ö 490

Kaynakça: Yavis, 1949, s.125

SABİT PLANLI ARKAİK KARE SUNAKLAR

Katalog No: 31 OLYMPIA RHEA

Tipi: Kare planlı, sabit sunak, Yavis'in kitabında Basamaklı Anıtsal Sunak Tipi olarak adlandırılmıştır.

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu yeri: Selinus Hazine Dairesi ile Kyrene Hazine Daireleri arasındadır. Üst terasta bulunur.

Adanan tanrı: Rhea ya da Ge olabilir. Bu altarın kadınsal üremenin ve vahşi dağların Titan tanrıçası ve aynı zamanda Zeus'un annesi olan Rhea'ya ait olduğunu Pausanias belirtmiştir. Ancak bir dönem Olympia hafiri olan Gardner, yer tanrısı Ge'ye ait olduğunu belirtir. (Gardner, Olympia, s.196-221)

Ölçüleri: 5.40 x 5.40 m.

Tarihlendirme: M.Ö 7.yy ya da 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 121, Dörpfeld, Alt Olympia, s.28-72

Katalog No: 32 Levha: 8A AKRAGAS DEMETER-KORE 9

Tipi: Kare planlı sabit sunak Yavis kitabında bu sunağı, Törensel olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Kutsal alan içinde 2. Sınırlandırılmış Bölge olarak adlandırılan yer ile Tapınak 1'in arasında yer alır.

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: 4.50 x 4.50 m. Oldukça büyük boyutlu kare bir sunaktır.

Tarihlendirme: M.Ö 6. yy

Kaynakça: Marconi, Agrigento Arcaica, s.19 -38, Yavis, s.103, fig.25

SABİT PLANLI ARKAİK YUVARLAK SUNAKLAR

Katalog No: 33 KLAROS YUVARLAK SUNAK

Tipi: Yuvarlak planlı sabit sunak

Malzeme: Taş temel üzerine mermer

Buluntu yeri: Klaros A Sunağının bulunduğu yerde ve onun alt katmanında

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: yaklaşık 6 m. çapındadır

Tarihlendirme: Yapılan sunulardan M.Ö 7.yy sonları olduğu anlaşılmıştır. Ancak, sunağın taş dolgusu içinde protogeometrik ve subgeometrik seramik parçaları ve pişmiş toprak boğa figürinleri ele geçmiştir. M.Ö 7. yüzyılın sonlarına doğru yapılan bu sunağın yaklaşık 50 yıl süresince kullanıldığı ve burada Apollon'a kurbanlar sunulduğu anlaşılmaktadır. M.Ö 6. yüzyılın ortalarına doğru terk edilen bu sunağın üzerine daha büyük boyutlarda dikdörtgen bir başka sunak (A Sunağı) yapılmış ve yuvarlak sunak bu yapının altında kalmıştır.

Kaynakça: Soner Liman tez, s. 15 ve Nuran Şahin, 1998, s.42

Katalog No: 34 MİLETOS YUVARLAK

Tipi: Sabit yuvarlak sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Miletos Delphinion içindedir

Adanan tanrı: Apollon, Ancak üzerinde Hecate'nin üç rahibine adanmış bir Boustrophedon görülmektedir.

Ölçüleri: Çapı belli değildir, ancak 0.82 m yüksekliğindedir.

Tarihlendirme: Helenistik tabakada bulunmuştur. Ancak yapım tarihi muhtemelen M.Ö 6 yy'a kadar uzanır, Bu tarih ise Boustrophedon'un üstünde görülen harfler neticesinde anlaşılmıştır.

Kaynakça: Yavis, 1949, s.136

SABİT PLANLI KLASİK KARE SUNAKLAR

Katalog No: 35 Levha: 8B ve 35 ATİNA 12 TANRI

Tipi: Kare planlı peribolos duvarına sahip ana sunağı kareye yakın dikdörtgen olan, taş duvarlarla çevrili, doğu ve batıdan girişi bulunan sunak

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Atina Akropolis merkezde bulunur ve cadde uzaklıklarını ölçmek için merkezi nokta görevi görür

Adanan tanrı: 12 Olympos tanrısı ve M.Ö 5.yy'dan itibaren, muhtemelen içinde bulunduğu alanın aynı zamanda bir sığınma evi (darülaceze) olarak da kullanıldığından Şefkat tanrıçasına da atfedilmiştir. (Pity-merhamet altarı olarak da adlandırılır) Ara Pacis Augustae yapısına da esin vermiş hatta modellik etmiştir.

Ölçüleri: Belirtilmemiş

Tarihlendirme: M.Ö 522-425

Kaynakça: <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0039%3Ahead%3D%2330>

SABİT PLANLI KLASİK DİKDÖRTGEN SUNAKLAR

Katalog No: 36 DELPHI KLASİK

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Siyah kireç taşı ve mermer.

Buluntu yeri: Tapınağın önünde yer alır.

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: 8.50 x 2.20 m

Tarihlendirme: M.Ö 500 - 479

Kaynakça: Yavis, 1949 s.125

Katalog No: 37 DELOS POSEİDEİON

Tipi: Dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, anta'ya sahip, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Sunağın yakınında metal bir sunu tablası ve bir perrirhanterion (küvet biçimli büyük boyutlu pişmiş toprak kap)

Malzeme: Taş kaideye sahiptir.

Buluntu yeri: Delos Poseideion kutsal alanında

Adanan tanrı: Poseidon

Ölçüleri: 3.71 x 2.61 m.

Tarihlendirme: Klasik Çağa tarihlenir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 184

Katalog No: 38 AKRAGAS L

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. Kısa kenarda bant benzeri alçak 3 basamak bulunur.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Akragas L Tapınağı doğusundadır.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir. Ancak şehrin temel tanrıçası Hera'dır.

Ölçüleri: 15.37 x 8.15 m.

Tarihlendirme: M.Ö 5.yy ortaları

Kaynakça: Yavis, 1949, s.186

Katalog No: 39 AKRAGAS HERA

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. 10 basamaklıdır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Akragas Hera Tapınağı önünde, doğudadır.

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 29.80 x 2.60 m.

Tarihlendirme: M.Ö 480-440

Kaynakça: Yavis, 1949, s.186

Katalog No: 40 AKRAGAS OLYMPIEİON

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Akragas Olympia Tapınağı önündedir.

Adanan tanrı: Zeus Olympios (Yerüstü Tanrısı Sıfatı ile)

Ölçüleri: 56 x 26 m.

Tarihlendirme: M.Ö 480-440

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 186

Katalog No: 41 ATİNA PARTHENON

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer ve taş temel

Buluntu yeri: Hekatompedon (yüz ayaklık bir ölçü birimi) olarak adlandırılan Eski Tapınak önündedir. Zira bu tapınağa aittir.

Adanan tanrı: Athena Parthenos (Genç Kız Athena)

Ölçüleri: 15 x 6 m.

Tarihlendirme: M.Ö Geç 5.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 186

Katalog No: 42 ATİNA DİONYOSOS

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir. Ancak güneydoğusunda konumlanmıştır.

Adanan tanrı: Dionysos

Ölçüleri: 11.50 x 30 m.

Tarihlendirme: M.Ö 4.yy ortaları

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 187

Katalog No: 43 KYRENE KLASİK

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. 4 basamaklıdır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: 22.08 x 5 m. ve yük. 2.40 m.

Tarihlendirme: M.Ö 4.yy ortaları

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 187

Katalog No: 44 EPİDAUROS ASKLEPIOS

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Epidauros Asklepios Tapınağı doğusundadır.

Adanan tanrı: Asklepion

Ölçüleri: 16 x 3.50 m.

Tarihlendirme: M.Ö 380

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 188

Katalog No: 45 NEMEA ZEUS

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. Tek basamaklıdır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Zeus

Ölçüleri: 40.58 x 2.42 m. pln üzerine inşa edilmiştir.

Tarihlendirme: M.Ö 4.yy ya da sonrası

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 188, AJA XXXI, 1927, s.422, fig.1

Katalog No: 46 PAESTUM KLASİK

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. Tek basamaklıdır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Poseidon Pater

Ölçüleri: 10.05m. x 2.89 m. (korunan ölçü)

Tarihlendirme: M.Ö 440

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 188

Katalog No: 47 TEGEA ATHENA ALEA

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. Ayrıca Pausanias da bu sunaktan bahsetmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Athena Alea

Ölçüleri: 23 x 10.90 m. (korunan ölçüleri)

Tarihlendirme: M.Ö 4.yy sonları

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 191

Katalog No: 48 ATİNA ASKLEPIOS KLASİK

Tipi: Dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, belirlenememiş tipler arasında inceler.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Asklepios

Ölçüleri: 6 x 3.50 m.

Tarihlendirme: M.Ö 4.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 192

Katalog No: 49 DELOS EİLEİTHYAİON

Tipi: Dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, belirlenememiş tipler arasında inceler.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 4.15 x 2.40 m.

Tarihlendirme: Klasik Çağ

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 193

Katalog No: 50 DELOS ARTEMİS

Tipi: Dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, belirlenememiş tipler arasında inceler.

Malzeme: Granit bloklardan oluşur. Çok fazla kalıntı ele geçmemiştir.

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Artemis

Ölçüleri: 6 x 3 m.

Tarihlendirme: M.Ö 5.yy sonu

Kaynakça: Yavis, 1949, s.193

Katalog No: 51 RHAMNOS NEMESİS

Tipi: Dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, belirlenememiş tipler arasında inceler.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Nemesis (adil cezalandırma ve kızgınlık tanrıçası)

Ölçüleri: 7.70 x 3.25 m.

Tarihlendirme: M.Ö 430

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 196

Katalog No: 52 Levha: 9A PERACHORA KLASİK

Tipi: Dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, alçak anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Hera Akraia : Akraia Nehir-Tanrı Asterion’un 3 kızından biridir ve Hera’nın rahibelerindedir. (Ancak Akraia aynı zamanda Tepelerin tanrıçası anlamına gelen bir unvandır ve burada bu anlamında kullanılmış da olabilir.)

Ölçüleri: 5 X 2.06 (Korunmuş ölçüler)

Tarihlendirme: M.Ö 5.yy sonu 4.yy başı

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 204, fig.52

SABİT PLANLI HELLENİSTİK KARE SUNAKLAR

Katalog No: 53 Levha: 9B LAGİNA HEKATE

Tipi: Kare planlı, basamaklı, sabit

Malzeme: Taş temel, mermer döşeme

Buluntu yeri: Lagina, Hekate Tapınağı yakınlarından

Adanan tanrı: Hekate

Ölçüleri: Belirtilmemiş

Tarihleme: M.Ö 2.yy’ın son çeyreği

Kaynakça: www.archaeology-classic.com internet adresi ve M . Şahin, 2002, 73-74

Katalog No: 54 Levha: 10B PRIENE ATHENA

Tipi: Kare planlı, sabit platformlu tapınak sunağı, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında kolossal (büyük boyutlu) sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş temel – Mermer döşeme

Buluntu yeri: M.Ö 325 tarihli Hellenistik Priene –Athena tapınağının 12 m. doğusunda ve aynı eksen üzerindedir.

Adanan tanrı: Athena’ya ve M.Ö geç 1.yy’ den itibaren tanrılaştırılmış Augustus’a adanmıştır.

Ölçüleri: (rekonstrüksiyonel ölçüler) uzunluk: 13.20m./ genişlik: 7.12 m. korunmuş yükseklik: 1.75 m.

Dönem-tarih: M.Ö Erken 2.yy (Tarihleme üzerinde bulunan kabartmalardan yapılmıştır.Ayrıca ait olduğu Priene Athena tapınağının tarihi olan M,Ö 4.yy 2. yarından daha geç bir dönemde olduğu kesindir.)

Kaynaklar: Yavis, 1949, s.198, Pullan,Antiquities of İonia, IV, 1881 (ilk kez bu kaynakta bahsi geçmektedir.) Wiegand & Schrader, Priene, 1904, 120-126, figs. 91-98
<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/image?lookup=Perseus:image:1990.20.0059>

Katalog No: 55 Levha: 12B KOS DİONYSOS

Tipi: Kare planlı, sabit

Malzeme: Taş temel, mermer döşeme

Buluntu yeri: Kos Dionysos tapınağı yakınında

Adanan tanrı: Dionysos

Ölçüleri: Belirtilmemiş

Dönem-tarih: M.Ö 3.yy

Kaynaklar: www.travel-to-kos.com

SABİT PLANLI HELLENİSTİK DİKDÖRTGEN SUNAKLAR

Katalog No: 56 Levha: 11 MAGNESİA ARTEMİS LEUKOPHYRENE

Tipi: Basamaklı, dikdörtgen planlı, sabit sunak, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında kolossal (büyük boyutlu) sunaklar arasında değerlendirmiştir. Bulunan yapı elemanlarına göre, sütun ve yarım sütunlu portikolarla çevrilidir. Üst yapısı İon tipindedir. Sunağın tipi ile ilgili tartışmalar mevcuttur. Klaros tapınağında olduğu gibi hayvan bağlama demirlerinin izleri hala görülmektedir.

Malzeme: Traverten temel, mermer plakalarla döşeme

Buluntu yeri: Magnesia ad Meandrum, Artemis Leukophyrene Tapınağı önünde batıda yer alır.

Adanan tanrı: Sunak kabartmalarında 12 Tanrı'nın yer aldığı var sayılır. 3.15 m. yükseliğe sahip kabartmaları Pergamon Zeus Sunağını geride bırakan niteliktedir.

Ölçüleri: 15.80 x 23.10 m. 15 basamaklı olarak rekonstrüksiyon edilmiştir.

Dönem-tarih: İ.Ö 220 (ancak tartışmalıdır)

Kaynaklar: M. Şahin, *Anadolu'lu Bir Mimar Hermogenes*, İstanbul, 2002, s. 23-24, resim 40-41, Yavis, 1949, s. 197, Orhan Bingöl, *Menderes Magnesia'sı*, 1998, s.36-41

Katalog No: 57 Levha: 10A PRİENE MISIR TANRILARI KUTSAL ALANINDAN SUNAK

Tipi: Sabit dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, kısa kenarı basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Kutsal alanda yer alır

Adanan tanrı: Mısırlı Tanrılar – İsis, Serapis, Anoubis ve yenilmez Herakles

Ölçüleri: 14.60 x 7.31 m.

Tarihlendirme: M.Ö 3.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 191 ve Wiegand&Schrader, Priene, s.70, fig.82

Katalog No: 58 Levha: 12A KOS ASKLEPEION

Tipi: Kare planlı platform üzerinde, dikdörtgen planlı sabit sunak, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında kolossal (büyük boyutlu) sunaklar arasında değerlendirmiştir. Çünkü, kuzey, güney ve doğusu sütunlarla çevrilidir. Batıda ise merdiven bulunmaktadır.

Malzeme: Taş temel, mermer döşeme

Buluntu yeri: Kos Asklepeion kutsal yapısının ortasında üstü açık bir alanda bulunuyor olmalıdır.

Adanan tanrı: Asklepios

Ölçüleri: 11.78 x 7.83 m.

Tarihleme: M.Ö 3. yy.

Kaynakça: Yavis, 1949, s.197 ve www.travel-to-kos.com

Katalog No: 59 Levha: 13A SYRAKUSA HIERON II

Tipi: Dikdörtgen planlı, sabit sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. Rampaya sahiptir ayrıca sütunları da bulunmaktadır.

Malzeme: Temeli taştandır.

Buluntu yeri: Syrakusa, Tiyatro yapısının güneyinde, 1 stadion (yaklaşık 177.6 m.) uzaklıktadır. 6 basamaklı podyum üzerinde yer alır.

Adanan tanrı: Zeus Eleutherios (Kurtarıcı) – Syrakusa tiranı Hieron II adamıştır.

Ölçüleri: 194.95 x 20.85 m. plan üzerindedir.

Tarihleme: M.Ö 269-215

Kaynakça: www.perseus.tufts.edu adresi ile beraber Yavis, 1949, s.189, fig.47

Katalog No: 60 DELOS E

Tipi: Dikdörtgen planlı, sabit sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. En az bir basamağı bulunduğu ve semitik tipte olduğu belirtilmiştir.

Malzeme: Mermerden ancak temeli granittir.

Buluntu yeri: Delos Kynthos Dağında bulunur.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 4.20 x 4.40 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 187-8

Katalog No: 61 ORCHOMEROS ARTEMIS

Tipi: Dikdörtgen planlı, sabit sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Arcadia’da bulunan Orchomeros kutsal alanındadır. Ancak kesin olarak konumlandırılmamıştır.

Adanan tanrı: Artemis

Ölçüleri: 17.30 x 3.54 m.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem (M.Ö 3.yy)

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 188

Katalog No: 62 SPARTA, EUROTAS

Tipi: Dikdörtgen planlı, sabit sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında kısa kenardan basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir. 8 basamaklıdır.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Eurotas: Sparta’da bulunan bir nehir. Sparta’lılar bu nehirde yıkanır, genç kızlar ve delikanlılar bunun kenarında spor şenlikleri yaparlardı.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 23.60 x 6.60 ölçülerinde platform üzerine kuruludur.

Tarihlendirme: M.Ö 2. yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 191

Katalog No: 63 MAGNESİA ZEUS SOSİPOLİS

Tipi: Dikdörtgen planlı sabit sunak

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Magnesia

Adanan tanrı: Zeus Sosipolis (Elis Bölgesi koruyucu tanrısı)

Ölçüleri: 4.50 x ?

Tarihlendirme: M.Ö 2.yy başı

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 194, Şahin, 2002, S.65

Katalog No: 64 PAESTUM DOR-KORİNTH TAPINAĞI

Tipi: Dikdörtgen planlı, sabit sunak. (Kesin değildir.) Etrüsk özellikleri taşır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Agora önündedir.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 4.88 x 2.44 m.

Tarihlendirme: M.Ö Erken 3. yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 194

Katalog No: 65 KORİNTH ASKLEPIOS-HYGiEİA

Tipi: Dikdörtgen planlı, sabit sunak. Çok iyi korunmamıştır.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Sağlık Tanrısı Asklepios ve kızı Hygieia

Ölçüleri: 8 x 1.50 m.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 195

Katalog No: 66 Levha: 13 B PERGAMON ZEUS SUNAĞI

Tipi: Sabit dikdörtgen basamaklı sunak, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında kolossal (büyük boyutlu) sunaklar arasında değerlendirmiştir. Üç tarafı duvar ve sütunlarla çevrilidir. Batıda ise yukarı doğru uzanan 24 basamaklı merdiven görülür. Dolayısıyla giriş batıdandır.

Malzeme: Mermerdendir. Ayrıca üzerinde Olympos tanrılarını simgeleyen çok zengin bir kabartma grubu yer alır.

Buluntu yeri: Pergamon – Pergamon Athena Tapınağının güneyinde

Ölçüleri: 5623 metrekarelik bir teras üzerinde, asıl yapı 35.64 m x 33.40 m. ölçülerindedir. Tüm bina galerileri ve onları taçlandıran akroterleri ile beraber yaklaşık 10 m. yüksekliğindedir. Asıl kurban sunağının bulunduğu alan duvardan duvara 26 m. en ve 16 m. derinliğe sahiptir.

Adanan Tanrı: Başta Zeus olmak üzere tüm Olympos Tanrı ve Tanrıçaları

Tarihleme: M.Ö 170 – 159 arasında yaptırıldığı ve asla bitirilemediği belirtilmiştir.

Kaynak: Akurgal, 1998, s.266 – 268 ve Smith, 2002, sf.161 Yavis, 1949, s.197-8, fig. 48, Radt, 2002, s.167-178

Katalog No: 67 Levha: 14A KLAROS B

Tipi: Sabit, dikdörtgen planlı sunağın basamakları korunmuş olup Hellenistik tapınakla çağdaştır ve Roma döneminde de kullanılmıştır. Yapımı öncesinde burada geçici bir sunak varlığı belirtilmiştir. İki kült masası olduğu ileri sürülen sunaktan, pişmiş topraktan, çok sayıda Iyrist Apollon heykelciği ve bronzdan defne yaprakları ele geçmiştir. Ayrıca demir halkalı kurban hayvanı bağlama blokları yani hekatombalar, kutsal alanın önemli yapılarıdır. Blokların birçoğunda demir halkalar sağlam ele geçmiştir. (bkz. Levha 14 A1)

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Klaros, Apollon Tapınağının 26 m. doğusunda yer alır.

Adanan tanrı: Apollon, ancak Roma Dönemi'nde, Dionysos kültü de eklenerek yeni bir tadilat geçirir ve bu şekilde kullanılmaya başlanır.

Ölçüleri: 9 x 18,45 m. boyutlarındadır.

Tarihleme: M.Ö Geç 2.yy

Kaynakça: Şahin, 1998, s.44-8

Katalog No: 68 Levha: 14B KLAROS G

Tipi: Dikdörtgen planlı, sabit sunak. G Sunağı olarak anılmakla beraber Artemis Sunağı olarak da adlandırılır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Artemis Tapınağı doğusundadır.

Adanan tanrı: Artemis

Ölçüleri: 3.50 x 1.50 m. . boyutlarında ve daha küçük dikdörtgen bir sunağın temelleri üzerine oturtulmuş durumda ortaya çıkartılmıştır.

Tarihlendirme: M.Ö 3.yy

Kaynakça: Şahin, 1998, s.44-8

Katalog No: 69 Levha: 15 TEOS DİONYSOS

Tipi: Sabit, dikdörtgen planlı sunak tipi, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında basamaklı anıtsal sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş temel ele geçmiştir.

Buluntu yeri: Teos, Dionysos tapınağının doğuya bakan girişi önünden 17 m. uzağındadır.

Adanan tanrı: Dionysos

Ölçüleri: 24 x 8 m. olabilir ancak tartışmalıdır.

Tarihleme: M.Ö 200

Kaynakça: M . Şahin, *Anadolu'lu Bir Mimar Mimar Hermogenes*, İstanbul, 2002, s. 24-27, resim 46, Yavis, 1949, s.191

SABİT PLANLI ROMA DÖNEMİ DİKDÖRTGEN SUNAKLARI

Katalog No: 70 Levha: 16A EPHEOS İMPARATORLAR TAPINAĞI YAKININDAKİ SUNAK

Tipi: Dikdörtgen (U Benzeri plana sahip) sabit sunak tipi, az sayıda bulgu ele geçmiştir bu nedenle tipi tam bir belirginlik göstermemektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Ephesos, İmparatorlar Tapınağı olarak bilinen yapının doğusunda, bir podyumun üzerinde

Ölçüleri: 24 x 34 m. ölçülerindeki tapınağa altı basamakla çıkılmaktaydı. Sunak kalıntıları az olduğundan belirgin ölçülendirme elimizde değildir.

Adanan tanrı: Tanrılaştırılmış Domitius ve ataları onuruna inşa edilen tapınak ve sunak, Domitianus'un damnatio memorae'ye uğraması neticesinde babası Vespasianus'a adanmıştır.

Tarihleme: M.S 82-96 (Domitianus)

Kaynakça: Scherrer, 2000, s.92,

Katalog No: 71 Levha: 16B THASOS POSEİDON ROMA

Tipi: Sabit, Dikdörtgen planlı sunak, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Temenos duvarı dışında ön kısımdadır.

Adanan tanrı: Poseidon

Ölçüleri: 1.08 m. yüksekliğinde, 1.92 x 1.61 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Roma Dönemi

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 185, fig.87

Katalog No: 72 NOTION ATHENA

Tipi: Dikdörtgen planlı, sabit sunak.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Athena

Ölçüleri: 8.40 x 6.10 m.

Tarihlendirme: Hadrian Dönemi

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 196

Katalog No: 73 Levha: 17 ARA PACIS AUGUSTAE

Tipi: Sabit, dikdörtgen planlı sunak

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Roma – Campus Martius

Ölçüleri: yük. 6m., gen. 11.625m.(kuzey-güney) x 10.55 m.(doğu-batı)

Adanan tanrı: Tanrılaştırılmış Augustus

Tarihleme: M.Ö 13 yılında adanmış, M.Ö 9 yılında tamamlanmıştır.

Kaynakça: M.Wheeler-Roma Sanatı ve Mimarlığı-s.158-161 ve

Katalog No: 74 ARA PIETATIS SUNAĞI

Tipi: Sabit

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Roma-Via Flaminia (Flaminia'nın altın yolu olarak bilinen yer)

Ölçüleri: Bilinmemektedir.

Adanan tanrı: Tanrılaştırılmış Tiberius

Tarihleme: M.S 1.yy

Kaynakça: Kleiner, Roman Sculpture, s.143-144, resim 119

• PORTATİF SUNAKLAR

ARKAİK ÖNCESİ DİKDÖRTGEN PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 75 Levha: 2B SAMOS HERAİON 1

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu sunağı non-otokton tipler arasında, Törenselle (Ceremonial) olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Kerpiç ve taş

Buluntu yeri: Rhoikos Sunağı altında

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 2.40 x 1.30 m.

Tarihlendirme: M.Ö Erken 10.yy, Erken Bronz Çağı'na kadar gittiği belirtilmiştir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s.97, fig. 67, Tsakos, 2003, s.22

Katalog No: 76 Levha: 2B SAMOS HERAİON 2

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu sunağı non-otokton tipler arasında, Törenselle (Ceremonial) olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Kerpiç ve taş

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 3.30 x 2.30 m.

Tarihlendirme: M.Ö Orta 9.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.97, fig. 67

Katalog No: 77 ARTEMİS ORTHİA 1

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu sunağı Alçak anıtsal sunak olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Taş ve mermer

Buluntu yeri: Kutsal alanın içinde

Adanan tanrı: Artemis Orthia (Dik yamaçlar yalçınlar tanrıçası sıfatıdır. Artemis Lakedaimon ve Sparta'da bu adla da tapım görmektedir.)

Ölçüleri: 2.20 x 1.70 m.

Tarihlendirme: M.Ö Orta 9.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.109, ve www.theoi.com adresinden mitolojik alanda yararlanılmıştır.

Katalog No: 78 EPHEOS GEOMETRİK

Tipi: Dikdörtgen planlı baldaken (üzerinde kült heykeli bulunan dikdörtgen altlık) yada sunak. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu sunağı Törenselle (Ceremonial) olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Taştan yapı kül yığınları ile zenginleştirilmiştir.

Buluntu yeri: Artemision'un avlusu içinde kalacak olan 4x8 sütunlu 13.5x6.5 m ölçülerindeperipteros tapınağının cella'sındadır.

Adanan tanrı: Artemis Ephesia

Ölçüleri: 2.0 x 1.90 m.

Tarihlendirme: M.Ö 8.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 98, S.46, res.1-2

ARKAİK DİKDÖRTGEN PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 79 Levha: 18A AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 4

Tipi: Dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermerdendir. Tepesinde düzensiz bir çukur bulunur.

Buluntu yeri: Kutsal alan 2'nin doğu odasında.

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: 1.02 x 0.96 m

Tarihlendirme: M.Ö 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.135, fig.27

Katalog No: 80 Levha: 18A AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 6

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak Yavis kitabında bu sunağı, Törenselle olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Kutsal alan içinde 2. Sınırlandırılmış Bölge olarak adlandırılan yerin girişinin hemen önünde yer alır.

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: 2.75 x 2.22 m.

Tarihlendirme: M.Ö 6. yy

Kaynakça: Marconi, Agrigento Arcaica, s.19 -38, Yavis, s.103, fig.25

Katalog No: 81 Levha: 8A AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 13

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak Yavis kitabında bu sunağı, Törenselle olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak 1'in güneyinde, Dioskurlar Tapınağı'nın batısında yer alır.

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: 2.90 x 1.70 m.

Tarihlendirme: M.Ö 6. yy

Kaynakça: Marconi, Agrigento Arcaica, s.19 -38, Yavis, s.103

Katalog No: 82 Levha: 8A AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 14

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak Yavis kitabında bu sunağı, Törenselle olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak 1'in güneyinde, Dioskurlar Tapınağı'nın batısında yer alır.

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: 2.50 x 1.80

Tarihlendirme: M.Ö 6. yy

Kaynakça: Marconi, Agrigento Arcaica, s.19 -38, Yavis, s.103

Katalog No: 83 Levha: 18B SELINUS ZEUS MEILICHIOS

Tipi: C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmiştir. Aslında korunmuş iki adet kaideden ibarettir. Ancak muhtemelen bir sunağa işaret etmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınak önünde doğuda yer alır. Batında ise rahiplerin durduğu platform görevi gören taş duvar çıkıntısı yer alır.

Adanan tanrı: Kutsal alana adını veren Zeus Meilichios kültü, Zeus'un yılan biçimli kitonyen özelliğini taşımaktadır. Ancak bu sunağın adandığı tanrıça Selinus'ta Zeus ile beraber tapım gören Pasikroteia'dır. Zaten muhtemelen burada söz konusu olan ikiz sunak tipi yeraltı tanrılarına işaret eder.

Ölçüleri: 1.30 x 0.90 m.

Tarihlendirme: M.Ö 6 yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.134, fig.49

Katalog No: 84 ATİNA ZEUS

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak Yavis kitabında bu sunağı, Törenselle olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Taş, kısım kısım mermer de kullanılmıştır.

Buluntu yeri: Agora içinde M.Ö 6.yy tapınağının doğusunda bulunmaktadır.

Adanan tanrı: Zeus Agoraios (Pazarların koruyucusu görevinde bulunan Zeus)

Ölçüleri: 3.65 x 1.22 m.

Tarihlendirme: M.Ö 6 yy'ın 3. çeyreği

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 102

Katalog No: 85 ATİNA/ ATHENA – NİKE

Tipi: Portatif dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, törenselle sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Agora içinde Athena-Nike Tapınağı doğusunda

Adanan tanrı: Athena ve zafer tanrıçası Nike

Ölçüleri: 1.80 x 1.30 m.

Tarihlendirme: 6.yy'ın 3. çeyreği

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 101

Katalog No: 86 Levha: 6A SELİNUS DEMETER MALOPHOROS 2

Tipi: Portatif dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, dikdörgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Selinus'ta Demeter Malophoros Kutsal Alanında bulunmaktadır.

Adanan tanrı: Demeter Malophoros (koyun ya da elma taşıyan anlamında kullanılan bu sıfat yeryüzü nimetlerini taşıyan Demeter'e Selinus'da atfedilmektedir.) ve aynı zaman da tüm yeraltı tanrıları.

Ölçüleri: 1.26 x 1.06 m

Tarihlendirme: M.Ö 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.132, fig.36

ARKAİK KARE PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 87 LOCRI

Tipi: Kare biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, törensel çukur sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Locri Epizephryii erken İonik tapınakta cella'nın güney batı köşesinde, iç kısımda bulunur.

Adanan tanrı: Tüm yer altı tanrıları

Ölçüleri: 1.55 x 1.55 m

Tarihlendirme: M.Ö erken 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.128

Katalog No: 88 Levha: 18A AKRAGAS DEMETER-KORE 7

Tipi: Kare biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, çukur törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: İkinci kutsal alının dışında güney duvarının önünde

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: 2.22 x 2.22 m

Tarihlendirme: M.Ö Erken 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.128, , fig.27 ve 62

Katalog No: 89 ORTYGİA ATHENA KARE

Tipi: Kare biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, çukur törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Syrakusa Ortygia’daki Athena tapınağı yakınındadır. Ancak tapınağa bağlantılı değildir. Konum olarak da kutsal alanda bulunan M.Ö 5.yy tapınağının kuzeyinde yer alır.

Adanan tanrı: Athena

Ölçüleri: 1.33 x 1.33 m

Tarihlendirme: M.Ö Geç 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.129

KLASİK DİKDÖRTGEN PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 90 ATİNA ZEUS-ATHENA PHRAİTROİ

Tipi: Dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, dikdörtgen monolitoid sunaklar arasında değerlendirmiştir. Üst köşelerinden biri kırıktır. Kabartmalar bulundurmaktadır.

Malzeme: Hymettos mermerinden yapılmıştır. Temeli ise anakayaya oyulmuştur.

Buluntu yeri: Kutsal alanın batı köşesindedir.

Adanan tanrı: Zeus ve Athena Phraitroi’ye adanmıştır. Phraitroi sıfatı kardeşliği simgeleyen tanrılara adanan bir sıfattır. Üzerinde bulunana adak yazısında geçen Zeus Phraitroi ve Athena Phraitroi yazısından anlaşılmıştır.

Ölçüleri: 0.80 x 0.58 m. ölçülerinde ve 0.57 m. yüksekliğindedir.

Tarihlendirme: Geç 4.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 168, Hesperia, VII, 1938, S.612-19

Katalog No: 91 OLYNTHOS A8

Tipi: Portatif dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, dikdörtgen monolitoid sunaklar arasında değerlendirmiştir. Stükolu (renkli sıva) yüzeye sahiptir. Kabartmalar bulundurmaktadır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Olynthos’da bulunan A8 Evi’nde pastasın köşesindedir.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.42 m yükseklikte, 0.67 x 0.42 m.

Tarihlendirme: Erken 4.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 169

Katalog No: 92 Levha: 35 ATİNA AGORA KLASİK

Tipi: Portatif dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Hymettos mermerinden yapıldığı belirtilmiştir.

Buluntu yeri: Atina Agora'sında 12 Tanrı sunağının peribolosunda

Adanan tanrı: Athena ve diğer Olympos tanrıları

Ölçüleri: 2.16x 0.96 m.

Tarihlendirme: Klasik Dönem olması muhtemeldir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s 179

Katalog No: 93 Levha: 35 ATİNA AGORA METER

Tipi: Portatif dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Aeschines isimli Romalı tarihçinin bu sunaktan bahsettiği kaynaklarda geçmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Zeus Stoasının güneyinde yer alır.

Adanan tanrı: Meter (Ana Tanrıça)

Ölçüleri: 7.40 x 6.80 m plan üzerine yapılmıştır.

Tarihlendirme: M.Ö 4.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s 179 ve Hesperia, VI, 1937, s.16-7

Katalog No: 94 DELOS KLASİK

Tipi: Portatif dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermerden yapılmıştır. Ancak temeli granittendir.

Buluntu yeri: Delos'ta bulunan Kynthos Dağı kutsal alanında yer alır.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 2.20 x 1.00 m.

Tarihlendirme: Klasik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 179

Katalog No: 95 Levha: 18C DELOS HERA

Tipi: Portatif dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Kabartmalar bulundurmaktadır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınağın önünde (güneyinde) yer alır.

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 2.22 x 1.36 m. ölçülerindedir. 1.64 m. yüksekliktedir.

Tarihlendirme: Klasik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 179, fig.84

Katalog No: 96 OLYNTHOS A5

Tipi: Portatif, bariyerli dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Palmet, antefiks gibi kabartmalar bulundurmaktadır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Olynthos’ta A5 olarak isimlendirilen evin içindedir.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 1.02 x 0.75m. yük.0.57 m.

Tarihlendirme: M.Ö 5.yy’ın 2. yarısı

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 180

Katalog No: 97 OLYNTHOS ÇOK RENKLİ EV

Tipi: Portatif, bariyerli dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Kabartmalar bulundurmaktadır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Olynthos’ta “Çok Renkli Ev” olarak isimlendirilen evin içindedir.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 1.20m. x ?

Tarihlendirme: M.Ö 5.yy’ın 2. yarısı

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 180

Katalog No: 98 OLYNTHOS KİREMİTLİ EV

Tipi: Portatif, bariyerli dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Kabartmalar bulundurmaktadır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Olynthos’ta “Kiremitli Ev” olarak isimlendirilen evin içindedir.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.94 x 0.64 m.

Tarihlendirme: M.Ö 5.yy’ın 2. yarısı

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 180

Katalog No: 99 Levha: 19A SELİNUS KÜÇÜK METOPLU TAPINAK

Tipi: Portatif, dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, anta’ya sahip, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. 3 basamağa sahiptir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Selinus’da “Küçük Metoplu Tapınak” olarak adlandırılan tapınağın 4.40 m. güneyindedir.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 2.73 x 2.65 m. ölçülerindedir. 16 x 5.90 m. plan üzerine kurulmuştur.

Tarihlendirme: M.Ö 5.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.184, fig.37

Katalog No: 100 Levha: 16B THASOS POSEİDON KLASİK

Tipi: Portatif, dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, anta'ya sahip, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Thassos Poseidon kutsal alanı içindedir

Adanan tanrı: Poseidon

Ölçüleri: 3.40 x 2.10 m.

Tarihlendirme: M.Ö 4.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 185

Katalog No: 101 THORİKOS TİYATRO

Tipi: Portatif dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, belirlenememiş tipler arasında inceler.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tiyatro içindedir. Adak anıtı da olabilir.

Adanan tanrı: Dionysos

Ölçüleri: 4.10 x 1.90 m.

Tarihlendirme: M.Ö 5-3. yy'lar arasına verilir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 195

Katalog No: 102 ERETRİA TİYATRO

Tipi: Portatif dikdörtgen biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, belirlenememiş tipler arasında inceler.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tiyatro içindedir.

Adanan tanrı: Dionysos

Ölçüleri: 7.30 x 4.20 m.

Tarihlendirme: M.Ö 4.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 195

KLASİK KARE PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 103 Levha: 19B ATİNA KARE PORTATİF

Tipi: Üç tarafında alçak kabartma figürler bulunan kare portatif sunak, kült eşyası olarak kullanılmış olabilir.

Malzeme: Beyaz Pentelikon mermerinden

Buluntu yeri: Atina

Adanan tanrı: Bir yüzünde Hermes Kriophoros (koyun taşıyan Hermes), çıplak ve sakallı olarak sağa dönük, ayakta tasvir edilmiştir. Sol kolu üzerinden attığı chylamys giymekte ve sol kolunda kerykeion (habercilik asası) taşımaktadır. Kafasının etrafında bir şerit bulunmaktadır. Diğer yüzde, bir kadın figürü belki Aphrodite, ¾'lük duruşla, sağa dönük biçimdedir. İnce bir chiton ile kısa kıvrımlı bir giysi giymekte ve sol koluyla bir kısmını tutarak omzu üzerinden attığı bir örtü taşımaktadır.

Ölçüleri: Sunağın orijinal hali elimizde bulunmakla beraber, yalnız üst kısmı korunmuş, arka bölümü kabaca yontularak boş bırakılmıştır. Önde, sol alt köşe kırıktır. İkinci kullanıma bağlı olarak, solda yapılan üçüncü kabartma, çizilmiştir ve üstteki yüzey de çukurludur. Tüm yüzeyler ciddi biçimde aşınma göstermektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak Yüksekliği, 0.45 m., genişliği, 0.26 m. 'dir.

Tarihlendirme: Arkaistik stilde yapılmış olmasına rağmen tarihlendirmesi yaklaşık M.Ö 400 olarak yapılmıştır.

Kaynakça: www.perseus.tufts.edu adresinden referansla, Karouzou 1968, 41; Svoronos 1903-12, 97-98, pl. 23

Katalog No: 104 Levha:35 ATİNA PROPYLAEA

Tipi: Taşınabilir kare biçimli sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Volütlüdür.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Atina Akropolis'de bulunan Propylaea yakınında, Athena Hygieia (temizlik ve sağlık kültü) heykeli ile aynı tanrının sunu masası arasında yer alır.

Adanan tanrı: Athena

Ölçüleri: 1.75 x 1.75 m.

Tarihlendirme: M.Ö 5.yy ya da biraz daha erkeni

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 178

KLASİK YUVARLAK PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 105 Levha: 19C ATİNA YUVARLAK

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmiştir. 12 tanrının resminin görüldüğü bu yuvarlak sunak kült olarak kullanılmış olabilir. Bu tip yuvarlak sunaklardan Atina'da çok sayıda bulunmuştur.

Malzeme: Mermer. Kabartmalı bu sunak Pentelikon mermerinden yapılmıştır.

Buluntu yeri: Atina Agorasında, Attalos stoasının kuzeyinden 1877'de ele geçmiştir. Kırık olarak ele geçmesine rağmen orijinali elimizde bulunmaktadır.

Adanan tanrı: 12 tanrının tasvir edildiği düşünölen bu sunakta sekizinin göröntüsü elimizdedir. Bir tanrıça (belki Amphitirite) bir kaya ya da sunak üzerinde oturan Poseidonla yüzyüze gösterilmiştir. Yukarı kaldırdığı sol kolunda bir meşale tutar biçimde gösterilen Demeter profili sağa dönük biçimde oturmaktadır. Athena ¼ lük duruşla sağa dönük oturmakta kemerle belden sıkıştırdığı bir peplos giymektedir. Zeus bir taht üzerinde oturmakta, ¾'lük duruşta sola dönük oturmakta ve sol elinde bir asa taşımaktadır. Hera sola dönük ¾'lük duruşta ve sol elinde bir kithara olduğu halde diğer bir figürle yüzyüze gösterilmektedir. Silindirik kaideye sahip olan yuvarlak altların alt kısmında torus profilli oyuk bulunur.

Ölçüleri: 0.44 m yüksekliğinde ve 1.78 m. genişliğindedir.

Tarihlendirme: M.Ö 400-300 yıllarına verilir

Kaynakça: Yavis, 1949, s.146 www.perseus.tufts.edu adresi ve Ath. Mitt., 1879, 337-50

Katalog No: 106 MİLETOS ASLANLI KAPI

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G. Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu tip sunakları, silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Miletos'ta aslanlı kapının yakınındadır.

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: 0.96 m çapında 0.70 m uzunluğundadır

Tarihlendirme: M.Ö 5 yy olmalıdır. Muhtemelen bu sunağın yapımının ardından M.Ö 334-402 yılları arasında aslanlı kapı inşa edilmiştir. Ayrıca üzerinde M.Ö 1. yy'la ait birde yazıt bulunmaktadır. Ancak bu sonradan eklenmiştir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s.136

HELLENİSTİK DİKDÖRTGEN PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 107 Levha: 20C OLYMPIA BATI TERAS

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş temel, mermer yapı

Buluntu yeri: Olympia, Hera tapınağının güneyi, Pelopium'un kuzeyindedir.

Adanan tanrı: Zeus ve diğer Olympos tanrıları

Ölçüleri: 2.77 x 2.25 m.

Dönem-tarih: Hellenistik Dönemde kullanıldığı antik kaynaklarda geçmektedir.

(Pausanias, Description of Greece, XII-XXVII)

Kaynaklar: <http://www.utexas.edu/courses> sitesinde Olympia linkinden alınmıştır. Ayrıca, Yavis, 1949, s. 180

Katalog No: 108 Levha: 20A POMPEİİ ZEUS MEİLİCHİOS

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Tufa taşındandır. Oymalanda defne figürleri ve volütler görülür.

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Zeus Meilichios (Kefaret ve Bağış Tanrısı sıfatı ile)

Ölçüleri: 1.61 m. yüksekliğinde, 2.95 x 1.93 m. ölçülerindedir.

Dönem-tarih: M.Ö 1. yy'ın 2. yarısı

Kaynaklar: Yavis, 1949, s. 181, fig. 46

Katalog No: 109 Levha: 20B POMPEİ DOR TİPİ

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermerdendir. Volüt ve sütun görülür.

Buluntu yeri: Tapınak önündedir.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.70 m. yüksekliğinde, 1.85 x 0.63 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: M.Ö 2. yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 183, fig. 43

Katalog No: 110 Levha: 21A ve 35 ATİNA APHRÖDİTE

Tipi: Dikdörtgen planlı basamaklı sunak. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında törensel (seramonik) sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Agora'nın kuzeybatı köşesinde, Basileos Stoasının batısında bulunan Aphrodite Ourania Tapınağı bulunmaktadır. Aynı alanda, Stoa Poikile'nin batısına denk gelen yerde daha erken döneme tarihlenen ve Aphrodite Ourania sunağı olarak da bilinen mermer sunak bulunmaktadır ve batıdaki başka bir tapınağa ait olmalıdır.

Adanan tanrı: Aphrodite'nin Hegemone (Lider) ve Ourania (Göksel) ile Kharitler

Ölçüleri: Aphrodite Hegemone sunağının en alt basamağı (kaç basamaklı olduğu belirtilmemiş) 1.63 m. x 1.53 m ölçülerinde, 1.35 m. yükseklikindedir, Aphrodite Ourania sunağı ise 5.1 m. x 2.4 m. bir platform üzerine oturtulmuştur.

Tarihleme: M.Ö 250

Kaynakça: www.perseus.tufts.edu adresi ile beraber Yavis, 1949, s.178

Katalog No: 111 Levha: 22A-B PRİENE TİYATRO

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif tiyatro sunağı, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Priene'deki beş bin kişilik antik tiyatro, dünyadaki en güzel Yunan tiyatrolarından biridir. Tiyatronun sahnesine yakın bölümde yer alan beş mermer koltuk, şehrin yönetimindeki önemli kişilere ayrılmış. Yapıda bulunan sunakta gösteriler öncesinde şarap ve tiyatro

tanrısı Dionysos'a hayvanlar kurban edilmiş. Tiyatroda aktörlere kalan zamanı göstermek için su saati kullanılmış.

Malzeme: M.Ö 135 öncesinde tahta, sonra mermer, monolitik temel üzerine kurulmuştur. 3 tarafında bariyerler vardır.

Buluntu yeri: Priene – Tiyatro içindedir.

Ölçüleri: 1.65m. x 0.93 m. korunmuş yükseklik, 1.38 m.

Adanan tanrı: Dionysos

Dönem-tarih: M.Ö 180

Kaynak: <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-Bin/image?/lookup=Perseus:image: 1990.20.0100> ve Yavis, 1949, s.181, res.45

Katalog No: 112 Levha: 21B POMPEİİ HELLENİSTİK

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, “Greek Altars” isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Pompeii

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: 1.25 m. yüksekliğinde, 0.97 x 0.64 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: M.Ö 2.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 156, fig.41

Katalog No: 113 RODOS

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, “Greek Altars” isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Rodos, Cova Mezarlığı

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 1.25 m. yüksekliğinde, 0.97 x 0.64 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: M.Ö 2.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 157

Katalog No: 114 Levha: 22D PERGAMON PORTATİF

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, “Greek Altars” isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir. Garlanda dolanmış yılan figürü ve kuş figürleri görülmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Pergamon

Adanan tanrı: Asklepios

Ölçüleri: 0.63 m. yüksekliğinde, 0.41 x 0.27 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 158, fig.42

Katalog No: 115 Levha: 22C POMPEİİ APOLLON

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından törensel sunaklar arasında değerlendirmektedir. Volütler görülür.

Malzeme: Traverten temel, mermer volütler ve tufa taşından gövdeye sahiptir.

Buluntu yeri: Pompeii

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: 1.743m. yüksekliğinde, 1.925 m. genişliğindedir.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 183, fig. 86

Katalog No: 116 DELOS İTALYANLAR AGORASI

Tipi: Dikdörtgen planlı sunak, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Orthostad (yürüme yolu) bulundurmaktadır. Üç tarafı bariyerlidir. Benzer bir tane daha aynı yerde ve çok benzer ölçülerle bulunur.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Delos İtalyanlar Agorası

Adanan tanrı: Dodekatheion olarak adlandırılan 12 Tanrıya adanır.

Ölçüleri: 1.09 m. yüksekliğinde, 2.95 x 1.46 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 179

HELLENİSTİK KARE PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 117 Levha: 23C PRIENE BOULETERİON

Tipi: Kare planlı – portatif

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Priene – Şehir merkezindeki Bouleterion içinde

Ölçüleri: İyi korunmadığından ölçüleri ile ilgili net birşey söylemek mümkün değildir.

Adanan tanrı: Hestia

Dönem-tarih: Bouleterion M.Ö 200'e tarihlenmektedir. Roma döneminde de kullanıldığı bilinmektedir.

Kaynak: Wiegand & Schrader 1904, 219-231, figs. 209-223, pl. XV; Schede 1964, 62-67, figs. 75-80; Dinsmoor 1975, 295-296, fig. 108; Lawrence 1983, 352-355, figs. 348-350; Koenigs 1983, 174, pl. 43.1. (Kaynaklar aşağıdaki adresten alınmıştır:)

<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/image?/lookup=Perseus:image:1990.20.0157>

Katalog No: 118 KOLOPHON

Tipi: Kare planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir. Benzer bir tane daha aynı yerde ve çok benzer ölçülerle bulunur.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Kolophon'da ev içinden

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.80 x 0.80 m.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 168

Katalog No: 118A CAPUA

Tipi: Kare planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Capua

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.36 m. yüksekliğinde, 0.26 x 0.26 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem ya da erken Roma Dönemi

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 160

HELLENİSTİK YUVARLAK PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 119 Levha:35 ATİNA DİPYLON KAPISI

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Atina Dipylon kapısı yakını

Adanan tanrı: Hermes, Akamos ve Zeus Herkeios'a adanmıştır.

Ölçüleri: 1 m yarıçapa sahiptir. Yüksekliğin belirtilmemiştir.

Tarihlendirme: M.Ö erken 3. yy

Kaynakça: Yavis 1949 s.143 ve Middleton&Gardner, Plans and Drawings of Athenian Buildings, s. 22

Katalog No: 120 PERGAMON YUVARLAK

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Pergamon

Adanan tanrı: Zeus

Ölçüleri: 1.08 m. yüksekliğinde, 0.70 m. çapındadır.

Tarihlendirme: Hellenistik

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 147

Katalog No: 121 Levha: 23B CUMAE

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Cuma mezarlığı yakınındadır.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 1.27 m. yüksekliğinde, 0.38 m. çapındadır.

Tarihlendirme: Hellenistik

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 147, fig.40

Katalog No: 122 DELOS POSEİDON

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Delos Kynthos Dağında bulunan Askalon (Suriye-Filistin yakınlarında antik bir kent) tanrılarına adanan kutsal alan içinde bulunmuştur.

Adanan tanrı: Poseidon

Ölçüleri: 0.65 m yüksekliğinde x 0.55 m çapındadır.

Tarihlendirme: Helenistik

Kaynakça: Yavis 1949 s.143

Katalog No: 123 KOS YUVARLAK 1

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir. Kleomenes imzalıdır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Kos

Adanan tanrı: Nike, 4 kanatlı Nike'ler, yaprak, meyve ve kuş tasvirleri yaygındır.

Ölçüleri: 0.71 m. yüksekliğinde, 0.94 m. çapındadır.

Tarihlendirme: Hellenistik

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 147

Katalog No: 124 ATİNA TİYATRO

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Atina Dionysos Tiyatrosu içindedir.

Adanan tanrı: Dionysos

Ölçüleri: Belirtilmemiştir.

Tarihlendirme: M.Ö 3 – 2. yy.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 147

Katalog No: 125 KOS YUVARLAK 2

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, “Greek Altars” isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Kos

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 1.09 m. yüksekliğinde, 0.82 m. çapındadır.

Tarihlendirme: M.Ö 3. yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 150

ROMA YUVARLAK PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 126 DODECANESE (RODOS)

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak grubu, C.G Yavis, “Greek Altars” isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: C.G Yavis, “Greek Altars” isimli kitabında Dodecannesos olarak bilinen 12 Yunan adalarının adı ile yazsa da bu 11 sunak Rodos’da bulunmuştur.

Adanan tanrı: Olympos Tanrıları

Ölçüleri: 1.16 – 0.53m. arası yükseklikte, 0.96 – 0.44 m. arası çapındadır.

Tarihlendirme: Roma

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 151

Katalog No: 127 SPARTA

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, “Greek Altars” isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Sparta

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.30 m. yüksekliğinde, 0.38 m. çapındadır.

Tarihlendirme: Roma İmparatorluk Dönemi

Kaynakça: Yavis, 1949, s.151

Katalog No: 128 THERA

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Thera

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.60 m. yüksekliğinde, 0.35 m. çapındadır.

Tarihlendirme: M.Ö 2-1.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 151

Katalog No: 129 RODOS

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Rodos

Adanan tanrı: Athena

Ölçüleri: 0.41 m. yüksekliğinde, 0.25 m. çapındadır.

Tarihlendirme: Roma Dönemi

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 147

Katalog No: 130 Levha: 23A DELOS ROMA

Tipi: Yuvarlak planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından silindirik monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Delos İtalyanlar Agorası

Adanan tanrı: Zeus Agoraios, Astarte, Aphrodite

Ölçüleri: 0.53 m yüksekliğinde x 0.41 m çapındadır.

Tarihlendirme: Roma dönemi

Kaynakça: Lawrence 1983, 360; Rossiter 1981, 613; Coulton 1976, 231; Zaphiropoulou 1983, 25 (kaynakçalar aşağıdaki adresten alınmıştır.)

<http://www.perseus.tufts.edu> ayrıca, Yavis, 1949, s.144

Katalog No: 131 Levha: 23D CİVİTA CASTELLANATA

Tipi: Portatif silindirik kaideli

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Falerii

Ölçüleri: Belirtilmemiş

Adanan tanrı: Venüs-Vulcanus-Mars

Tarihleme: M.Ö 40 (Augustus)

Kaynakça: Kleiner, Roman Sculpture, s.52, resim 32-33

ROMA DİKDÖRTGEN PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 132 ATİNA IOBAKKHEION

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Atina Akropolis güneyinde bulunan İobakkheion olarak adlandırılan Dionysos kutsal alanında yer alır.

Adanan tanrı: Dionysos

Ölçüleri: 1.02 m. yüksekliğinde, 0.51 x 0.48 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Hadrianus Dönemi

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 155, Ath. Mitt., XXI, 1896, S.266

Katalog No: 133 CAPUA

Tipi: Kare planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Capua

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.36 m. yüksekliğinde, 0.26 x 0.26 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem ya da erken Roma Dönemi

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 160

Katalog No: 134 KOS DİKDÖRTGEN

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Kos

Adanan tanrı: Tanrılaştırılmış Julius Caeasar, üzerinde adak yazıtı vardır.

Ölçüleri: 1.25 m. yüksekliğinde, 0.82 x 0.22 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Roma Dönemi

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 156

Katalog No: 135 SPARTA DİKDÖRTGEN

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Sparta

Adanan tanrı: Pan (Keçi-tanrı)

Ölçüleri: 0.57 m. yüksekliğinde, 0.35 x ? m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Roma İmparatorluk Dönemi

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 160

Katalog No: 136 Levha: 24A POMPEİİ 9

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından dikdörtgen monolitoid sunaklar arasında değerlendirmektedir. Girland ve volütleri vardır.

Malzeme: Stükoyla (sıva) çevrili tufa taşı

Buluntu yeri: Pompeii

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: 0.58 m. yüksekliğinde, 0.44 x 0.38 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Roma

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 162

Katalog No: 137 SOLİ - D

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından dikdörtgen monolitoid sunaklar arasında değerlendirmektedir.

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu yeri: Soli – D Tapınağından

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.65 x 0.50 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Roma

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 169

Katalog No: 138 POMPEİİ PALAİSTRA

Tipi: Portatif, dikdörtgen planlı sunak, C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında törensel sunaklar arasında değerlendirmiştir. Muhtemelen atletlerin taçlarını sunağa koymaları için sunağa sonradan eklenmiş 6 basamağa sahiptir. Benzer bir tane daha aynı yerde ve çok benzer ölçülerle bulunur.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Pompeii Palaistra (açık spor alanı) içinde

Adanan tanrı: Herakles

Ölçüleri: 1.30 m. yüksekliğinde, 1.53 x 1.23 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 181

Katalog No: 139 Levha: 24D DOMİTİUS AHENOBARBUS SUNAĞI

Tipi: Dikdörtgen planlı portatif sunak

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Roma-Mars-Neptün Tapınakları yanından

Ölçüleri: Belirtilmemiş

Adanan tanrı: Belli değildir. Ancak Tanrılaştırılmış Domitius olabilir.

Tarihleme: M.Ö 115 (Ancak bu tarih tartışmalıdır. Bu nedenle M.Ö 2. yy ile M.Ö 30 arasına tarihlenmektedir.)

Kaynakça: Kleiner, Roman Sculpture, s.49-51

Katalog No: 140 Levha: 24C MİLETOS-DİONYOSOS

Tipi: Dikdörtgen planlı, portatif tiyatro sunağı

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Miletos Tiyatrosu içinde

Ölçüleri: Belirtilmemiş

Adanan Tanrı: Dionysos

Tarihleme: Erken İmparatorluk Dönemi

Kaynakça: Anabolu, 2001, s.39, res.80

ROMA KARE PORTATİF SUNAKLAR

Katalog No: 141 Levha: 24B POMPEİİ 10

Tipi: Kareye yakın dikdörtgen planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından dikdörtgen monolitik sunaklar arasında değerlendirmektedir. Volütleri vardır.

Malzeme: Tufa taşı

Buluntu yeri: Pompeii

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: 1.27 m. yüksekliğinde, 0.68 x 0.65 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Roma

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 162

Katalog No: 142 SOLİ KARE

Tipi: Kare planlı portatif sunak, C.G Yavis, "Greek Altars" isimli kitabından kübik yığıntı biçimli sunaklar arasında değerlendirmektedir. Benzer bir tane daha aynı yerde ve çok benzer ölçülerle bulunur.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Soli D Tapınağı (Cholades)

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 2.50 x 2.50 m.

Tarihlendirme: Roma

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 170

Katalog No: 143 Levha: 25A GLANUM HERAKLES

Tipi: Kare planlı portatif sunak

Malzeme: Kırmızı kireçtaşı ve mermer

Buluntu yeri: Ptolemaioslar tarafından kurulan 5 kentten biri olan Glanum (modern Saint Rémy de Provence) yerleşimindeki Herakles tapınağı içinde bulunmuştur. Ayrıca ona karşılıklı olarak yerleşen (Attis'in Evi olarak bilinen yapıya yakın) bir de Demeter'e adanmış sunak bulunduğu belirtilmiştir.

Ölçüleri: belirtilmemiş

Adanan tanrı: Tanrılaştırılmış Julio Claudiuslar Sülalesi ve Herakles

Tarihleme: M.Ö 70 civarı (Augustus)

Kaynakça:<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/image?lookup=Perseus:image:1990.03.1037>

Katalog No: 144 Levha: 25B EUROMOS-ZEUS

Tipi: Kare planlı iki basamak üzerinde yükselen sabit sunak

Malzeme: Taş ve mermer

Buluntu yeri: Karia kenti Euromos – 3.kez aynı yerde yeniden yapılan ancak bitirilemeyen Korint planlı Zeus Tapınağı önündedir.

Ölçüleri: korunmamıştır.

Adanan tanrı: Zeus

Tarihleme: M.S 2.yy (ancak temenos daha önceye tarihlenmektedir.)

Kaynakça: McDonagh 1989, 321-323; Bean 1971, 45-48; Freely 1990, 93-94, R. Chandler, Travels in Asia Minor (1817) (3rd ed) 226-27. C. Fellows, Asia Minor (1839) 261-62. L. Robert, Villes d'Asie Mineure (1935) 59. A. Laumonier, Cultes Indigènes en Carie (1958)164-174. (Kaynakçalar aşağıdaki adresten alınmıştır:)

<http://perseus.tufts.edu/cgi-bin/vor?type=phrase&alts=0&group=typecat&lookup=Euromos&collection=Perseus:Collection:Greco-Roman>

• DİĞER SUNAK TIPLERİ

ARKAİK ÖNCESİ OCAK SUNAKLAR

Katalog No: 145 Levha: 25C OLOUS

Tipi: Ocak sunak olarak adlandırılan tip. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Taşla çevrili ocak toprak üzerine inşa edilmiştir.

Buluntu yeri: Olous'da Aphrodite Tapınağı yakınındadır.

Adanan tanrı: Aphrodite

Ölçüleri: Belirtilmemiştir.

Tarihlendirme: M.Ö 10.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.60 ve BCH, LXI, 1937, s.474

Katalog No: 146 Levha: 26A DREROS

Tipi: Ocak sunak olarak adlandırılan tip. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Tapınakta, Cella içinde bulunur ayrıca keraton, sunu masası ve duvar tezgahı vardır. Kallimachos bu tapıntan bahsetmiştir.

Adanan tanrı: Apollon

Ölçüleri: 1.47 x 0.90 m.

Tarihlendirme: M.Ö 8. yy ortaları

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 61, fig.22, ayrıca Kallimachos, Hymnos in Apollinem, 62f

Katalog No: 147 Levha: 26C PERACHORA HERA LİMENİA

Tipi: Dikdörtgen ocak sunak tipi, kül yatağını çevreleyen 4 blokta oluşur. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu yeri: Tapınak içinde

Adanan tanrı: Hera Limenia (Limanlar tanrıçası)

Ölçüleri: 1.40 x 1.00 m.

Tarihlendirme: M.Ö 7. yy ortaları bloklardan biri üzerinde M.Ö 650 civarına tarihlenen bir yazıt bulunur. İçinde bulunan ve Proto-Korinth döneme (M.Ö 675-640) tarihlenen seramik parçaları nedeniyle bu tarihe verilir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 63, fig.60

Katalog No: 148 Levha: 27A PRİNİAS A

Tipi: Taş bloklardan oyulmuş ocak sunak. Etrafında kül ve yanık kemik kalıntıları bulunmuştur. Ocağın zemini yontulmamış taş bloklardan oluşur ayrıca etrafı düzgün kireçtaşı bloklarla çevrelenmiştir. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu yeri: Tapınak naosunda bulunur. Ayrıca naosun köşesinde duvar tezgahı vardır.

Adanan tanrı: Belli değildir. Ancak Prinius'ta Athena tapımının varlığı bilinmektedir.

Ölçüleri: 2.40 x 1.40 m.

Tarihlendirme: M.Ö 7 yy. başı

Kaynakça: Yavis, 1949, s.61, fig.23

Katalog No: 149 Levha: 27A PRİNİAS B

Tipi: Ocak-sunak, ayrıca önünde de bir yuvarlak kaide bulunur ancak sunak işlevli değildir. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Kireçtaşı

Buluntu yeri: Naosun ortasında, tapınak aksı üzerinde

Adanan tanrı: Belli değildir. Ancak Prusias’ta Athena tapımının varlığı bilinmektedir.

Ölçüleri: 2.75 x 1.00 m.

Tarihlendirme: M.Ö 7. yy başı

Kaynakça: Yavis, 1949, s.64, fig.23

Katalog No: 150 NEANDRIA

Tipi: Dikdörtgen bir oyuk alan içinde muhtemelen ocak sunak tipinde sunak. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Neandria’da bulunan 7. yy Neandria tapınağında ön yüzün ilerisinde köşe duvarı yakınında

Adanan tanrı: Belirtilmemiş

Ölçüleri: 2.60 x 1.13 m boyutlarındadır, mermer dilimleri de 0.20 m yukarıya uzanır.

Tarihlendirme: M.Ö 7.yy başı

Kaynakça: Yavis, 1949, s.66, Koldewey, Neandria, s. 23-28, fig. 52-55

Katalog No: 151 VROULIA OCAK

Tipi: Ocak sunak olarak adlandırılan tip. C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Vroulia kutsal alanında Küçük Tapınak olarak adlandırılan tapınağın cellasında, cella duvarına bitişik olarak görülür.

Adanan tanrı: Büyük ihtimalle yeraltı tanrılarına adanmıştır ancak hafirinin fikrine göre yerel bir kahramana da adanmış olabilir.

Ölçüleri: Belirtilmemiştir.

Tarihlendirme: Geç Miken Dönemi’ne kadar uzanan çerçevede M.Ö 7.yy olarak bildirilmiştir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 66, Nillsson, The Mycenaean-Minoan Religion, s.390, fig. 109

ARKAİK ÖNCESİ KUYU SUNAKLARI

Katalog No: 152 Levha: 26B TIRNYS

Tipi: Taş duvarlı kuyu tipi sunak, C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tirnys Hera Tapınağı önünde

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 2 m. çapında, 0.80 m. yük.

Tarihlendirme: Geç Miken – M.Ö 8.- 7. yy'lar arası tarihlenir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 36, fig.20, Schilemann, Tirnys, New York, 1885, s.337-340

Katalog No: 153 Levha: 27B VROULÍA KUTSAL KUYU

Tipi: Taş duvarlı kuyu tipi sunak, C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Kutsal alanın girişinde

Adanan tanrı: Zeus

Ölçüleri: 1 metre çapında, 0.53 m derinliğinde

Tarihlendirme: Geç Miken döneminden M.Ö 7.yy'a uzanan çerçevede tarihlenir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s.131, fig.24

Katalog No: 154 Levha: 28A MESSENÍA PAMÍSSOS TAPINAK SUNAĞI

Tipi: Taş duvarlı sunak, C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı Törenselle olarak adlandırmıştır.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Kutsal alanın girişinde

Adanan tanrı: Messenia'da tapılan, Pamissos isimli nehir tanrısına adanmıştır.

Ölçüleri: 4.50 x 2.50

Tarihlendirme: M.Ö 7.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.110, fig.29

ARKAİK KUYU SUNAKLARI

Katalog No: 155 Levha: 29 AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 5

Tipi: Taş duvarlı kuyu tipi sunak, C.G Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu sunağı otokton tipler arasında adlandırmıştır.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Kutsal alan 1'in güneydoğu köşesi.

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrıları) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: 2.56 x 1.98 m planda bir alan üzerine.

Tarihlendirme: M.Ö Erken 6.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s.131, fig.26

Katalog No: 156 THASOS- HERAKLEİONUNDA BULUNAN SUNAK

Tipi: Yukarı doğru yükselen taşlarla çevrelenmiş ocak-sunak olabileceği düşünülen sunak

Malzeme: Taş malzeme olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yine taştan yastık ve kaideye sahip sunak yakınında kül kalıntıları ve toprakta yakma belirtileri görülmektedir.

Buluntu yeri: Thasos'da küçük bir 6. yy tapınağı naosundan bulunmuştur. Ayrıca, bu tapınağın kuzeyinde Klasik Döneme verilen bir taş- kesme kuyu sunağı varlığı da söz konusudur.

Adanan tanrı: Herakles

Ölçüleri: kalıntıları yeterli olmadığından kesin bir ölçü verilmemiştir.

Tarihlendirme: M.Ö 6. yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 69, BCH, LIX, 1935, s. 293

Katalog No: 157 Levha: 28B AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 1

Tipi: Kama biçimli bloklardan oluşan ve tamamlanmamış bir daire biçimindeki kuyu sunağı, Yavis kitabında bu sunağı otokton tipler arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Kutsal alanın batı kanadında

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: yük. 1.30 m, dış çap: 5.15 m, iç çap: 1.40 m

Tarihlendirme: M.Ö 6. yy.

Kaynakça: Marconi, Agrigento Arcaica, s.19 -38, Yavis, s.73, fig.26 ve 63

Katalog No: 158 AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 2

Tipi: Kama biçimli bloklardan oluşan ve tamamlanmamış bir daire biçimindeki kuyu sunağı, Yavis kitabında bu sunağı otokton tipler arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Kutsal alanın batı kanadında

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: yük. 1.30 m, dış çap: 5.15 m, iç çap: 1.40 m

Tarihlendirme: M.Ö 6. yy.

Kaynakça: Marconi, Agrigento Arcaica, s.19 -38, Yavis, s.73, fig.26

Katalog No: 159 Levha: 18A AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 3

Tipi: Kuyu sunağı, kıvrımlı taşlardan iki kat biçimdedir ve kare bir zemine oturur. Yavis kitabında bu sunağı otokton tipler arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Kutsal alanın batı kanadında

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: yük. 0.40 m, üzerine oturduğu zemin 1.50 metrekare, 0.65 m çapında

Tarihlendirme: M.Ö 6.yy

Kaynakça: Marconi, Agrigento Arcaica, s.19 -38, Yavis, s.73, fig.27

Katalog No: 160 Levha: 30A AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 8

Tipi: Kuyu sunağı, Yavis kitabında bu sunağı otokton tipler arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş döşeme

Buluntu yeri: kutsal alanın kuzeybatısı, tapınak 1'in kuzeyinde, altar 9 ve 10'un arasındadır.

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: 7.85 çap x 0.45 m yük

Tarihlendirme: M.Ö 6.yy

Kaynakça: Marconi, Agrigento Arcaica, s.19 -38, Yavis, 1949, s.73 , fig.61

Katalog No: 161 Levha: 8A AKRAGAS DEMETER-KORE KUTSAL ALANINDAN SUNAK 10

Tipi: Kuyu sunağı, Yavis kitabında bu sunağı otokton tipler arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş döşeme

Buluntu yeri: Tapınak II'nin kuzeyi, sunak 9'un güneyi

Adanan tanrı: Tüm yerüstü (Olympos Tanrıları) ve yeraltı (Kitonyen Tanrılar) Tanrılarıyla beraber özellikle Demeter – Kore ikilisi

Ölçüleri: 2.75 m. Çapında yükseklik belli değildir, sunağın sadece ilk basamağı korunmuştur.

Tarihlendirme: M.Ö Geç 6. yy

Kaynakça: Marconi, Agrigento Arcaica, s.19 -38, Yavis, s.74, fig.62

ARKAİK OCAK SUNAKLARI

Katalog No: 162 Levha: 30B ELEUSİS ESCHARA

Tipi: Dikdörtgen planlı alan içinde ocak-sunak, eschara olarak adlandırılan tüm ocak sunaklar gibi metal bir ızgara ile kapatılmış tuğladan yapılmış kuyu biçimindedir.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Demeter-Kore kutsal alanının kuzeydoğusunda ve Artemis Propylaia ve Poseidon Pater kutsal alanının kuzeybatı köşesinde

Adanan tanrı: Hestia ile beraber diğer Olympos tanrıları

Ölçüleri: İyi korunmadığından tam ölçüleri belirlenememiştir.

Tarihlendirme: M.Ö 600 ve sonrası

Kaynakça: www.perseus.tufts.edu adresinden, Loukopolos 1973, 59 ve Rossiter 1981, 19

ARKAİK KÜL SUNAKLARI

Katalog No: 163 Levha: 30C ATİNA ESCHARA

Tipi: Kare planlı sabit sunak (Kül sunağı)

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Atina 12 Tanrı sunağının güneyindedir, Eschara olarak adlandırılır.

Adanan tanrı: Aegina kahramanlarından Aiakos

Ölçüleri: 1.76 m X 3.77 m alan üzerinde bulunmaktadır.

Tarihlendirme: M.Ö. 525

Kaynakça: Agora Guide XII – 1976, 98; Wycherley 1978, 66

Katalog No: 164 Levha: 31A DİDYMA APOLLON

Tipi: Silindirik Kül sunağı (Sabit Dikdörtgen platformlu)

Malzeme: Kurbanların kan ve küllerinden yükselir, kireçtaşı platform üzerindedir.

Buluntu yeri: Didyma – Hellenistik Tapınağının 7 m. doğusunda iki kapılı olarak görülür.

Adanan tanrı: Apollon ve Herakles

Ölçüleri: Konik biçimli bir sunaktır. Pausanias'ın bahsettiği haliyle, alt çapı, 24.80 m. üst çapı 7.89 m'dir ancak günümüzde, dış çap 8 m, iç çap 5.5 m. ve 84 cm. uzunluğunda korunmuştur.

Tarihlendirme: M.Ö 580 civarında yapımı bitirilen sunak çoğunlukla Geç Klasik ve özellikle Hellenistik Dönemde kullanım görmüştür. Yine Pausanias'ın bahsettiği bu sunak, Olympia Zeus'un küçük bir kopyasıdır

Kaynakça: www.perseus.tufts.edu adresinden ve Soner Liman tez, s.11 ile beraber, G. Gruben, *Die Tempel der Griechen*, Münih, 1966, s.344,345, resim 274, Yavis, 1949, s.209

Katalog No: 165 Levha: 32A APOLLON ZOSTER

Tipi: Dikdörtgen planlı kül sunağı. C.G Yavis "Greek Altars" isimli kitabında bu sunağı, Törensel olarak adlandırmıştır. Protesis üzerinde fazladan bir basamak bulunmaktadır. Burada özellikle boğa kurbanı söz konusudur.

Malzeme: Mermer

Buluntu yeri: Bugün modern Yunanistan'da, Attika bölgesinde bulunan ve Antik Zoster burnu olarak adlandırılan yerde bulunan Apollon Zoster tapınağının önünde bulunmaktadır. Hikayeye göre doğum yapmak için buraya gelen Leto, doğumu burada yapamamış ancak, burada kuşağını düşürmüştür. Bu nedenle buraya kuşak anlamına gelen Zoster ismi verilmiştir. Apollon ile beraber, Artemis, Leto ve Athena tapınakları da bulunur. (Pausanias, Guide to Greece, 1.31.2 5.14.8)

Adanan tanrı: Apollon Spodios (Küllerin Tanrısı)

Ölçüleri: 4.25 x 2.55 m.

Tarihlendirme: M.Ö Erken 6. yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 104, fig.31 ve (Pausanias, Guide to Greece, 9.11.7-12.1)

KLASİK DÖNEM KUYU SUNAKLARI

Katalog No: 166 DELOS TETRAGON AGORA

Tipi: Kuyu sunağı, C.G. Yavis “Greek Altars” isimli kitabında bu tip sunakları, taş duvarlı monolitik kuyu sunakları arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Delos’da bulunan Tetragon Agora’nın güneydoğu köşesinde yer alır.

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 0.98 m. yüksekliğinde, 2.20 m. çapındadır, ayrıca iç çapı da 1.60 m.’dir.

Tarihlendirme: M.Ö 400

Kaynakça: Yavis, 1949, s.201

Katalog No: 167 ATİNA ASKLEPİON KUYU

Tipi: Kuyu sunağı

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Akropolis Güney yamaçtadır.

Adanan tanrı: Asklepion

Ölçüleri: 2.70 m. çapındadır, ayrıca derinliği de 2.20 m.’dir.

Tarihlendirme: Klasik Çağa tarihlenir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 216

Katalog No: 168 Levha: 32C SAMOTHRAKİ KABEREİON ESKİ TAPINAK

Tipi: Kuyu sunağı, kare planlıdır.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınak içinde cella’dadır.

Adanan tanrı: Kabeiron: Çok farklı özelliklere sahip olan ve çok sayıdaki tanrıya adanan, gizli dini törenlerin yapıldığı kutsal alanlara verilen addır. Samothraki ve Boetia’da bulunur.

Ölçüleri: 2.60 x 2.60 m.’dir.

Tarihlendirme: M.Ö 4.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 220

Katalog No: 169 THASOS HERAKLEİON KUYU

Tipi: Kuyu sunağı

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınak içindedir.

Adanan tanrı: Herakles

Ölçüleri: Belirtilmemiştir.

Tarhlendirme: Klasik Çağa tarihlenir.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 220, ayrıca s.69

KLASİK KÜL SUNAKLARI

Katalog No: 170 Levha: 33A OLYMPIA ZEUS

Tipi: Dikdörtgen platformlu kül sunağı

Malzeme: Kurbanların kan ve küllerinden yükselir, kireçtaşı platform üzerindedir.

Buluntu yeri: Olympia, Hera tapınağının güneyi, Pelopium'un kuzeyindedir.

Adanan tanrı: Zeus ve diğer Olympos tanrıları

Ölçüleri: Konik biçimli bir sunaktır. Alt çapı, 37.50 m. üst çapı 9.60 m., ve yüksekliği, 6.60 m'dir.

Dönem-tarih: Klasik Dönem öncesinde inşa edildiği ve özellikle Klasik Dönem ile beraber Hellenistik Dönemde kullanıldığı antik kaynaklarda geçmektedir. Pausanias dışında belirgin bir buluntu ya da kaynağa rastlanmamıştır.(Pausanias, Description of Greece, XII-XXVII)

Kaynaklar: <http://www.utexas.edu/courses> sitesinde Olympia linkinden alınmıştır. Ayrıca bkz. Yavis, 1949, s.210, res.53

HELLENİSTİK KUYU SUNAKLARI

Katalog No: 171 Levha: 32B PRIENE DEMETER-KORE

Tipi: Kare planlı podyumlu temenos üzerinde bulunur. C.G Yavis Greek Altars isimli kitabında kutsal kuyu biçimli sunaklar arasında değerlendirmiştir.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Priene-şehir merkezinin kuzeyinde, akropolisin ayağında, M.Ö 350-300'e tarihlenen ve bir büyük iki küçük oda ile beraber bir ön girişten oluşan Hellenistik Demeter-Kore kutsal alanının giriş bölümüne, doğu-batı doğrultulu yapılmıştır. Ayrıca aynı yerde bir de kurban çukuru bulunmaktadır.

Adanan tanrı: Sunağın Demeter'e ait olup olmadığı kesinlik kazanmamakla beraber Nikeso rahibelerine adanmış yazıt bulunmuştur. Ayrıca terra-cotta grotesk figürlerle beraber kitonyen ve doğurganlık simgesi tanrıçalara ait figürinlere rastlanmıştır.

Ölçüleri: Neredeyse kare bir yapıya sahiptir. 2.98 x 2.95 m, podyum yüksekliği: 1.23 m. ve derinliği 2 m. civarındır.

Dönem-tarih: Hellenistik Dönem (M.Ö 4. ya da 3.yy)

Kaynak: Wiegand & Schrader 1904, 147-155, figs. 118-123; Schede 1964, 90-95, figs. 103-111; Pollitt 1986, 266 fig. 287; Ridgway 1990a, 210-212. (Kaynaklar aşağıdaki adresten alınmıştır:)

<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/image?lookup=Perseus:image:1990.20.0056>

Ayrıca, Yavis, 1949, s.218, fig.62

Katalog No: 172 PRIENE HIEROS OIKOS

Tipi: Kuyu sunağı

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Priene Hieron Oikos oda içinde

Adanan tanrı: Belirtilmemiştir.

Ölçüleri: 1.50 x 1.60 m. ve 1.60 m. derinlikte.

Tarihlendirme: 4. ya da 3. yy.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 218

Katalog No: 173 PRIENE KYBELE

Tipi: Kuyu sunağı

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Priene Kybele kutsal alanı içinde

Adanan tanrı: Ana Tanrıça Kybele

Ölçüleri: 1.50 x 1.50 m. ve 1.00 m. derinlikte.

Tarihlendirme: M.Ö 4-3. yy.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 218

Katalog No: 174 Levha: 34B DELOS KUYU

Tipi: Kuyu sunağı

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Delos Herakles-Dionysos kutsal alanı içinde

Adanan tanrı: Herakles ve Dionysos

Ölçüleri: 0.75 x 0.75 m. ve 0.35 m. derinlikte.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 217, fig.50

Katalog No: 175 Levha: 34A ERETRIA İSİS

Tipi: Kuyu sunağı

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Eretria İsis kutsal alanı içinde

Adanan tanrı: Ana Tanrıça Kybele

Ölçüleri: 1.40 x 1.40 m. ve 0.60 m. derinlikte.

Tarihlendirme: M.Ö erken 3. yy.

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 217, fig. 91

Katalog No: 176 LUCANIA HERA

Tipi: Kuyu sunağı, Benzer bir tane daha aynı yerde ve çok benzer ölçülerle bulunur.

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Lucania Hera kutsal alanı içinde

Adanan tanrı: Hera

Ölçüleri: 2.00 x 1.90 m. ve 4.30 m. derinlikte.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 217

Katalog No: 177 SAMOTHRAKİ KABEREİON YENİ TAPINAK

Tipi: Kuyu sunağı

Malzeme: Taş

Buluntu yeri: Tapınak içinde cella'dadır.

Adanan tanrı: Kabeiron: Çok farklı özelliklere sahip olan ve çok sayıdaki tanrıya adanan, gizli dini törenlerin yapıldığı kutsal alanlara verilen addır. Samothraki ve Boetia'da bulunur.

Ölçüleri: 2.50 x 2.00 m.'dir. 1.50 m. derinlikte.

Tarihlendirme: M.Ö 3.yy

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 219

ARULALAR

Katalog No: 178 Levha: 35A MİLETOS ARULA 1

Tipi: Arula, pişmiş topraktan portatif sunak örneği.

Malzeme: Terra-cotta

Buluntu yeri: Miletos

Adanan tanrı: Olympos Tanrıları

Ölçüleri: 1.22 m. yüksekliğinde, 0.28 x 0.12 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 171

Katalog No: 179 Levha: 35A MİLETOS ARULA 2

Tipi: Arula, pişmiş topraktan sunak örneği.

Malzeme: Terra-cotta

Buluntu yeri: Miletos

Adanan tanrı: Olympos Tanrıları

Ölçüleri: 1.23 m. yüksekliğinde, 0.20 x 0.74 m. ölçülerindedir.

Tarihlendirme: Hellenistik Dönem

Kaynakça: Yavis, 1949, s. 171

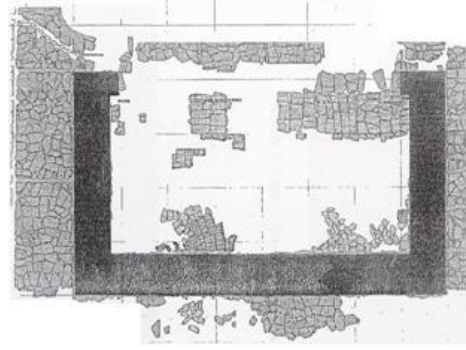
A-Sparta Artemis Orthia 2

B-Samos Heraion Sunak 1-8

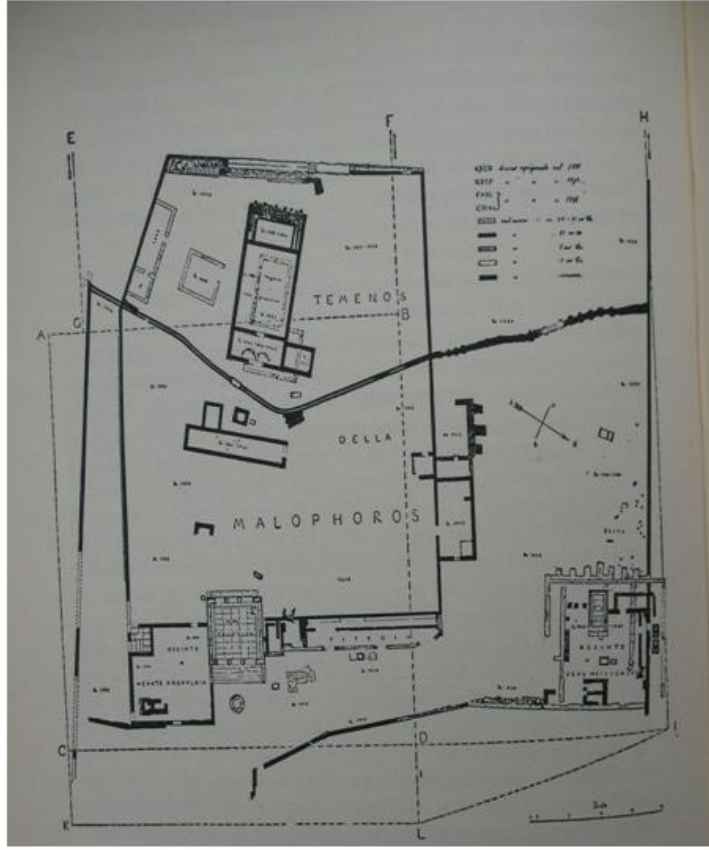
A- Olympia Hera Sunağı önünde sunu ayini

B- Ephesos Arkaik Sunak Planı

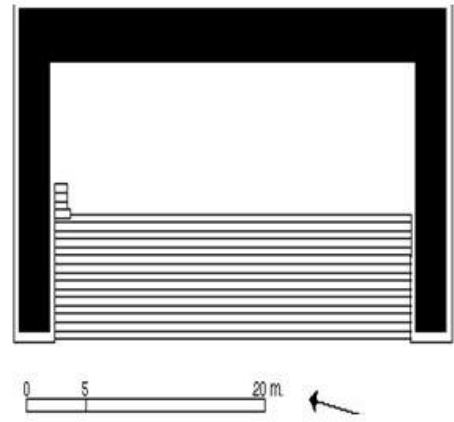
C- Kyrene Apollon

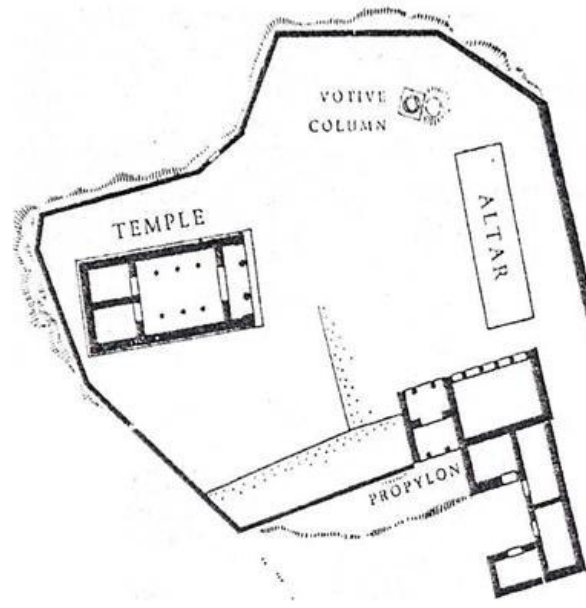
A-Selinus Demeter
Malophoros Kutsal Alanı
Planı

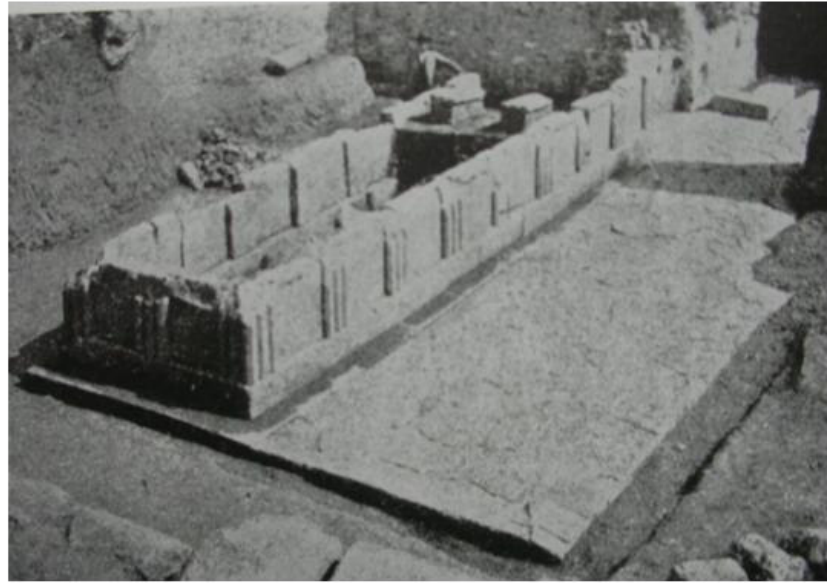
B- Arkaik Paestum Demeter
Tapınağı'nın Günümüzdeki
Görünümü

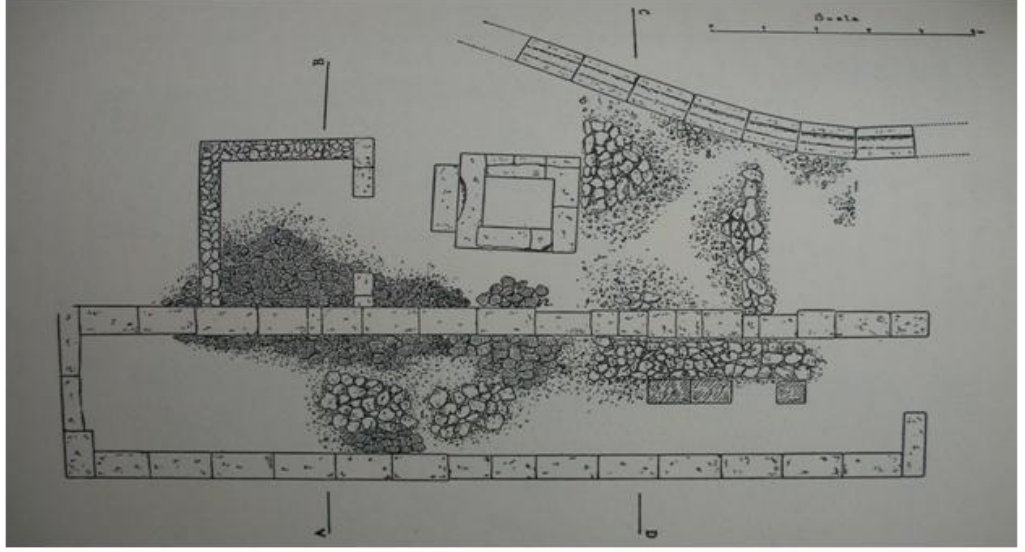
C- Samos Hera Tapınak Sunağı

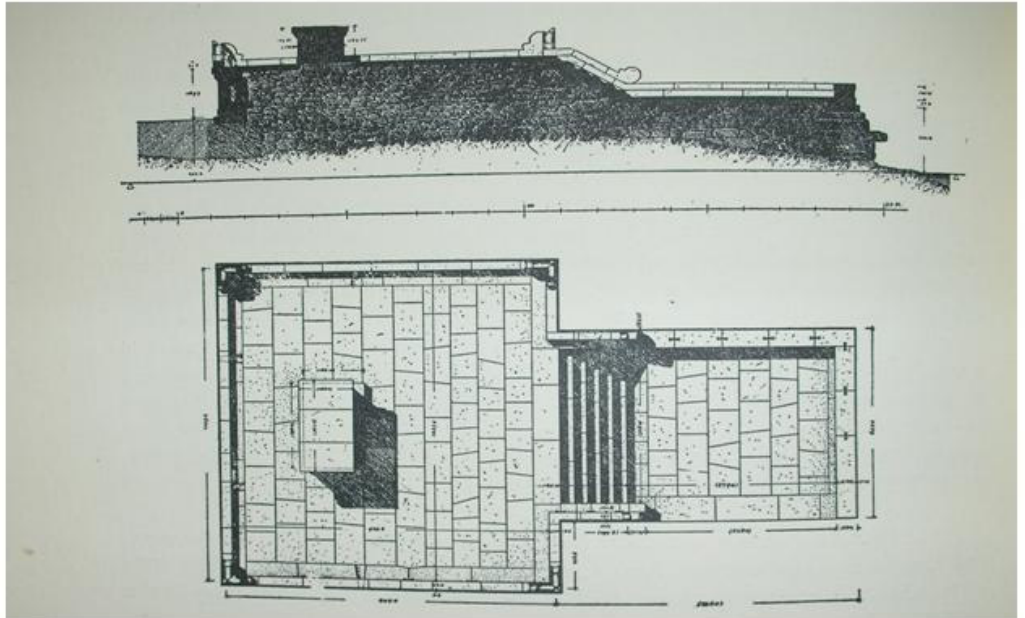
A- Aegina Aphaia Tapınağı ve Sunağı

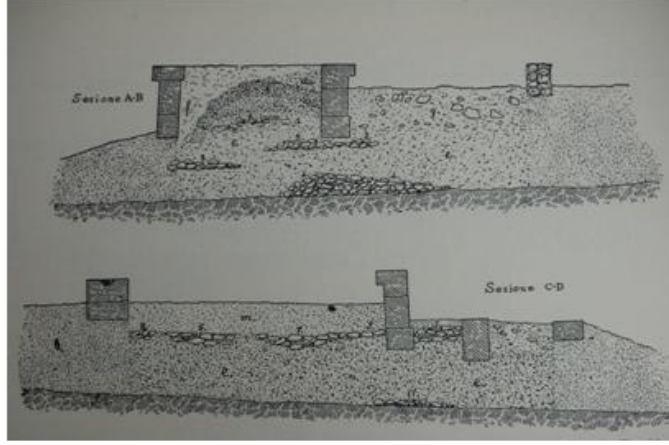
B- Kerkyra Artemis Sunağı

A- Selinus Demeter Malophoros M.Ö 7. ve 6.yy sunakları plan

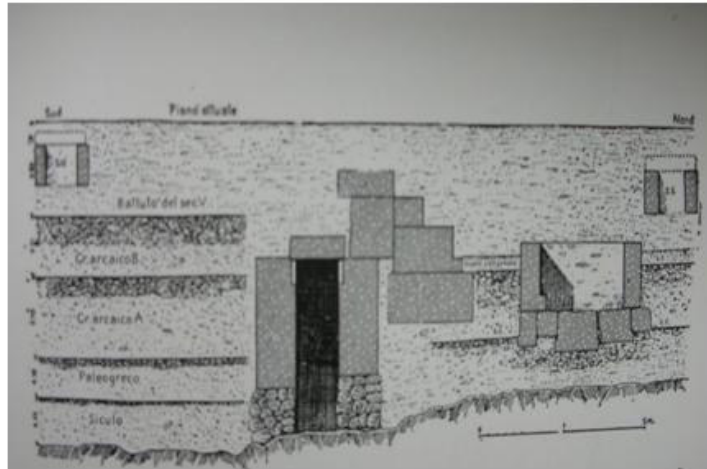

B- Miletos Monoendri Poseidon Sunağı Rekonstrüksiyonu

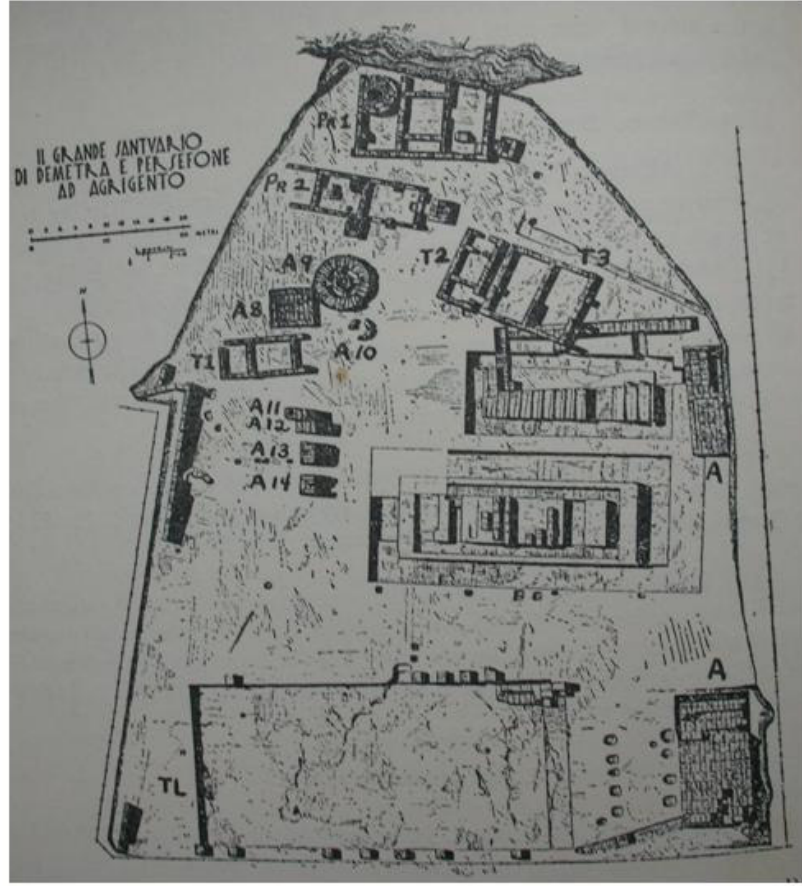

A- Selinus A-D Sunakları

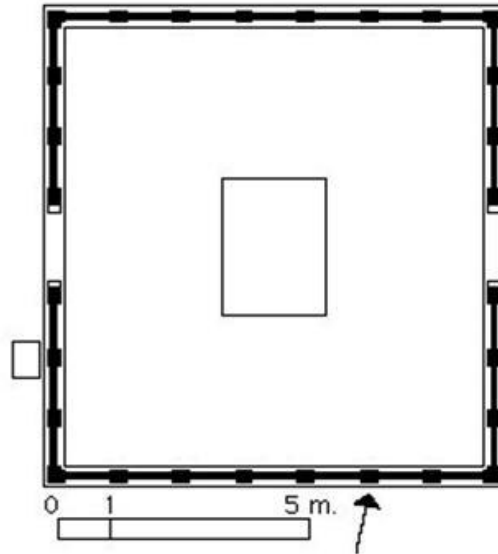
B- Paestum Poseidon Tapınağı ve Sunağı

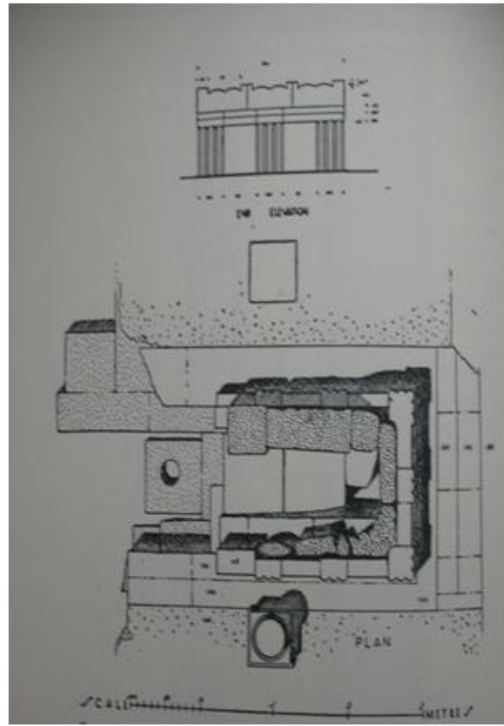
C- Syracuse Athena Triglif Sunak Rekonstrüksiyon ve Tabakalanma

A- Akragas Demeter-Kore Kutsal
Alanı 8-14 no'lu Sunaklar

B- Atina 12 Tanrı Sunağı Planı

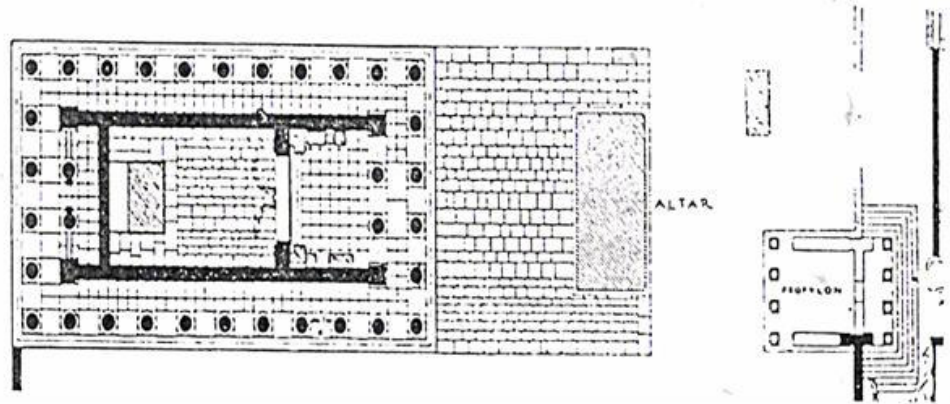
A- Perachora Hera Akraia Plan

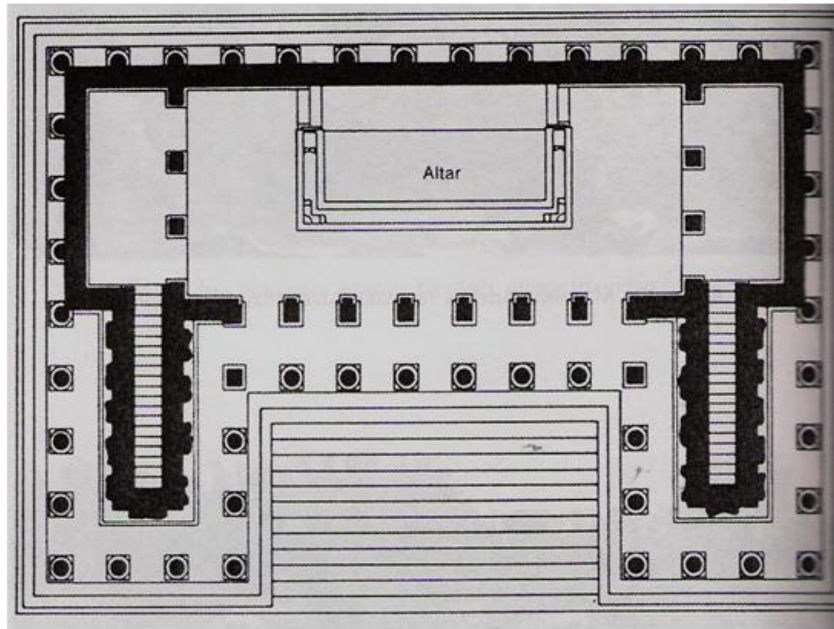
B- Lagina Hekate Sunağı

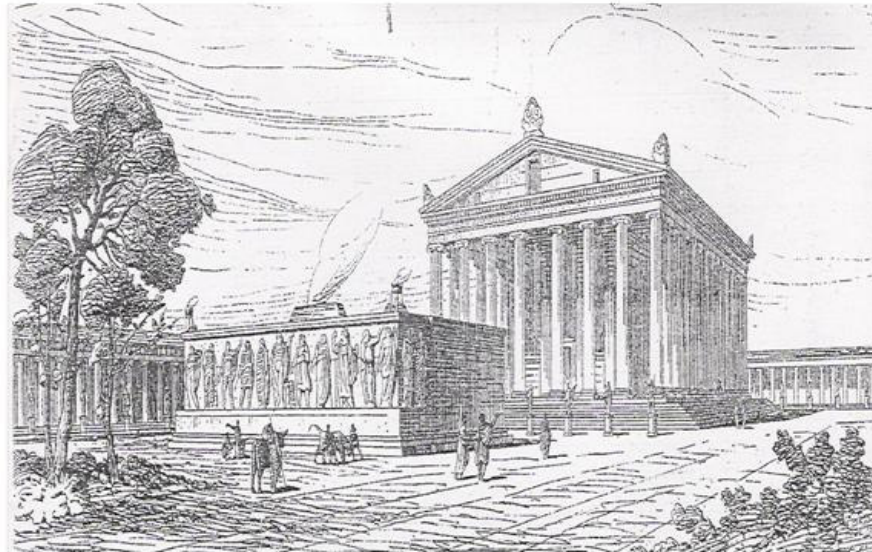
A-Priene Mısır Tanrıları Sunağı

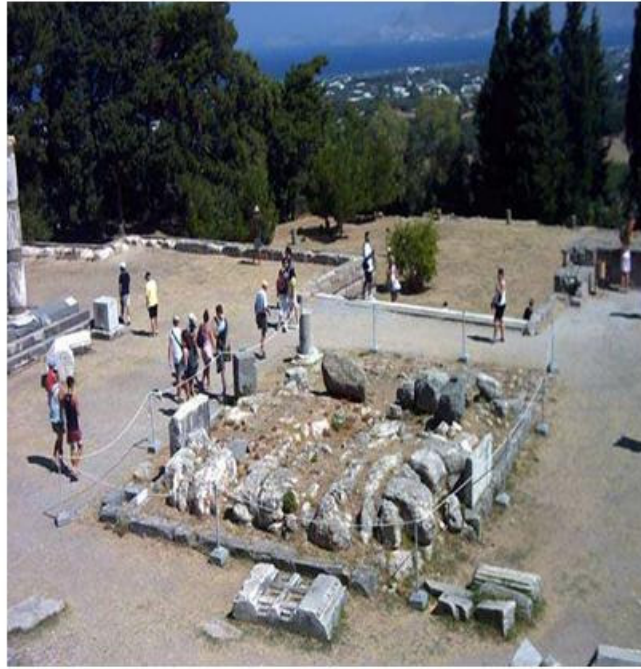
Priene Athena Tapınağı ve Sunağı Plan

Magnesia Artemis Sunağı

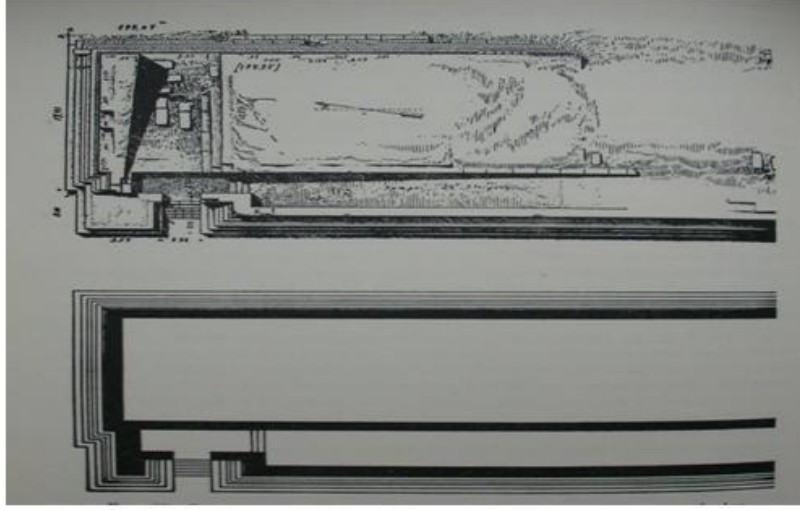
11

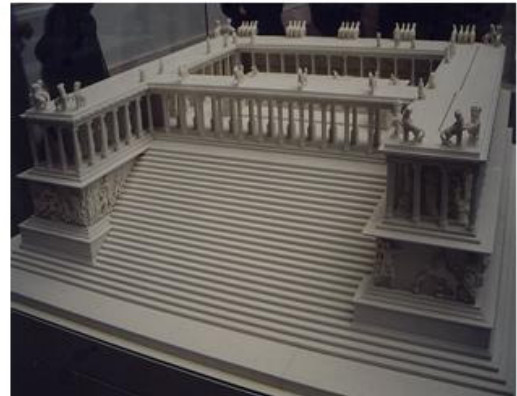
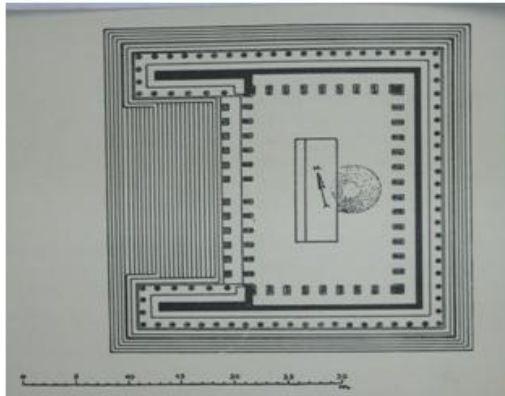
A- Kos Asklepios Sunağı

B- Kos Dionysos Sunağı

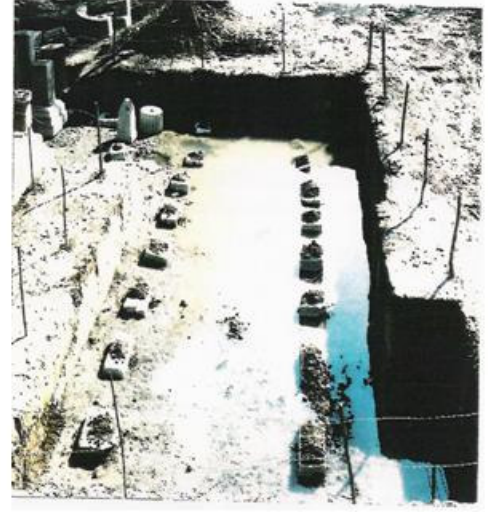

A-Syrakusa Hieron II Sunağı
Planı ve Günümüzdeki Hali

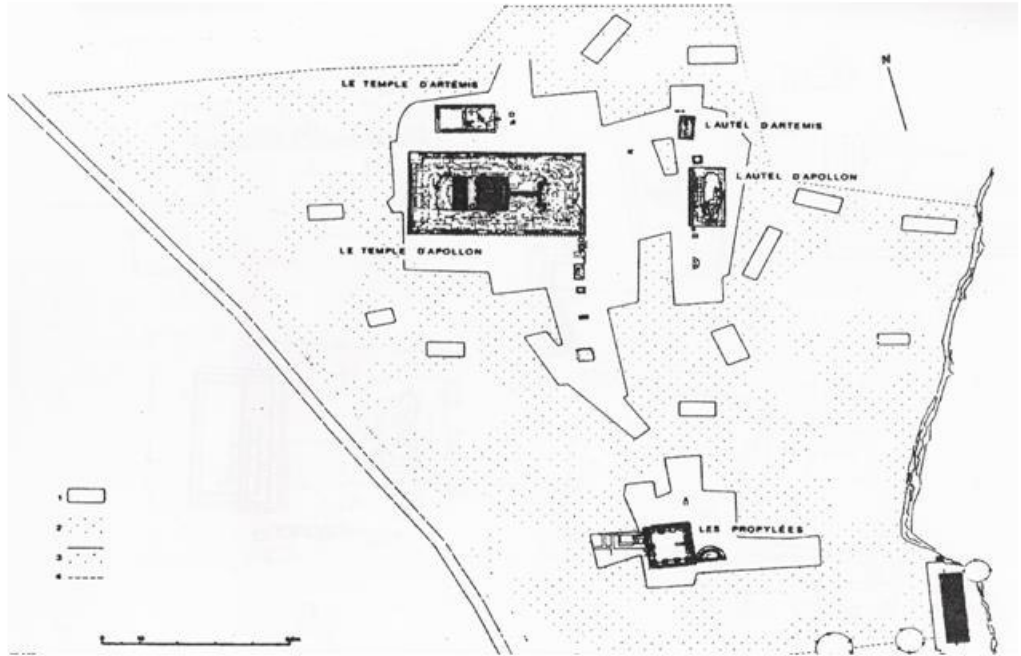

B - Pergamon Zeus Sunağı Plan
ve Rekonstrüksiyon

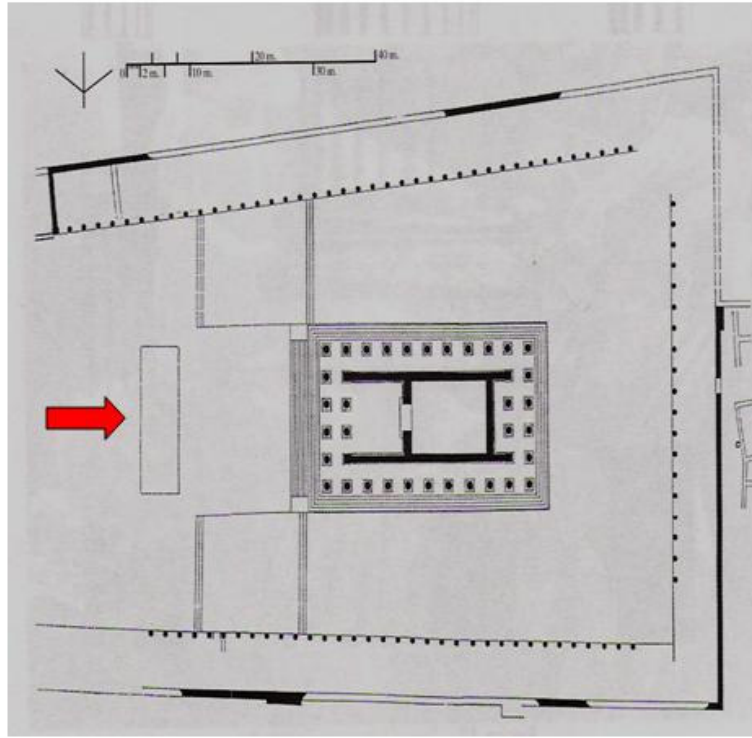
13

A - Klaros B (Büyük Apollon Sunağı) ve
Hayvan bağlama blokları (hekatomb)

B - Klaros B ve G Sunakları

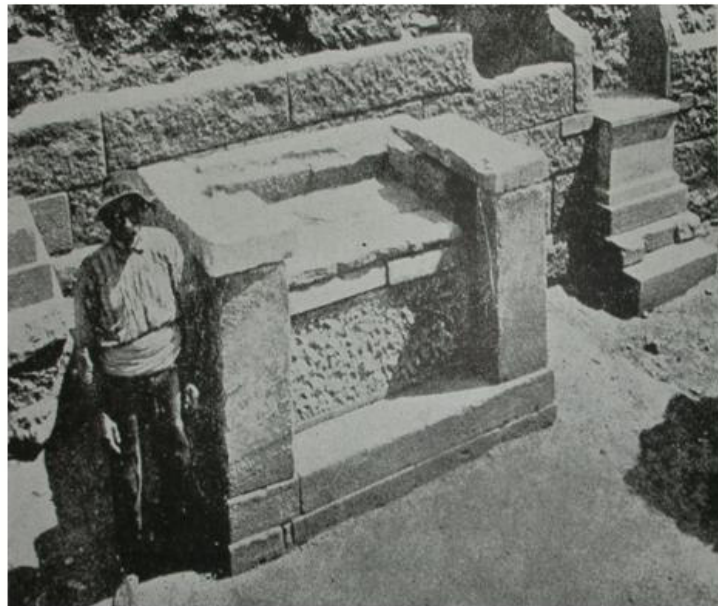
A ve B- Teos Dionysos Tapınağı ve Sunağı
ve bugünkü durumu

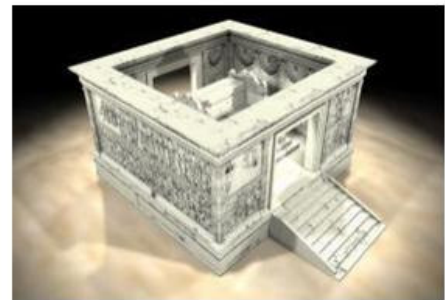
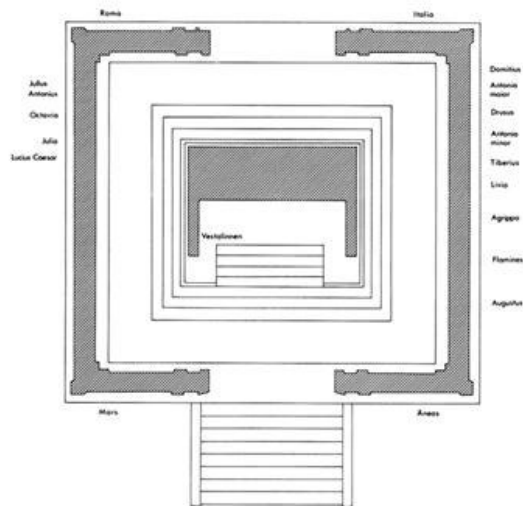
15

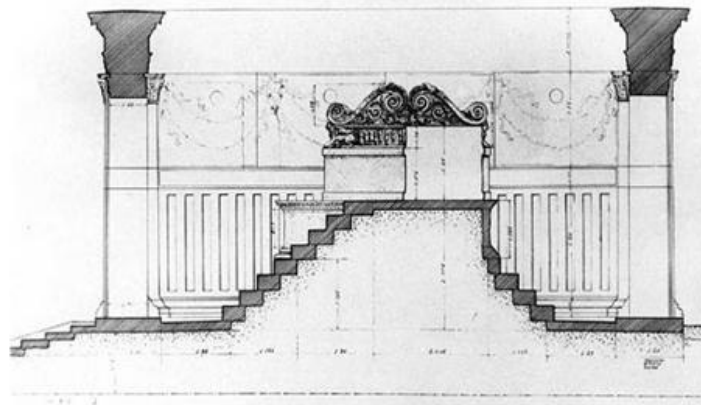
A- Ephesos
Domitianus Sunağı

B- Thasos Poseidon

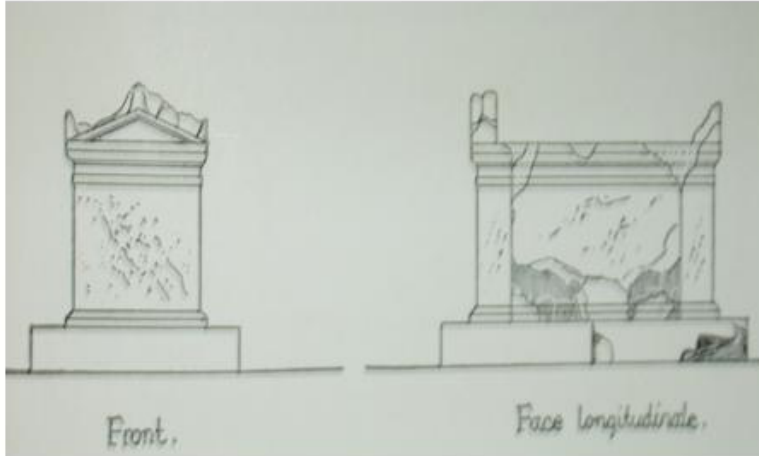
Ara Pacis Augustae

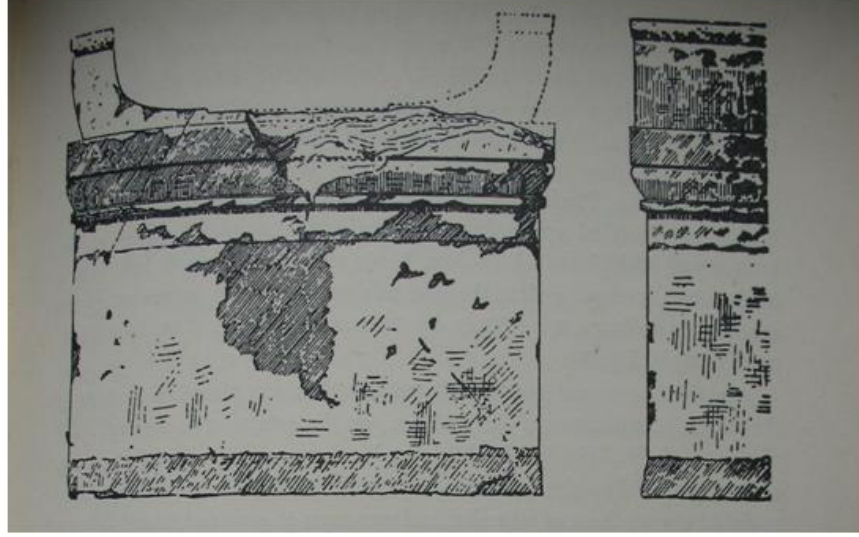

A- Akragas Demeter Kore Kutsal Alanı
Sunak 3-4-6-7 ve kutsal kuyu

B- Selinus Zeus Meilichios Sunağı

C- Delos Hera Sunağı
Rekonstrüksiyon

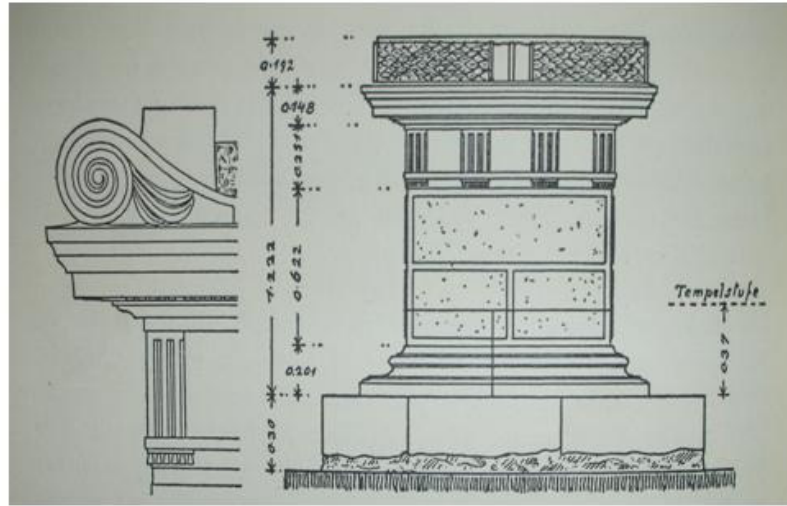
A- Selinus Küçük Metoplu Tapınak Sunağı

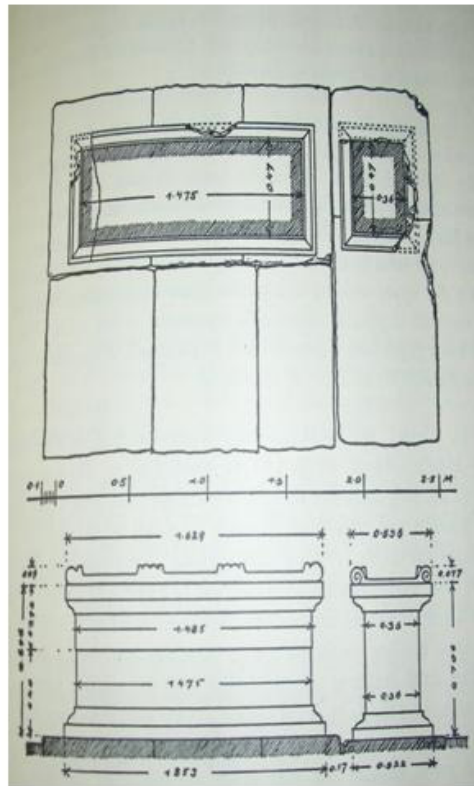
B- Atina Kare Planlı Portatif Sunak

C- Atina Yuvarlak Planlı Portatif Sunak

A- Pompeii Zeus Melichios Sunak Rekonstrüksiyonu

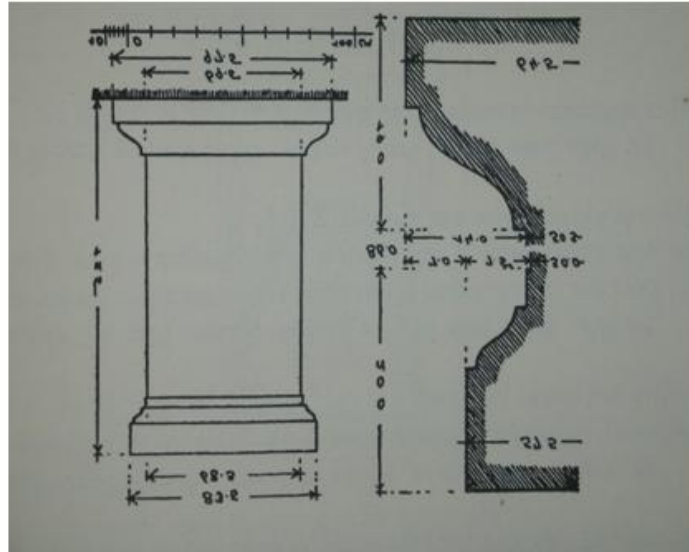
B- Pompeii Dor Tipi Sunak

C- Olympia Batı Teras'ta bulunan Sunak

A- Atina Aphrodite Sunağı

B- Pompeii Hellenistik Portatif Sunak

A- B- Priene Tiyatro Sunağı

D- Pergamon Portatif Sunak

C- Pompeii Apollon

A- Delos Yuvarlak Portatif

B- Cumae Portatif

C- Priene Bouleterion'dan Ele Geçen Portatif Sunak

D- Civita Castellana Sunağı

A - Pompeii Sunak 9

B- Pompeii Sunak 10

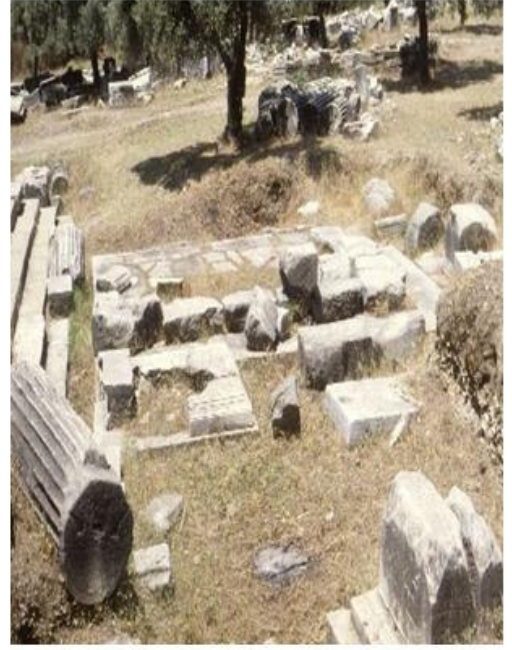
C- Miletos Tiyatro Sunağı

D- Domitius Ahenobarbus Sunağı Frizinden yine Sunak
Tasvirli bir Sahne (Suovetaurilia)

A- Glanum Herakles Sunağı

B- Euromos Zeus Sunağı

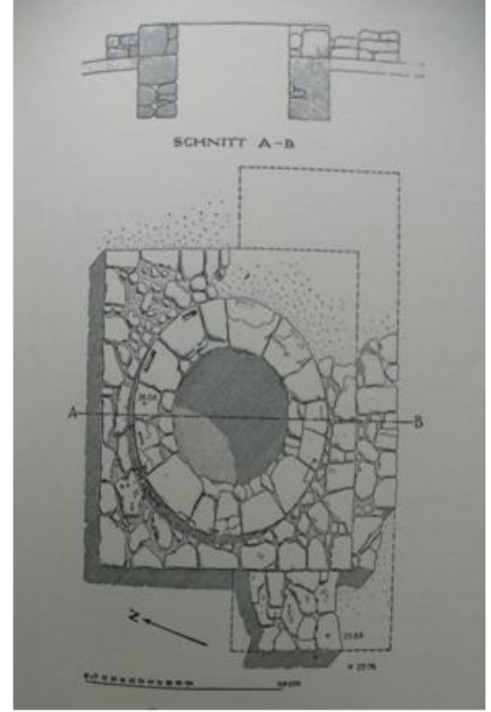

C- Olous Aphrodite Tapınağı ve Sunağının Bugünkü Durumu

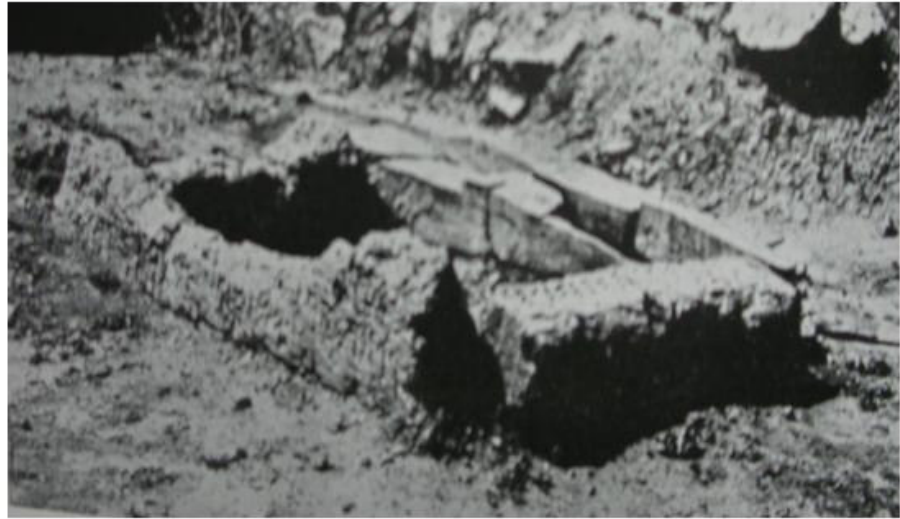
25

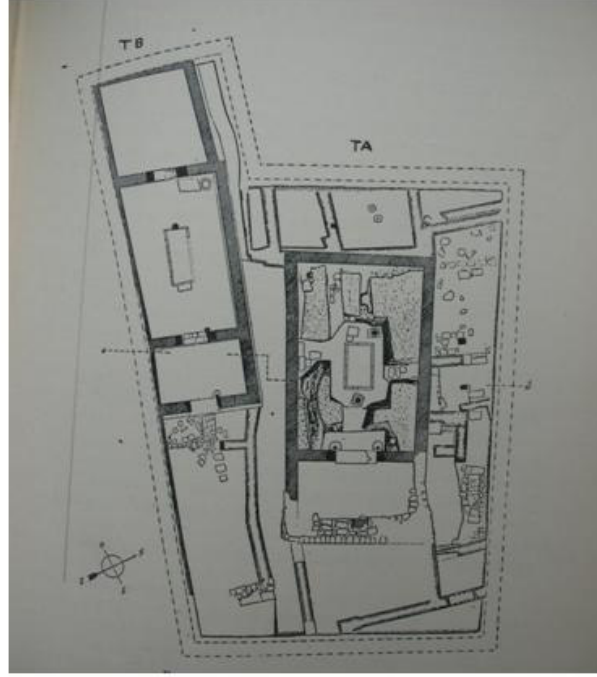
A- Dreros Apollon Sunağı

B- Tirnys Kuyu Sunağı

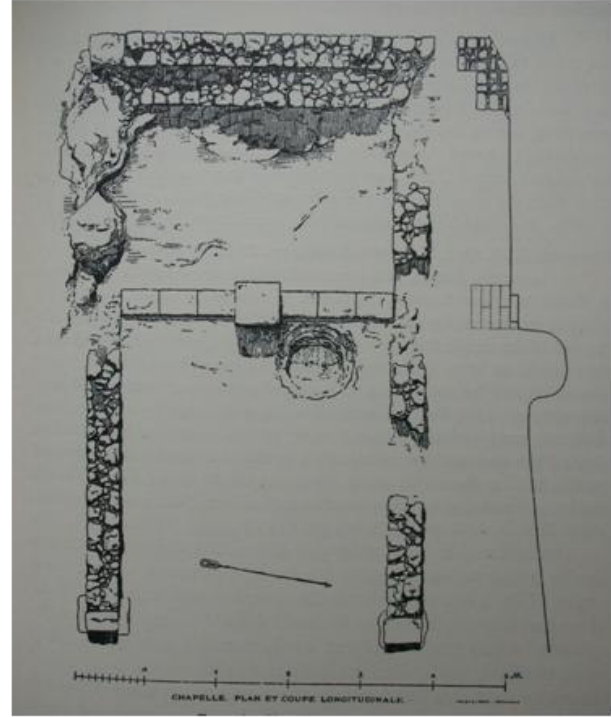

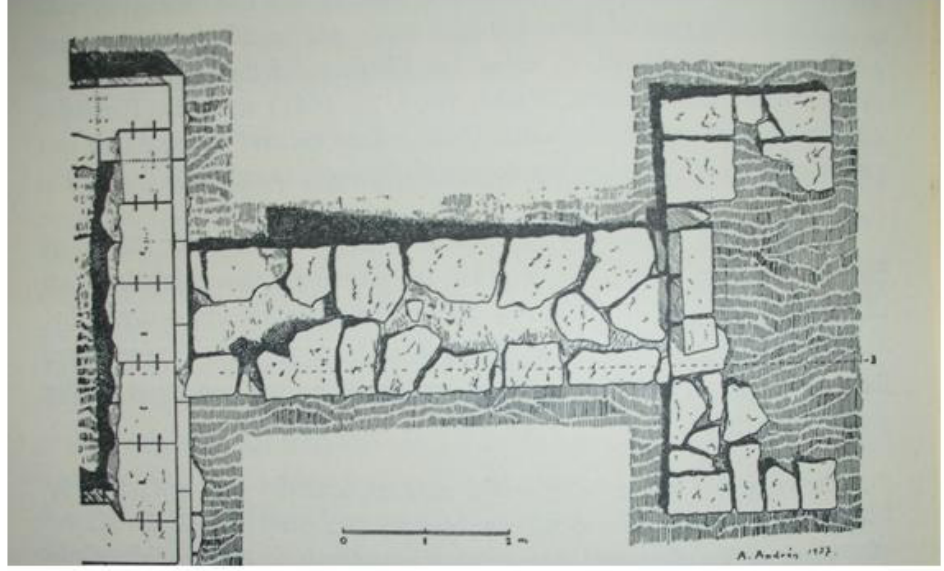
C- Perachora Hera Limenia Kutsal Alanından Kuyu Sunağı

A- Prusias A ve B Tapınakları
ile beraber Sunak Planları

B- Vroulia Kuyu Sunağı

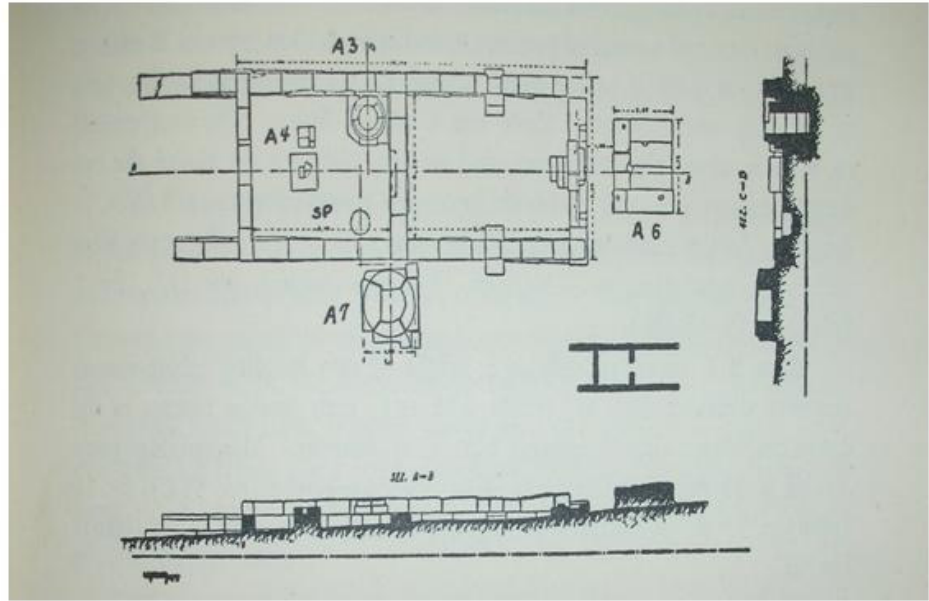

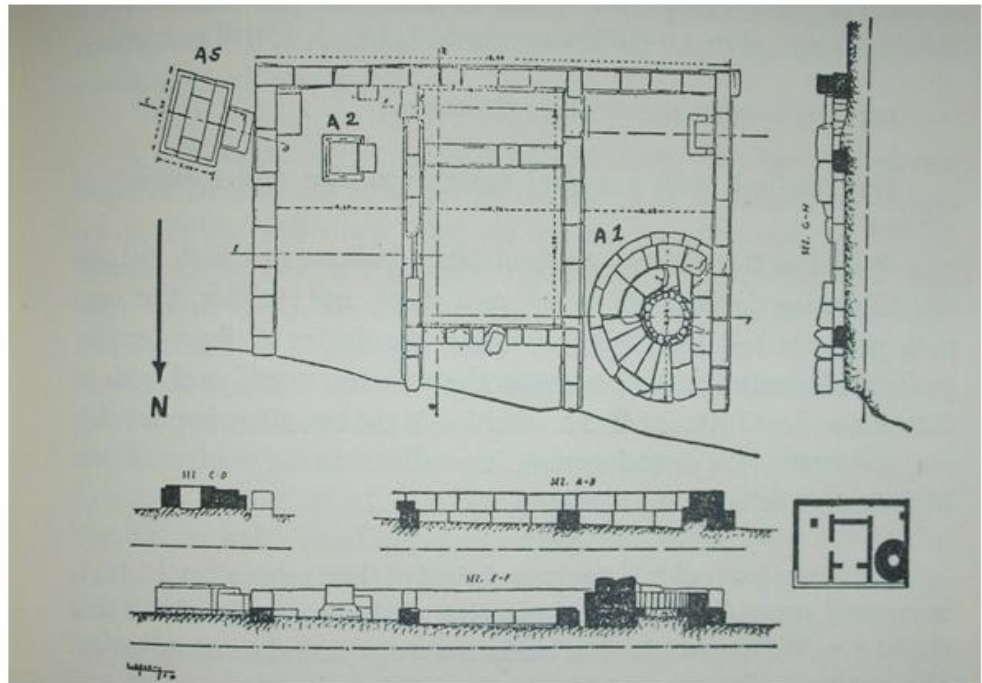
A- Messenia Pamissos Sunağı

B- Akragas Demeter Kore Kutsal Alanından Sunak 1

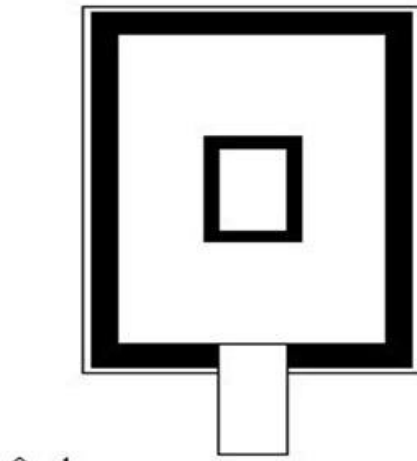

Akragas Demeter Kore Kutsal Alanı Genel

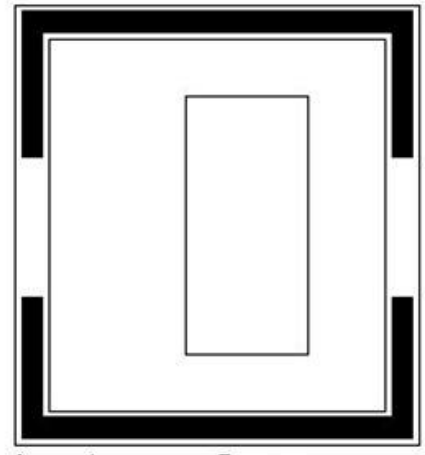

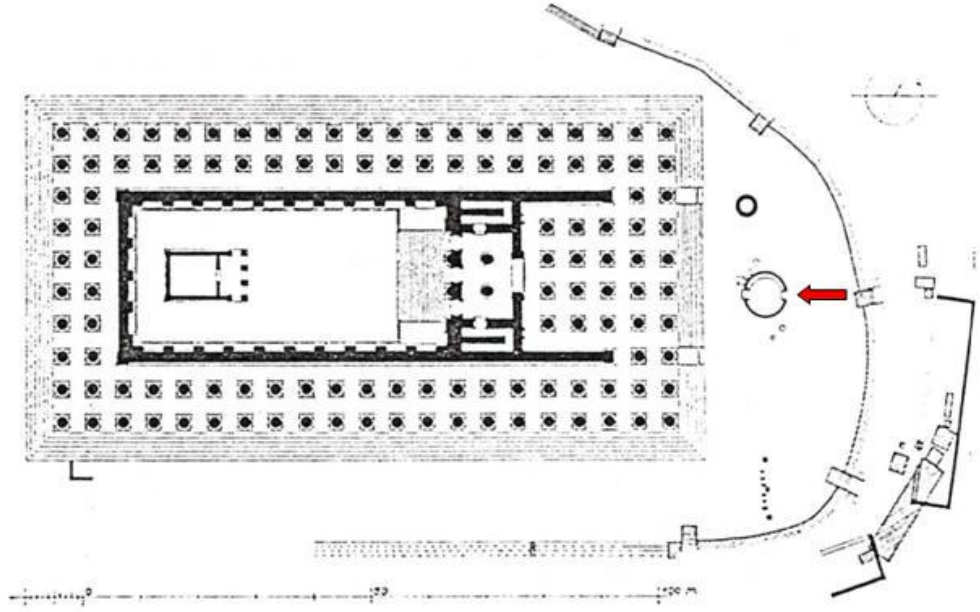
A- Akragas Demeter Kore Kutsal Alanından Sunak 8

B- Eleusis Echara

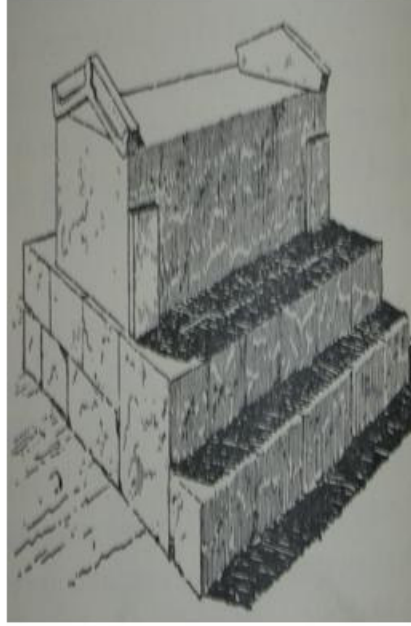

C- Atina Eschara

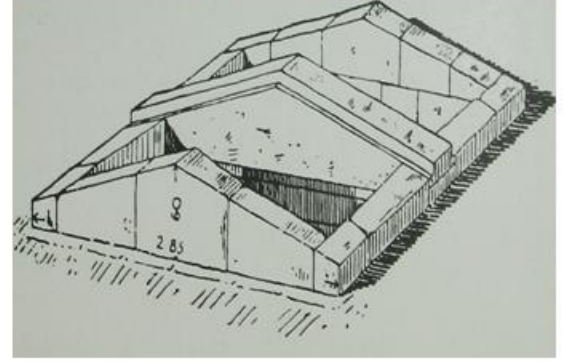

Didyma Apollon Tapınağı Yuvarlak Planlı Sunağı

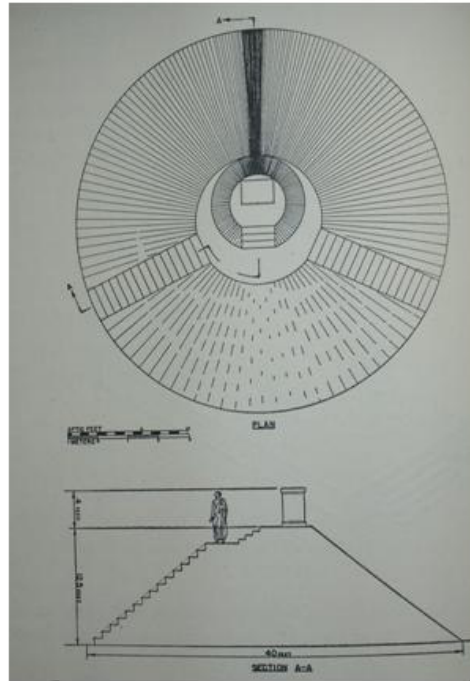
A- Apollon Zoster Tapınak Sunağı

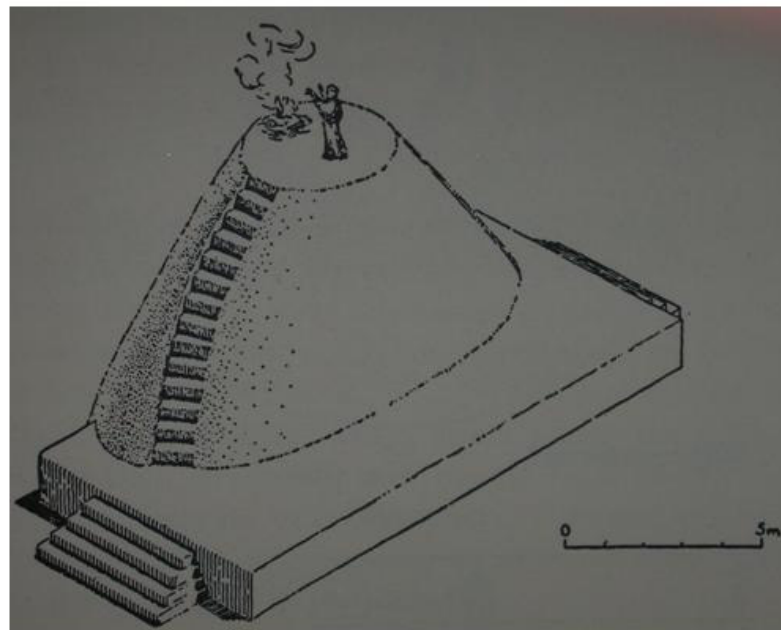
B- Priene Demeter Kore Kutsal Alanı
Yakınından Kuyu Tipi Sunak
Rekonstrüksiyonu

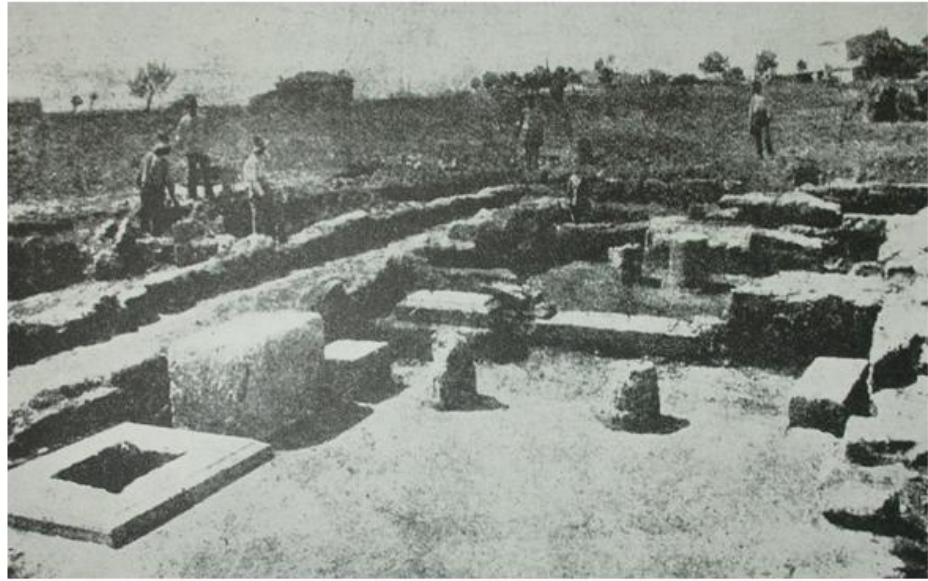
C- Samothraki

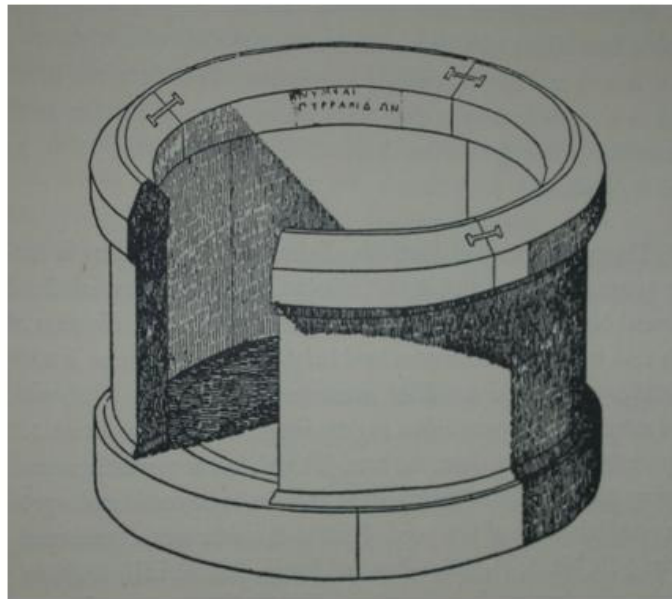
Olympia Zeus Rekonstruksiyon

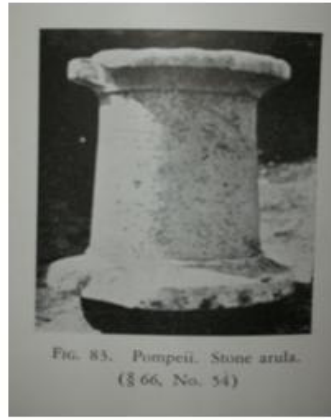
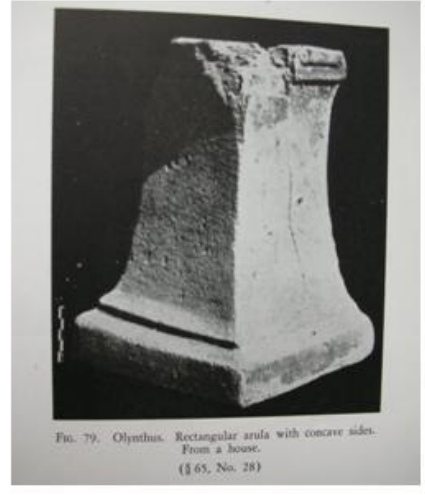
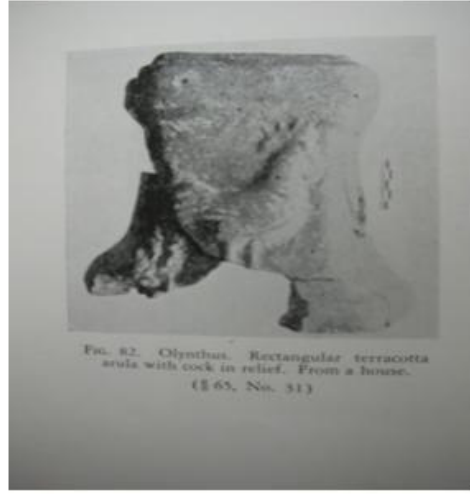
33

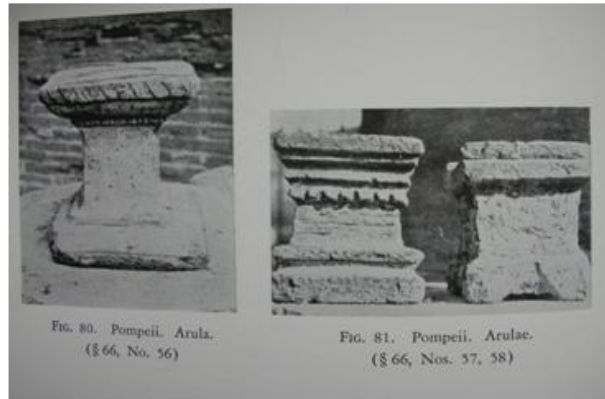
A- Eretria İsis

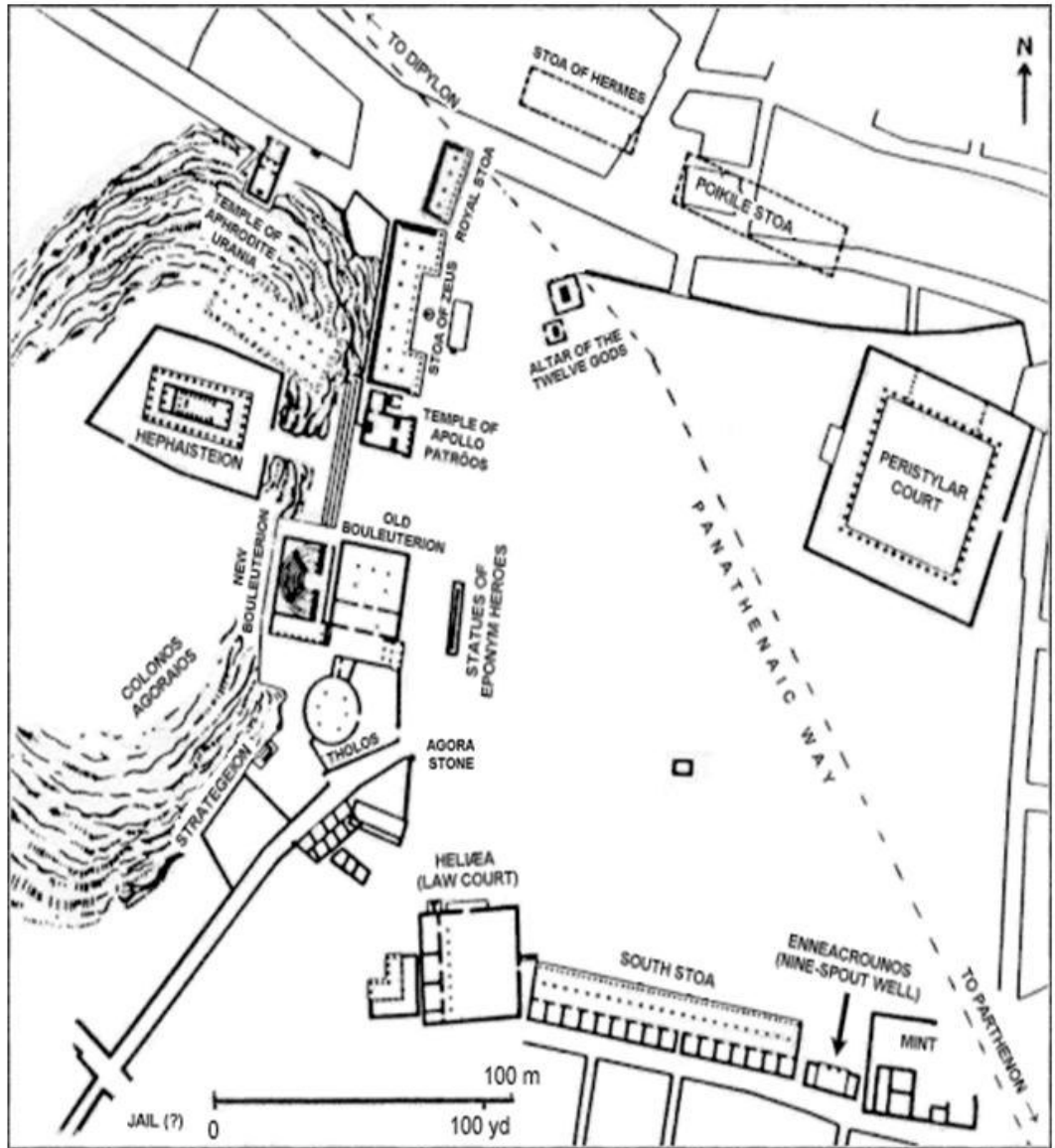

B- Delos Kuyu Tipi Sunak Rekonstrüksiyonu

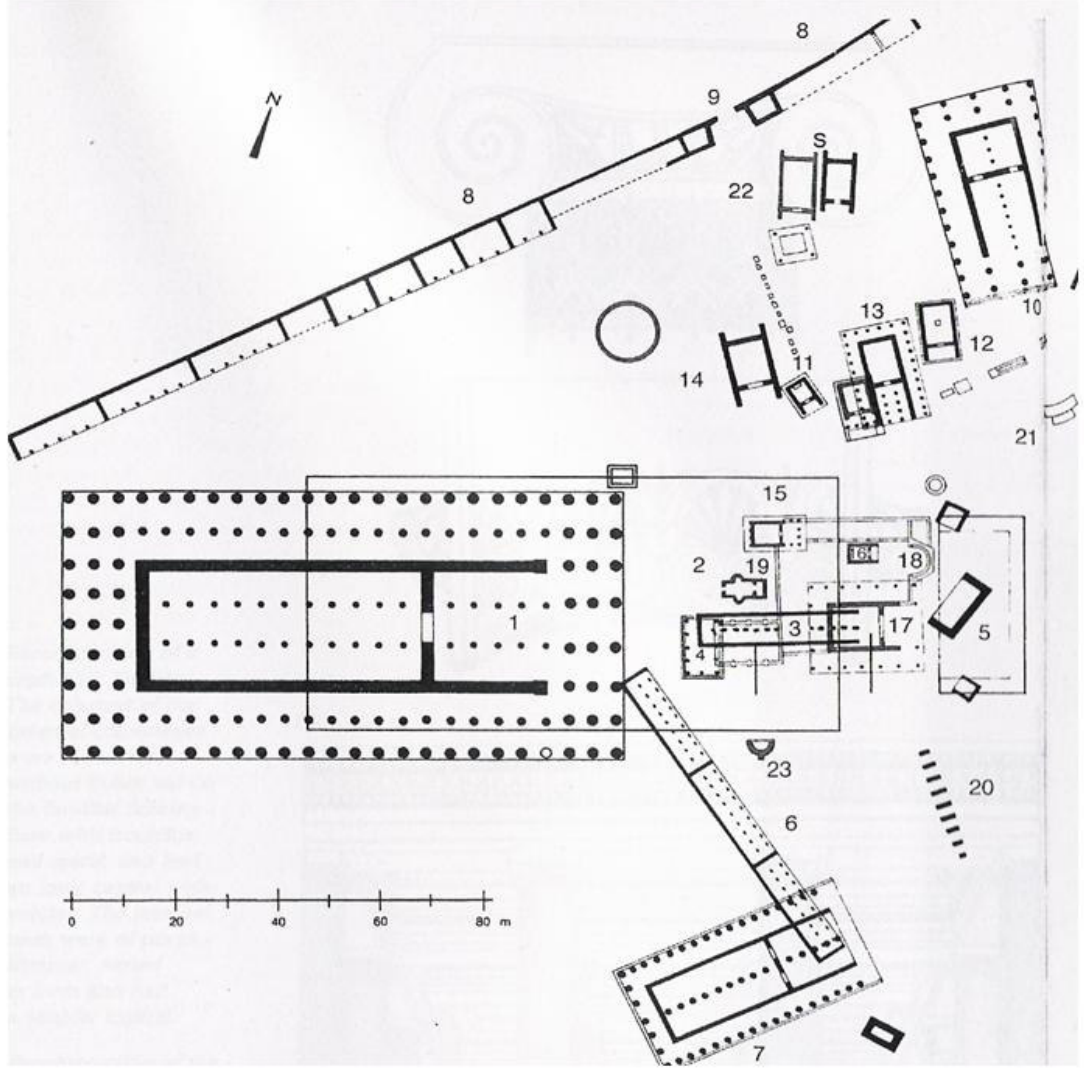

Çeşitli Arula Resimleri

Athenian Agora plan

Samos Heraion planından bir bölüm. Burada 5 numara ile gösterilen sunak Rhoikos Sunağı'dır.